

TAMPEREEN YLIOPISTO
JOHTAMISKORKEAKOULU

YRITTÄJÄT TYÖELÄKEUUDISTUKSESSA
Näkemyksiä eläkeuudistuksen vaikutuksista yrittäjän
eläkevakuutukseen

Vakuutustiede
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2016
Tekijä: Iiro Siltanen

Ohjaajat: Lasse Koskinen
& Pauliina Havakka

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu: vakuutustiede
Tekijä:	SILTANEN, IIRO
Tutkielman nimi:	Yrittäjät työeläkeuudistuksessa – Näkemyksiä eläkeuudistuksen vaikutuksista yrittäjän eläkevakuutukseen
Pro gradu -tutkielma:	116 sivua, 3 liitesivua
Aika:	Maaliskuu 2016
Avainsanat:	Työeläkeuudistus, lakisääteinen eläkejärjestelmä, yrittäjän eläkevakuutus, yrittäjän eläkelaki

---

Tässä tutkimuksessa käsitellään suomalaista lakisääteistä työeläkejärjestelmää, yrittäjän eläkevakuuttamista ja vuoden 2017 alusta voimaan tulevaa työeläkeuudistusta. Tutkimuksen tarkoitus on kartoittaa ja kuvata eri intressitahojen näkemyksiä työeläkeuudistuksen vaikutuksista yrittäjän eläkevakuutukseen. Tämän lisäksi selvitetään yrittäjien eläkevakuutuksen tulevaisuutta ja kehittämistarpeita. Ensimmäistä tutkimuskysymystä lähestytään tarkemmin kolmen erillisen teeman kautta, jotka ovat työeläkeuudistuksen tarpeellisuus ja onnistuneet päätökset, yrittäjän eläkevakuuttamisen tilanne uudistuksen jälkeen ja uudistusten suhde eläkepoliittisiin tavoitteisiin.

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja tutkimuksen aiheen kannalta tiedonkeruumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu haastattelu. Tutkimusta varten haastateltiin sosiaali- ja terveysministeriön, eläkeyhtiön sekä yrittäjien etujärjestön asiantuntijoita. Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin yhdessä yrittäjien eläkevakuuttamisesta ja eläkeuudistuksesta olemassa olevan tutkimus- ja tilastotiedon kanssa. Tutkimusta voidaan pitää hyvin ajankohtaisena ja ainutlaatuisena, koska se käsittelee työeläkeuudistusta ensimmäistä kertaa laajasti yrittäjän näkökulmasta.

Tutkimuksessa selviää, että eläkeuudistusten TyEL-lähtöisyydestä huolimatta vuoden 2017 eläkeuudistus nähtiin onnistuneeksi ja tarpeelliseksi myös yrittäjän eläkevakuutuksen kannalta. Näkemykset uudistuksen välttämättömyydestä olivat linjassa hallituksen esityksen kanssa. Yrittäjien erityistarpeiden huomioon ottaminen eläkeuudistuksessa jakoi kuitenkin mielipiteitä ja yrittäjäedustuksen puuttuminen kolmikantaisista neuvotteluista nähtiin harmillisena. Intressitahot kantoivat yhdessä huolta yrittäjien matalista YEL-työtuloista ja alivakuuttamisen vaikutuksista eläkkeiden tasoihin eikä työeläkeuudistuksen nähty tästä syystä merkittävästi parantavan yrittäjien eläkkeiden tasoa. Alivakuuttaminen vaikuttaa merkittävästi myös eläkepoliittisen tavoitteen, köyhtymisvaaran alhaalla pitämisen, toteutumiseen. Yrittäjän eläkevakuutuksen tulevaisuus nähtiin pääosin positiivisena, mutta kehittämistarpeita nähtiin niin yrittäjäedustuksen mukaan tuomisessa eläkeneuvotteluihin kuin vakuuttamisvelvollisuusrajan asettamisessa nykyistä korkeammaksi.

Tutkimuksessa huomattiin, että eläkeuudistuksen vaikutuksia yrittäjien eläkkeisiin on vaikea arvioida irrallisena kokonaisuutena, koska yrittäjien työura koostuu suurimmaksi osaksi palkansaaja-ajasta. Yrittäjäksi lähdetään yleisesti myös myöhemmällä iällä ja yrittäjäjaksot koostuvat useasti eripituisista jaksoista eri ikävuosina ja työtuloilla. Tästä huolimatta tutkimus voidaan nähdä toteuttavan sille asetetut tavoitteet ja avaavan uusia ja mielenkiintoisia jatko- tutkimusmahdollisuuksia.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Aihealueen esittely	1
1.2	Tutkimuskysymykset ja keskeiset rajaukset.....	6
1.3	Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.....	9
1.4	Tutkimusmenetelmät ja -aineisto.....	10
1.5	Aikaisemmat tutkimukset	12
1.6	Tutkimuksen rakenne	13
2	SUOMALAINEN ELÄKEJÄRJESTELMÄ YLEISESTI	15
2.1	Sosiaalivakuutuksen rooli.....	15
2.2	Eläkejärjestelmän taustaa	18
2.3	Eläkejärjestelmän luokittelua	21
2.4	Eläkejärjestelmän kehitys ja ominaispiirteet	23
2.5	Eläketurvan järjestäminen	27
3	LAKISÄÄTEINEN ELÄKEVAKUUTTAMINEN	29
3.1	Eläkevakuuttaminen yleisesti	29
3.2	Työntekijän eläkevakuutus	32
3.3	Yrittäjän eläkevakuutus	36
3.4	Vanhuuseläke.....	44
3.5	Työkyvyttömyyseläke	44
3.6	Osa-aikaeläke.....	47
3.7	TyEL:n ja YEL:n eroavaisuudet.....	48
3.8	Kansaneläke ja takuueläke.....	50
4	TYÖELÄKEUUDISTUS 2017	51
4.1	Aiemmat uudistukset	51
4.2	Nykyisen työeläkeuudistuksen taustaa	58
4.3	Eläkeuudistus 2017 ja sen vaikutukset työeläkkeisiin.....	60
5	NÄKEMYKSIÄ ELÄKEUUDISTUKSEN VAIKUTUKSISTA YRITTÄJIEN ELÄKEVAKUUTTAMISEEN.....	70
5.1	Tutkimuksen aineisto, tiedonkeruu ja analyysi	70
5.2	Eläkeuudistuksen tarpeellisuus ja onnistuneet päätökset	73
5.3	Yrittäjien eläkevakuuttaminen uudistuksen jälkeen	85
5.4	Uudistukset suhteessa eläkepoliittisiin tavoitteisiin	92
5.5	Yrittäjien eläkevakuuttamisen tulevaisuus	100

6	YHTEENVETO	105
6.1	Tutkimuskysymyksiin vastaaminen	105
6.2	Tutkimuksen arviointi.....	112
6.3	Tulevaisuuden näkymät ja jatkotutkimusmahdollisuudet	115

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELOT

LÄHDELUETTELO

LIITE 1: HAASTATTELURUNKO

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELOT

Kuvio 1 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	9
Kuvio 2 Finanssialan Keskusliiton taloudellisen turvallisuuden neliportainen malli	17
Kuvio 3 Eläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan vuonna 2014	30
Kuvio 4 Vuonna 2014 maksetut eläkkeet ja eläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan.....	31
Kuvio 5 TyEL-eläkemenon ja -maksutulon kehitys suhteessa palkkasummaan vuosina 2008– 2019.....	35
Kuvio 6 YEL:n piiriin kuuluva välillinen omistus.....	39
Kuvio 7 Työeläkemenot suhteessa kokonaistyötulosummaan.....	67
Kuvio 8 Hallituksen esityksen vaikutus keskieläkkeisiin syntymävuoden mukaan	69
Kuvio 9 Joustojen lukumäärät 2005–2014.....	75
Kuvio 10 YEL-vakuutettujen prosentuaalinen jakauma työtulojen suhteen vuonna 2014.....	77
Kuvio 11 Kansaneläkkeen, takuueläkkeen ja työeläkkeen suhde eri kuukausituloilla	78
Kuvio 12 TyEL- ja YEL-vakuutettujen henkilöiden prosentuaalinen ikäjakauma vuonna 2013	86
Kuvio 13 Keskimääräiset tulot vuonna 2014	87
Kuvio 14 YEL-vakuutettujan työuran mediaanikesto yrittäjä- ja palkansaajauran suhteen	88
Kuvio 15 YEL-eläkettä saavien henkilöiden työuraan perustuvat lakisääteiset eläkkeet keskimäärin	98
Taulukko 1 Työeläkemenojen suhde kokonaistyötuloon eläkelakikohtaisesti	31
Taulukko 2 Työeläkemenojen suhde kokonaistyötuloon eläkelajikohtaisesti	32
Taulukko 3 YEL:n rahavirrat miljoonaa euroa vuoden 2012 hintatasossa ja prosenttia työtulosummasta	42
Taulukko 4 Yrittäjien ja yrittäjäperheenjäsenten lukumäärät (tuhatta henkilöä) vuosina 2005– 2014.....	43
Taulukko 5 Työeläkejärjestelmän ikärajat vuoden 2017 uudistuksen jälkeen.....	61
Taulukko 6 Uudistuksen vaikutukset rahassa vuoden 2014 hintatasossa	66
Taulukko 7 TyEL:n ja YEL:n työeläkemenojen muutos	66
Taulukko 8 TyEL:n ja YEL:n eläkemenojen suhde vakuutettavaan työtulosummaan.....	67
Taulukko 9 Eläkeuudistuksen vaikutukset sukupolvittain	68
Taulukko 10 YEL-vakuutettujen lukumäärät iän mukaan 2005–2014	79
Taulukko 11 YEL-vakuutetut ja työtulot iän mukaan vuoden 2014 tasossa.....	79
Taulukko 12 Eläkelajien ikärajat syntymävuoden mukaan.....	83
Taulukko 13 Yrittäjän eläkekarttuma eri työtuloilla ja 40 vuoden työuralla laskettuna.....	90

1 JOHDANTO

1.1 Aihealueen esittely

Suomi oli pitkään maatalousvaltainen yhteiskunta, jossa toimeentulon hankkiminen ja taloudellinen toimeentulo perustui perhekeskeisyyteen eikä lakisääteiselle eläkevakuuttamiselle nähty tarvetta. (Hannikainen 2012, 14) Reilu sata vuotta sitten Suomen yhteiskunnallinen rakenne alkoi muuttua johtuen väestönkasvusta, maaomistustulojen muutoksesta ja teollistumisesta. Yhä useampi ihminen jäi vanhanaikaisen sääty-yhteiskunnan ulkopuolelle entisen kaltaisen perhekeskeisen turvaverkon alkaessa rakoilla synnyttäen tarpeen turvata henkilön sairauden tai vanhuuden aikainen toimeentulo yhteiskunnan toimesta. (Hannikainen 2012, 15)

Muutokset yhteiskuntarakenteessa huomioitiin Suomen perustuslaissa, jonka 18–19 §:n perusteella määrätään tänäänkin oikeudesta sosiaaliturvaan, työhön ja elinkeinovapauteen. Perustuslain pykälien perusteella luotiin myöhemmin suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä, joka nykyisessä muodossaan voidaan nähdä pohjautuvan pitkälti pohjoismaiseen hyvinvointimaliin. (Kangas & Niemelä 2012, 14) Lakisääteinen eläkevakuuttaminen kuuluu osaksi sosiaaliturvajärjestelmää ja on nykyään vakiintunut vanhuuden ja työkyvyttömyyden aikaisen toimeentulon turvaajana. Lakisääteisen eläkevakuuttamisen rooli voidaan siten nähdä merkittävänä yhteiskunnassamme ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion tavoitteiden toteuttajana.

Lakisääteiseen eläkevakuuttamiseen kuuluva työeläkevakuuttaminen oli aina vuoteen 1962 saakka hoidettu lähinnä kansaneläkejärjestelmän mukaisten tasaeläkejärjestelmien tai työnantajan omille työntekijöilleen ottamien, usein työpaikkasidonnaisten, eläkevakuutusten kautta. Kansanedustajien lakialoitteen pohjalta ja työmarkkinajärjestöjen kauan kestäneiden neuvotteluiden tuloksena luotiin työansioihin perustuva työeläkelaki, joka oli voimaan tullessaan paljon kaivattu ja odotettu uudistus. (Korpiluoma ym. 2011, 11–12)

Tänään Suomessa ansiosidonnainen työeläkejärjestelmä ja vähimmäisturvan takaava kansaneläkejärjestelmä muodostavat yhdessä pakollisen lakisääteisen eläketurvan. Suomen eläkepolitiikan tavoitteena on ollut turvata eläkeläisten kohtuullinen kulutustaso, pitää eläkeläisten ja työssäkäyvien toimeentulon suhde vakaana sekä eläkeläisten köyhtymisvaara alhaisena. Laki-

sääteinen työeläke kattaa käytännössä kaikki palkansaajat ja yrittäjät. Työeläkettä täydentää asumisperusteinen kansaneläke ja takuueläke, jonka tavoitteena on turvata vähimmäistulo kaikille eläkkeensaajille. Eläkejärjestelmää täydentävät lisäksi erilaiset eläkkeensaajien tuet, eläkkeiden verotuskohtelu sekä julkiset sosiaali- ja terveystalvet. Lakisäateistä eläketurvaa on mahdollista täydentää myös työnantajan järjestämällä tai itse hankitulla lisäeläketurvalla yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. (2005 eläkestrategiaraportti, 11)

Työeläkejärjestelmään lasketaan kuuluvaksi yksityisalojen työntekijälain (TyEL) alaisten työntekijöiden lisäksi myös yrittäjien eläkelain (YEL), maatalousyrittäjien eläkelain (MyEL), merimieseläkelain (MEL) ja valtion (VaEL) sekä kunnallisien eläkelakien (KuEL) piiriin kuuluvat työntekijät. Kaikissa eläkelaeissa on ollut työeläkelakien luomisesta 1960-luvulta lähtien samat peruseriaatteen ja vuoden 2005 alusta työeläkettä koskevat säännökset yksityisillä ja julkisilla aloilla ovat lähes täysin yhdenmukaistuneet (Korpiluoma ym. 2011, 15). Tämä onkin nähty ulkopuolisessa tarkastelussa suomalaisen eläkejärjestelmän yhtenä vahvuutena (Barr 2013, 87).

Yrittäjät jaetaan siis eläkejärjestelmässä kahteen eläkelakiin, yrittäjien eläkelakiin ja maatalousyrittäjien eläkelakiin. Maatalousyrittäjien eläkelain (22.12.2006/1280, 3 §) mukaan vakuutetaan maa-, metsä- ja kalatalouden yrittäjät mukaan lukien poronhoitajat sekä näiden perheenjäsenet, mikäli he työskentelevät yhdessä yrittäjän kanssa. MYEL:n (8a §) mukaan vakuutetaan myös tieteellistä tutkimuksen tai taiteellisen toiminnan apurahan saajat, mikäli he eivät ole työsuhteessa apurahan antajaan. Jos henkilön yrittäjätoiminta ei kuulu MYEL:n piiriin, vakuutetaan hänet pääsääntöisesti YEL:n mukaan.

Eläkeuudistuksissa sovitaan kolmikantaisesti ensin TyEL:n muuttamisesta, koska sen piiriin kuuluu ylivoimaisesti eniten työntekijöitä ja näin ollen sen vaikutus eläkejärjestelmään on eläkelaeista suurin. TyEL:iin tehtävät muutokset heijastuvat kuitenkin myös muihin eläkelakeihin, koska työeläkeuudistukset koskevat kokonaisvaltaisesti kaikkia työeläkejärjestelmän eläkelakeja. (www.tela.fi 2015a) Tämän vuoksi yrittäjien eläketurva määräytyy pitkälti samojen periaatteiden mukaan kuin TyEL:n piiriin kuuluvien yksityisalojen työntekijöiden eläketurva. Eläkeoikeudet ja karttumisprosentit ovat samoja, kuten myös eläkelajikohtaiset ikärajat. (Korpiluoma ym. 2011, 162)

Työeläkeuudistukset voidaankin nähdä olevan pitkälti TyEL-painotteisia, koska niiden keskiössä on TyEL:n piiriin kuuluvien työntekijöiden eläkevakuuttamisen tarpeet ja niiden turvaaminen työntekijä- ja työnantajajärjestön välisissä neuvotteluissa. Koska samalla päätetään kuitenkin myös yrittäjän eläkevakuuttamisen tulevaisuudesta, voidaan kysyä, tulisiko yrittäjien ja yrittäjyyden erikoistarpeita huomioida tai onko niitä ylipäättänsä huomioitu työeläkeuudistuksia edeltäneissä neuvotteluissa? Entä miten jo sovitut muutokset sopivat yrittäjän eläkevakuuttamiseen ja ovatko niiden vaikutukset samanlaisia työntekijän eläkevakuuttamisen kanssa? Kysymykset eivät ole välttämättä niin yksinkertaisia, koska yrittäjiä ja työntekijöitä on hyvin vaikea tarkastella eläkevakuuttamisen näkökulmasta erillisinä ryhmiä. On syytä esimerkiksi huomioida, että myös yrittäjien työurat koostuvat keskimäärin suurimmaksi osaksi palkansaajana työskentelystä (Salonen & Lampi 2015, 77). Yrittäjät tuleekin siis nähdä enemmän osana työvoimaa, jonka muutoksiin vaikuttavat niin suorasti kuin epäsuorasti TyEL:n ja työntekijäkentän muutokset. Lisäksi on syytä huomioida, että osa päätyy yrittäjiksi omasta tahdostaan, osalle yrittäjyys on taas ammattisidonnaista ja vakiintunut käytäntö työllistyä, kun taas osa päätyy yrittäjiksi pakon sanelemana esimerkiksi heikon työllisyystilanteen vuoksi. Yrittäjien vaihtuvuus toimialakohtaisesti tarkasteltuna on myös erittäin suurta, mikä hankaloittaa omalta osaltaan edellä mainittujen kysymysten selvittämistä (TEM 2012, 67).

Yritysten ja yrittäjien ja YEL-vakuutusten lukumäärät ovat viime vuosina kasvaneet tasaisesti. (TEM 2012, 10, ETK:n tilastotietokanta). Suomen virallisen tilaston (SVT 2014a) mukaan vuonna 2014 yrittäjiä oli noin 331 000 henkilöä, joista noin 266 000 maa-, metsä- ja kalatalouden ulkopuolisia yrittäjiä. Yrittäjäperheenjäseniä noin 12 000 henkilöä. YEL-vakuutus oli vuonna 2014 noin 206 900 yrittäjällä (ETK:n tilastotietokanta).

Suomen vahvasta sosiaaliturvapohjasta ja kattavista työeläkelaeista huolimatta demografiset muutokset, elinajanodotteen ennakoitua huomattavasti suurempi kasvu ja viime vuosien heikko taloustilanne ovat jälleen luoneet tarpeen suomalaisen eläkejärjestelmän uudistukselle. Oma painetta uudistukselle toi myös muihin pohjoismaihin verrattuna Suomen yli kaksi vuotta alhaisempi työllisen ajan odote ja muiden EU- ja OECD-maiden eläkejärjestelmiin hiljattain tehdyt muutokset, jotka koskivat erityisesti sekä vanhuus- että varhaiseläkeikien nostamista ja työuravaatimusten korotusta nykyisestä tasostaan. (ETK 2013, 11–12, 233–236)

Huoli eläkejärjestelmän kestävyydestä ja eläkkeiden riittävydestä johti eläkeneuvotteluihin, jotka päättyivät vuoden 2014 lopulla työmarkkinoiden keskusjärjestöjen allekirjoittamaan

sopimukseen vuoden 2017 alusta voimaan tulevasta työeläkeuudistuksesta. Ainoastaan korkeakoulutettujen työmarkkinajärjestö AKAVA jättäytyi sopimuksen ulkopuolelle. Neuvottelut perustuivat pääministeri Jyrki Kataisen ja Alexander Stubbin hallitusten ohjelmiin, vuonna 2012 tehtyyn työurasopimukseen, vuoden 2013 kesällä solmittuun työllisyys- ja kasvusopimukseen sekä työmarkkinajärjestöjen maan hallitukselle kevästä 2014 toimittamaan kannanottoon (Sopimus vuoden 2017 eläkeuudistuksesta, 1). Solmitun eläkeuudistuksen taustat ulottuvat kuitenkin paljon pidemmälle, jo viime vuosikymmenen lopulle, jolloin muun muassa keskustelut eläkeiän nostosta aloitettiin ensimmäisen kerran, kun huomattiin odotettavissa olevan eliniän kasvavan odotettua nopeammin (www.tela.fi, 2014). Myös vuoden 2011 hallitusohjelmaan oli kirjattu tavoite työeläkejärjestelmän pitkäjänteisestä kehittämisestä työurien pidentämiseksi, työeläkejärjestelmän rahoituksen turvaamiseksi ja riittävän eläketurvan varmistamiseksi. Työeläkejärjestelmän uudistuksen ilmaistiin tukevan hallituksen vahvaa kasvupolitiikkaa ja tavoitetta pienentää tuleville vuosille kohdistuvaa julkisen talouden kestävyysvajetta kuin myös ylläpitää sukupolvien ja -puolten välistä oikeudenmukaisuutta (Sopimus vuoden 2017 eläkeuudistuksesta, 1).

Vuoden 2017 työeläkeuudistuksen tarkoituksena on, että eläkeajan ja työssäoloajan suhde säilyy tulevaisuudessa sellaisena, että se turvaa eläketurvan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys- ja taloudellisen huoltosuhteen säilyä kestävällä tasolla ja samalla myös talouspolitiikka säilyy uskottavana. Työmarkkinoiden keskusjärjestöt näkivät tarpeellisena, että eläkeajan ja työssäoloajan välinen suhde otetaan jatkossa huomioon sitomalla eläkeikä ikäluokkakohtaiseen elinajanodotteeseen, koska riittävän hyvänä pysyvän taloudellisen huoltosuhteen turvin voidaan varmimmin turvata eläkkeiden riittävää tasoa, hillitä eläkemaksujen nousupainetta, vahvistaa sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta ja julkisten palveluiden rahoituksen ja julkisen talouden kestävyttä. Nykylain mukainen elinaikakertoimen pienentävä vaikutus eläkkeisiin osoittautui arvioitua suuremmaksi johtuen elinajanodotteen odotettua nopeammas- ta kasvusta. (Sopimus vuoden 2017 eläkeuudistuksesta, 10)

Työeläkeuudistuksen merkittävimmät muutokset liittyvät näin ollen eläkeiän nostoon ja sen sitomiseen elinajanodotteeseen, eläkekarttumien tasoittamiseen eri ikäluokkien kesken sekä uusiin eläkelajeihin. Alhaisin vanhuuseläkeikä nousee asteittain 65 ikävuoteen, jonka jälkeen eläkeikä sidotaan ikäluokkakohtaisesti määritettävään keskimääräiseen elinajan odotteeseen. Eläkkeen karttumisprosentit tasoitetaan 1,5 prosenttiin koko työuran ajalta. Osa-aikaeläke kor-

vataan osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä ja eläkejärjestelmään tuodaan kokonaan uusi eläkelaji, työuraeläke. (Sopimus vuoden 2017 eläkeuudistuksesta, 1–4)

Eläkejärjestelmän ulkopuolella Suomen viimeisten hallitusten (mm. Vanhanen I ja II, Katainen sekä Stubb) pyrkimykset yrittäjyyden aseman parantamiseksi ja yrittäjänä aloittamisen kannustamiseksi sekä viime vuosien taloustilanne ovat osaltaan nostaneet yrittämisen asemaa houkuttelevammaksi yhteiskunnassa. Tästä huolimatta yrittäjiä ja heidän asemaa suomalaisessa eläkejärjestelmässä on tutkittu verrattain vähän. Vuonna 2017 voimaan tuleva eläkeuudistus tulee kuitenkin vaikuttamaan merkittävästi myös yrittäjiin ja heidän eläkkeisiinsä, minkä vuoksi on ajankohtaista tutkia tarkemmin uudistuksen vaikutuksia yrittäjien eläkevakuuttamiseen. Tässä tutkimuksessa vaikutuksia käsitellään eläkeneuvotteluissa mukana olleiden eri intressitahojen näkemysten kautta tutkien, miten he näkevät eläkeuudistuksen ottavan huomioon yrittäjien tarpeet ja heidän eläkevakuuttamisen erityispiirteet sekä miltä näyttää yrittäjien eläkevakuutuksen tulevaisuus. Hallituksen esityksessä (eduskunnalle eläkelainsäädännön muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 16/2015 vp, 18) on esitetty, että esimerkiksi eläkkeellesiirtymisiän muutokseen vaikuttavat pääasiassa talous- ja työllisyyskehitys, työelämän laatuksymykset sekä yksilöiden henkilökohtaiset valinnat. Näistä yrittäjien kohdalla korostuu erityisesti viimeisenä mainittu, mikä lisää mielenkiintoa selvittää yrittäjien eläkevakuuttamiseen liittyviä erilaisia näkemyksiä ja yrittäjien uskomuksia suhteuttaen niitä tulevaan eläkeuudistukseen.

Viime vuosina suomalaisten luottamus eläkejärjestelmään on lisäksi yleisellä tasolla laskenut ja järjestelmän epäoikeudenmukaisuus ja epätasapuolisuus ihmisiä kohtaan on nähty lisääntyneen (Kahma & Takala 2012, 65; Takala 2015, 48). Samaan aikaan yrittäjät arvioivat työkykynsä ja psyykkiset voimavaransa olevan keskiarvoisesti hyvällä tasolla (Lundell, Luukkonen & Visuri 2014, 3). Yrittäjien tarpeet huomioiva eläkeuudistus kannustaisikin yrittäjäksi lähtemistä ja parantaisi heidän luottamusta eläkejärjestelmää kohtaan. Myös nykyinen Sipilän hallitus on linjannut kehittävänsä yrittäjyyden kannustimia ja vahvistavansa rahoitusta lisätäkseen yrittäjyyttä ja parantaakseen sen kannattavuutta ja asemaa Suomessa (Sipilän hallitusohjelma 10, 14). Hallituksen pyrkimykset yrittäjyyden lisäämiseksi ja kannattavuuden parantamiseksi eivät ole ainakaan toistaiseksi kohdistuneet heidän sosiaaliturvatason parantamiseen tai eläkevakuuttamisen kustannusten helpottamiseen, mitkä voidaan nähdä olevan yrittäjyyden lisäämisessä kuitenkin keskeisessä osassa.

1.2 Tutkimuskysymykset ja keskeiset rajaukset

Tutkimuksella on kaksi päätutkimuskysymystä sekä kolme alatutkimuskysymystä, jotka tarkentavat ja rajaavat ensimmäistä päätutkimuskysymystä. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

Miten eri intressitahot näkevät työeläkeuudistuksen vaikutukset yrittäjien lakisääteiseen eläkevakuuttamiseen?

Kuinka tarpeellisina ja onnistuneina työeläkeuudistukset nähdään?

Millaisella tasolla yrittäjien eläkevakuuttaminen on uudistuksen jälkeen?

Miten työeläkeuudistukset noudattavat eläkepoliittisia tavoitteita?

Mitä kehitettävää yrittäjien eläkevakuuttamisessa on uudistuksen jälkeen?

Ensimmäisellä päätutkimuskysymyksellä pyritään saamaan vastauksia, miten tutkimuksen eri intressitahot näkevät vuonna 2017 voimaan tulevan eläkeuudistuksen vaikutukset yrittäjien eläkevakuuttamiseen. Keskiössä on kartoittaa eri tahojen näkemyksiä siitä, miten he näkevät työeläkeuudistuksen vaikutukset yrittäjien asemasta tarkasteltuna ja peilata näitä näkemyksiä saatavilla olevaan teorian tietoon eläkeuudistuksesta sekä yrittäjien asemasta lakisääteisessä eläkejärjestelmässä. Tutkimukseen on pyritty saamaan mahdollisimman monipuolista tarkastelunäkökulmaa, minkä vuoksi eri intressitahoiksi ovat valikoituneet eläkeuudistuksen ja/tai yrittäjien toimintaympäristössä toimivat organisaatiot. Intressitahot, joiden näkemyksien kautta tutkimuskysymyksiä lähestytään, ovat: eläkeuudistuksen ja eläkejärjestelmän kehittämisessä ja laadinnassa mukana oleva sekä valtion näkökulmaa edustava sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, yrittäjien eläkevakuuttamisen tämän hetkinen markkinajohtaja ja työeläkevakuutusyhtiön näkökulmaa edustava Keskinäinen Työeläkevakuutusyhtiö Elo ja yrittäjien etujärjestönä toimiva ja samalla heitä eläkeneuvotteluissa edustava Suomen Yrittäjät ry.

Alatutkimuskysymyksillä pyritään selventämään päätutkimusongelmaa. Intressitahojen edustajia haastatteleamalla on tarkoitus selvittää tarkemmin, kuinka tarpeellisiksi ja onnistuneiksi he näkevät uudistukset. Entä, onko eläkeuudistuksessa jotain sellaista, jota he muuttaisivat tai mikä ei sellaisenaan välttämättä riitä turvaamaan yrittäjien eläkevakuuttamisen tulevaisuutta.

Tarkoitus on lisäksi selvittää, miten yrittäjien työeläkeuudistukset noudattavat hallituksen asettamia eläkepoliittisia tavoitteita. Alatutkimuskysymyksillä pyritään siis selventämään, miten uudistukset sopeutuvat yrittäjille ja yrittäjän eläkelakiin. Sekä pää- että alatutkimuskysymyksiä lähestytään yrittäjien näkökulmasta.

Tutkimuksen pääpaino on vahvasti ensimmäisen päätutkimuskysymyksen ympärillä. Toinen päätutkimuskysymystä käsitellään ensimmäistä kysymystä huomattavasti suppeammin ja tutkimuskysymys voidaan nähdä sitä täydentävänä ja uutta näkökulmaa antavana. Toisella päätutkimuskysymyksellä selvennetään yrittäjien eläkevakuuttamisen tulevaisuutta ja mitä kehitettävää yrittäjien eläkevakuuttamiseen jää työeläkeuudistuksen jälkeen. Tutkimuskysymyksen käsittelyssä selvitetään mielipiteitä niin eläkevakuuttamisen pakollisuudesta kuin yrittäjien vähentyneestä luottamuksesta eläkejärjestelmää kohtaan. Kysymystä käsitellään ensimmäisen päätutkimuskysymyksen tavoin eri intressitahojen näkemysten kautta.

Tutkimuskysymysten laadinnassa on otettu huomioon eläkeuudistuksen ajankohtaisuus. Tutkimuskysymykset on pyritty laatimaan siten, että ne ottavat huomioon kattavasti eläkeuudistuksen ja sen vaikutukset yrittäjien eläkevakuuttamiseen. Koska eläkeuudistus on laaja kokonaisuus ja sen yksityiskohtaisia vaikutuksia on etukäteen vaikea arvioida yhtä eläkelakia kohden, on mielekästä määrittää avoimemmat tutkimuskysymykset, jolloin ne jättävät mahdollisuuden saada monipuolisempia vastauksia. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole antaa vastausta siihen, mitkä ovat eläkeuudistuksen absoluuttiset vaikutukset yrittäjien eläkevakuuttamiseen, vaan pikemminkin, miten eläkeuudistus nähdään intressitahojen mielestä onnistuneena ja minkälaisia vaikutuksia uudistuksilla nähdään olevan yrittäjien eläkevakuuttamiseen ja mitä kehitettävää eläkelakiin jää uudistusten jälkeen.

Tutkimuksen onnistuneen lopputuloksen kannalta on olennaista rajata se niin, että teoriaisuus tukee empiriaosuutta. Tämän vuoksi tutkimuksen kannalta on perusteltua keskittyä lakisääteisen eläkejärjestelmän kehittymiseen, työntekijän ja yrittäjien eläkelakeihin sekä aikaisempiin eläkeuudistuksiin ja niiden vaikutuksiin nykyistä uudistusta unohtamatta. Koska lakisääteinen eläkejärjestelmä on jo itsessään laaja käsite, tässä tutkimuksessa eläkejärjestelmää käsitellään vain oleellisin osin. Tutkimuksessa huomioidaan täten vain eläkejärjestelmän taustalla olevat ja sen kehittymiseen vaikuttaneet ja vaikuttavat asiat käsittelemättä kuitenkaan liian yksityiskohtaisia eläkejärjestelmän historiallisia kysymyksiä. Eläkejärjestelmää täydentäviä etuuksia ei tutkimuksessa myöskään käsitellä.

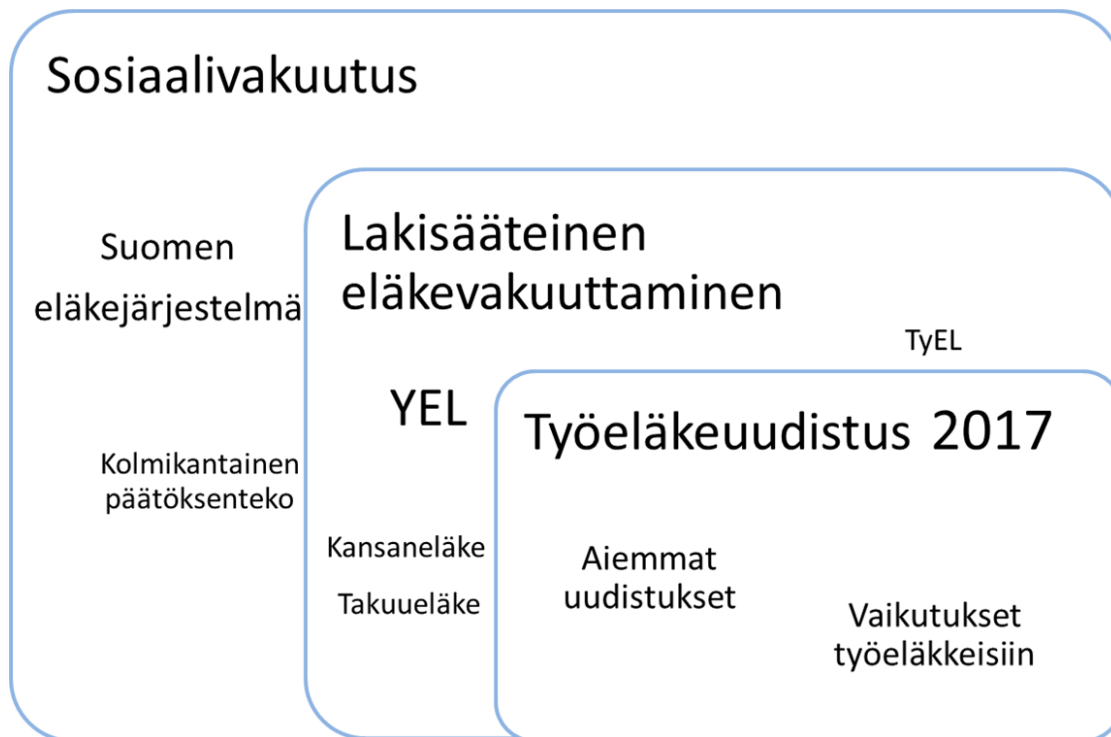
Tutkimuksen kannalta on aiheellista kuvata työeläkelajeista ainoastaan työntekijän ja yrittäjien eläkelaki, joten muita työeläkelajeja ei käsitellä tässä tutkimuksessa. Kansaneläke ja vuodesta 2011 voimaan tullut takuueläke katsotaan kuuluvaksi keskeisesti osaksi suomalaista eläkevaakuutusjärjestelmää, minkä takia niiden kuvaaminen on perusteltua. Tutkimuksen tavoitteen kannalta kasaneläkejärjestelmä ei ole kuitenkaan merkitsevää, joten eläkkeet käsitellään ainoastaan pienenä kokonaisuutena.

Työeläkelakien sisältämistä eläkelajeista otetaan huomioon nykyisin mukaiset vanhuus-, työkyvyttömyys- ja osa-aikaeläke ja tulevan eläkelain mukaiset osittainen varhennettu vanhuus- ja työraueläke. Perhe-eläke on rajattu kokonaisuudessaan tutkimuksen ulkopuolelle, koska hallituksen esityksessä vuoden 2017 työeläkeuudistuksesta (16/2015, 39) ei ehdotettu tähän muutoksia. Perhe-eläkettä koskeva kokonaisuudistus on tarkoitus valmistella erillisenä paketina tulevan vuoden aikana. Ammatillisen kuntoutuksen rooli tutkimuksen kannalta voidaan nähdä pienenä ja se käsitellään tämän vuoksi osana työkyvyttömyyseläkettä. Työttömyyseläkettä ei käsitellä, koska se on poistumassa lakisääteisestä eläkejärjestelmästä, eikä uusia työttömyyseläkkeitä enää myönnetä. Selkeyden vuoksi eläkkeen karttuminen ja määräytyminen käsitellään tutkimuksessa voimassa olevan nykyisin mukaan ja vuoden 2017 alusta voimaan tuleva eläkelaki käsitellään omana lukunaan. Nykyisin mukaisiin eläkkeiden tunnuslukuihin ei ole tarkoitus paneutua kuitenkaan liian syvällisesti johtuen vuoden 2017 uudistuksen kumovasta vaikutuksesta.

Yrittäjän eläkevakuutuksen alueelta tutkimus käsittelee ainoastaan eläketurvaa (työkyvyttömyys-, vanhuus-, osa-aikaeläke) ja sen muutoksia. Sosiaaliturvaan sisältyviä YEL:n sairauspäivärahaa, äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahaa ja erityisäitiysrahaa tai niiden mahdollisia muutoksia ei käsitellä. Myös yrittäjän työttömyysturvan sisältö jää aihealueena tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimuksessa ei ole tarkoitus paneutua sen tarkemmin eläkevakuutusuudistuksen taloudellisiin tai laskennallisiin vaikutuksiin. Tutkimuksessa käsitellään lisäksi ainoastaan Suomessa asuvien ja työskentelevien henkilöiden lakisääteistä eläkevakuuttamista. Ulkomailla työskentelevien tai asuvien eläkevakuuttaminen on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

1.3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Kuvio 1 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on esitelty kuviossa 1. Suorakulmiot ja niiden koko kuvastavat teorian laajuutta ja miten teoria tarkentuu eri kokonaisuuksien kautta kohti tutkimuksen näkökulmaa. Suorakulmiot on otsikoitu tutkimuksessa käsiteltävien asiakokonaisuuksien mukaisesti ja niiden sisällä on esitetty kunkin asiakokonaisuuden sisältämät keskeisimmät käsiteltävät aihealueet, jotka vaikuttavat tutkimuksen rakenteeseen ja sen kulkuun. Aihealueen fontin suuruus kuvastaa sen käsittelyn painoarvoa tutkimuksen näkökulman kannalta.

Viitekehyksen ensimmäinen taso koostuu sosiaalivakuutuksen kentästä, josta Suomen eläkejärjestelmä juontaa juurensa. Suomen eläkejärjestelmän keskeisimpänä ominaispiirteenä voidaan pitää kolmikantaista päätöksentekoa, joka toimii myös tämän tutkimuksen näkökulman lähtökohtana. Toinen taso pitää sisällään lakisääteisen eläkevakuuttamisen. Tutkimuksen näkökulman kannalta keskeisin painoarvo on yrittäjien eläkevakuuttamisella, mutta tutkimukselle asetettujen tutkimuskysymysten vuoksi on myös syytä käsitellä niin työntekijän eläkevakuuttamista kuin kansan- ja takuueläkettä. Kolmas ja syvin taso sisältää vuoden 2017 työeläkeuudistuksen. Tämän tason teoria koostuu nykyisen uudistuksen ja sen vaikutusarvion työeläkkeisiin lisäksi keskeisimmistä aiemmista työeläkeuudistuksista. Teoreettinen viitekehys

kuvastaa tutkimuksen näkökulman ja antaa pohjan tutkimuskysymysten käsittelylle ja tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiselle.

1.4 Tutkimusmenetelmät ja -aineisto

Tutkimusstrategian valinta pohjautuu tutkimuksen tarkoitukseen. Tutkimuksen tarkoitusta voi luonnehtia yleisesti neljän pääpiirteen perusteella, jotka ovat kartoittava, selittävä, kuvaileva tai ennustava. Tutkimukseen voi sisältyä myös useampi kuin yksi tarkoitus ja tutkimuksen tarkoitus voi muuttua tutkimuksen edetessä. Kartoittavalle tutkimukselle on tyypillistä etsiä uusia näkökulmia, löytää uusia tai selvittää vähän tunnettuja ilmiöitä ja kehittää hypoteeseja. Selittävä tutkimus etsii puolestaan selitystä tilanteelle tai ongelmaan ja tunnistaa todennäköisiä syy-seurausketjuja. Kuvaileva tutkimus esittää tarkkoja kuvauksia henkilöistä, tapahtumista tai tilanteista ja dokumentoi ilmiöstä keskeisiä kiinnostavia piirteitä kun ennustava tutkimus nimensä mukaisesti ennustaa tapahtumia ja ihmisten toimintoja, jotka ovat seurauksena ilmiöstä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 137–139)

Tämän tutkimuksen tarkoitus voidaan nähdä sekä kartoittavaksi että kuvailevaksi. Tutkimuksen ensisijainen tarkoitus on kartoittaa eri intressitahojen näkemyksiä uudesta työeläkeuudistuksesta ja sen vaikutuksista yrittäjien eläkevakuuttamiseen. Jotta edellä mainittuun päämäärään on mahdollista päästä, vaatii se suomalaisen lakisääteisen eläkejärjestelmän ja työeläkevakuuttamisen avaamista ja kuvailemista. Tutkimuksen tarkoituksena on myös tuoda esille keskeisiä yrittäjien eläkevakuuttamisen piirteitä ja kuvata miten ne asettuvat uudistuksessa ja tämän jälkeisessä ajassa. Tutkimuksella ei ole tarkoitus niinkään pyrkiä löytämään yksiselitteisiä vastauksia tilanteelle tai ennustaa tarkasti yrittäjille aiheutuvia vaikutuksia, vaan pikemminkin kartoittaa ja kuvata eri tahojen näkemyksiä yrittäjien eläkevakuuttamisen tilasta ja minkälaisia muotoja se saa työeläkeuudistuksessa.

Luonteeltaan tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Metsämuurosen (2003, 162) mukaan kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan kokonaista joukkoa erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. Kvalitatiivista tutkimusta on siten vaikea määritellä selvästi, koska sillä ei ole teoriaa eikä paradigmaa, joka olisi vain sen omaa (Metsämuuronen 2003, 162). Hirsjärvi ym. (2010, 160–161) mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohdat ovatkin eri ihmisten

välisissä näkökulmissa. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoitus on siis kuvata todellista elämää mahdollisimman kokonaisvaltaisesti säilyttäen ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Syrjälän, Ahosen, Syrjäläisen ja Saaren (1995, 12–13) mukaan kvalitatiivinen tutkimus soveltuu hyvin, jos ollaan kiinnostuneita tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteesta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on näin myös huomioitava tiedon objektiivisuus ja että eri henkilöiden näkemykset ovat erilaisia. Tämän vuoksi kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa ja tiedon keruun instrumenttina suositetaan ihmistä. Tutkijan pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja ja tämän vuoksi lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesien testaaminen vaan enemmänkin aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. (Hirsjärvi ym. 2010, 161, 164) Koska tämän tutkimuksen tarkoitus on saada subjektiivisia näkemyksiä objektiivisen totuuden rinnalle eläkeuudistusten vaikutuksista, voidaan laadullista tutkimusotetta pitää tutkimukselle sopivana.

Tieteen filosofisten suuntausten valossa tutkimusta voidaan luonnehtia konstruktivistiseksi. Konstruktivismille todellisuus on suhteellista, eri henkilöiden suhteellista todellisuutta. Huomioitavaa on, että osa todellisuudesta saattaa olla yhteistä monien yksilöiden kanssa. Tietoa todellisuudesta saadaan siten, että tutkija ja tutkittava ovat toisiinsa tiiviisti yhteydessä. Löydökset ovat se, mitä tutkija tulkitsee tutkivasta. Metodologia perustuu tulkintaan eli hermeneutiikkaan. (Metsämuuronen 2003, 165) Näkemykset eläkevaluuttamisesta ja työeläkeuudistusten soveltuvuudesta yrittäjille ovat loppujen lopuksi riippuvaisia henkilön tai tahon omista mielipiteistä. Mielipiteet saattavat olla yhteneväisiä muiden henkilöiden tai tahojen mielipiteiden kanssa mutta saattavat myös erota toisistaan johtuen taustalla vaikuttavista laajemmista näkemyksistä. Tutkimuksen tieto perustuu haastattelujen tulkintaan ja rakentuu tutkijan ja tutkittavan asian tiiviissä vuorovaikutuksessa.

Tutkimusaineisto pohjautuu asiantuntijahaastatteluihin ja niistä saatuun informaatioon ja asiantuntijoiden näkemyksiin työeläkeuudistuksen vaikutuksista yrittäjien eläkevaluuttamiseen. Tämän tutkimuksen tiedonhankinnan strategiaksi on valikoitunut tämän vuoksi puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu. Puolistrukturoitu haastattelu sijoittuu yleisesti lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun väliin, mutta mitään yhtä määritelmää tästä haastattelumuodosta ei ole kuitenkaan olemassa. Puolistrukturoitu haastattelu voidaan nähdä toisaalta haastattelumuotona, jossa kysymysten muoto on kaikille sama, mutta haastattelija voi vaihdella kysymysten järjestystä tai toisaalta haastatteluna, jossa kysymykset ovat kaikille

samat, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin. Puolistrukturoiduille menetelmille on siis ominaista, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta haastattelija on jättänyt osan kuitenkin avoimeksi. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47)

Teemahaastattelun ominaispiirteinä voidaan pitää, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen ja että haastattelija on alustavasti selvittänyt tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta. Haastattelu suunnataan myös tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, jotka tutkija on ennalta analysoinut. (Merton, Fiske & Kendal 1956, 3-4, Hirsjärvi & Hurme 2011, 47 mukaan) Teemahaastattelu antaa nimensä mukaisesti haastattelulle vain teeman, eikä sido haastateltavaa tai haastattelijaa yksityiskohtaisiin kysymyksiin. Teemahaastattelu ottaa huomioon sen että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, ja että nämä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48) Koska eri intressitahojen näkemykset saattavat vaihdella riippuen heidän organisaationsa edustamasta näkökulmasta ja tutkimuksen tavoitteiden toteutumisen kannalta on perusteltua välttää liian rajaavia tai yksityiskohtaisia kysymyksiä, puolistrukturoitu teemahaastattelu voidaan katsoa soveltuvan hyvin tutkimuksen tiedonhallinnan strategiaksi. Teemahaastattelun valintaa puoltaa myös mahdollisuus saada vastauksia, joita ei välttämättä ole osattu ennalta ottaa huomioon.

1.5 Aikaisemmat tutkimukset

Lakisääteisestä eläkevakuuttamisesta on tehty monia tutkimuksia. Yrittäjän lakisääteistä eläkevakuuttamista on tutkittu Eläketurvakeskuksen (ETK) toimesta muun muassa Raili Hyrkänen (1995, 2009) ja Noora Järnefelt (2011a). Työeläkelakien soveltamista yrittäjään on puolestaan esitellyt kattavasti Monika Sievänen (2001). Selvityksiä yrittäjyydestä ja yrittäjätoiminnan ikärakenteesta ja yrittäjien määristä on laatinut muun muassa yrittäjien etujärjestö Suomen Yrittäjät ry, työ- ja elinkeinoministeriö, Tilastokeskus ja Eläketurvakeskus, joka on julkaissut Janne Salosen (2015) toimittaman tuoreimman selvityksen yrittäjien eläkevakuuttamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut työryhmäraportteja yrittäjien sosiaaliturvan asemasta ja sen kehittämisestä yhdenmukaisemmaksi työntekijöiden sosiaaliturvan ja TyEL:n kanssa muun muassa Matti Vanhasen II hallituksen toimeksiantojen pohjalta. Lisäksi

sosiaali- ja terveysministeriö on valmistellut ja julkaissut eduskunnalle laatimansa hallituksen esityksen vuoden 2017 työeläkeuudistuksesta.

Eläkeuudistuksen valmistelemista ovat taustoittaneet ulkomaalaisista tutkijoista muun muassa Nicholas Barr (2013) ja Keith Ambachtsheer (2013) tutkimuksillaan Suomen eläkejärjestelmän rakenteesta, sopivuudesta ja kestävyydestä. Myös kansainväliset taloudellisen yhteistyön järjestöt OECD ja IMF ovat osaltaan antaneet arvionsa Suomen taloudentilasta ja sen kehityksestä. Arviot ovat sisältäneet muun muassa kehitysehdotuksia eläkeikien ja -karttumien muuttamisesta (kts. esim. ETK 2013 82–83). Kotimaassa lakisääteisiä eläkkeitä pitkällä aikavälillä on laskettu Ismo Riskun (2013) johdolla. Eläkeiän sitomista elinaikaan ja sen vaikutuksia työuriin ja tulonjakoon on puolestaan tutkittu Jukka Lassilan (2013) johdolla. Suomen eläkejärjestelmän sopeutumista demografisiin muutoksiin ja eläkejärjestelmän uudistamistarvetta on kuvattu esimerkiksi niin sanotussa Pekkarisen ryhmän raportissa (ETK 2013). Roope Uusitalo ja Satu Nivalainen (2013) ovat lisäksi tutkineet vuoden 2005 eläkeuudistuksen vaikutuksia eläkkeellesiirtymisikään. Sosioekonomisia eroja liittyen työuriin, eläkkeelle siirtymiseen ja eläkejärjestelmiin on tutkittu Noora Järnefeltin ja muiden tutkijoiden toimesta (2014). Eläketurvakeskus on lisäksi laatinut Mikko Kauton ja Ismo Riskun (2014) johdolla alustavan vaikutusarvion vuoden 2017 eläkeuudistusta koskevasta neuvottelutuloksesta. Laskelmia on päivitetty myöhemmin eläkeuudistuksen edettyä (Kautto & Risku, 2015). Eläkelakiuudistuksista on löydettävissä tietoa myös työ- ja elinkeinoministeriön, Eläketurvakeskuksen ja Työeläkevakuuttajien internetsivuilta sekä hallitusten useammasta esityksestä.

1.6 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu johdantoluvusta, kolmesta teorialuvusta, yhdestä empiricaluvusta ja yhteenvedoluvusta. Johdantoluvussa käsitellään aluksi tutkimuksen taustaa, tutkimuskysymyksiä ja tutkimusmenetelmiä. Johdannossa tuodaan esille tutkimuksen ajankohtaisuus, perustellaan valittuja tutkimustapoja ja pohjustetaan lukua seuraavat teoria- ja empiricaluvut.

Teorialuvut koostuvat kolmesta erillisestä mutta toisiinsa liittyvästä kokonaisuudesta. Teorian käsittely alkaa laajasta aihealueesta edeten kohti yksityiskohtaisempaa teoriaa lakisääteisestä eläkevakuuttamisesta. Tutkimuksen toisessa luvussa ja samalla ensimmäisessä teorialuvussa

paneudutaan suomalaiseen lakisääteiseen eläkejärjestelmään yleisellä tasolla. Luvussa käsitellään laajasti niin sosiaalivakuutuksen rooli, suomalaisen eläkejärjestelmän tausta kuin myös eläkejärjestelmäkohtaiset luokittelutavat. Ensimmäisen teorialuvun lopuksi kuvataan suomalaisen eläkejärjestelmän kehitystä ja sille tyypillisiä ominaispiirteitä sekä eläketurvan järjestämistä.

Kolmannessa luvussa eli toisessa teorialuvussa käsitellään lakisääteistä eläkevakuuttamista, rajaten käsittely työntekijän ja yrittäjän eläkevakuutukseen. Luku sisältää nykylain mukaiset työntekijän ja yrittäjän eläkelain kuvaukset sekä niiden keskeiset eroavaisuudet. Kolmas luku päättyy tutkimuksen kannalta tärkeimpien kansaneläkejärjestelmän piirteiden kuvaamiseen.

Neljännessä luvussa ja samalla viimeisessä teorialuvussa paneudutaan tutkimuksen keskiössä olevaan vuoden 2017 työeläkeuudistukseen. Työeläkemuuotosten ymmärtämiseksi on kuvattu keskeisempiä aiempia työeläkeuudistuksia ja avattu tulevan uudistuksen taustaa. Luvun lopussa tuodaan esille sovitut työeläkemuuotokset ja niiden arvioidut laskennalliset vaikutukset sekä työntekijän että yrittäjän eläkevakuutukseen.

Viides luku sisältää tutkimuksen empiriaosuuden. Luvun aluksi havainnollistetaan käytettyä tutkimusaineistoa, tiedonkeruu- ja analyysitapaa. Haastatteluihin pohjautuvia intressitahojen näkemyksiä käsitellään laajasti tutkimusongelmien teemojen mukaisesti ja niiden taustatueksi sekä vertailukohdaksi tuodaan jo olemassa olevaa tutkimus- ja tilastotietoa yrittäjyydestä ja yrittäjän eläkevakuuttamisesta. Empirialuvussa käsitellään niin uudistusten tarpeellisuutta, onnistuneita päätöksiä, yrittäjän eläkevakuuttamisen tilannetta uudistuksen jälkeen kuin myös uudistusten suhdetta eläkepoliittisiin tavoitteisiin sekä yrittäjän eläkevakuuttamisen tulevaisuutta.

Tutkimus päättyy yhteenvetoon, jossa eritellään empirialuvun keskeiset löydökset ja tuodaan esille vastaukset tutkimuskysymyksiin. Yhteenvetoluvun lopuksi arvioidaan tutkimuksen onnistumista sen luotettavuuden ja yleistettävyyden kautta sekä yrittäjien eläkevakuuttamisen tulevaisuuden näkymiä ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 SUOMALAINEN ELÄKEJÄRJESTELMÄ YLEISESTI

2.1 Sosiaalivakuutuksen rooli

Suomen lakisääteiselle eläkejärjestelmälle pohjan luo sosiaalivakuutus, joka on osa laajempaa sosiaaliturvan käsitettä. Sosiaalivakuutuksen alkujuuret sijoittuvat 1880-luvun Saksaan, jolloin teollistumisen myötä nähtiin yhteiskunnan toimesta tarve turvata perheiden työtulojen menetys vanhuuden tai sairauden aiheuttaman työkyvyttömyyden varalta. Huolimatta 1800-luvun lopulla voimaan tulleesta lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta Suomen yleinen sosiaalivakuutuksellinen kehitys tapahtui vasta 1930-luvulla. Suomen kehitys tapahtui Saksaa ja muita Pohjoismaita myöhemmin, johtuen maan taloudellisten ja yhteiskunnallisten olojen suhteellisesta alikehittyneisyydestä. Sosiaalivakuutuksellista kehitystä jarrutti Suomessa myös alusta asti valloilla ollut ajatus koko väestön kattavasta sosiaalivakuutusjärjestelmästä. Maatalouksien toimivan sukulaisavun vuoksi, puuttuvaa eläkevakuutusjärjestelmää ei koettu yhteiskunnalliseksi epäkohdaksi, eikä laajalle sosiaalivakuutusjärjestelmälle nähty erityistä tarvetta. Vasta vuonna 1937 voimaan saatettiin kansaneläkelaki, joka toi universaalia turvaa vanhuuden ja työkyvyttömyyden varalle. Kuitenkin vielä 1960-luvulle asti suomalaisessa sosiaalivakuuttamisessa patruuna-ajattelulla, joka edusti työnantajan elatusvelvollisuutta, oli vahva jalansija. Tästä juontaa nykyäänkin valloilla oleva näkemys, että eläke nimenomaisesti ansaitaan työuran aikana. (Korpiluoma ym. 2011, 11; Hannikainen 2012, 38, 48; Rantala & Kivisaari 2014, 48–51)

Sosiaalivakuutuksella tarkoitetaan julkisen vallan toimenpitein järjestettyä lakisääteistä ja pakollista vakuutusta sosiaalisten riskien: vanhuuden, sairauden, työkyvyttömyyden, työttömyyden, työtapaturman, vanhemmuuden ja perheenhuoltajan kuoleman varalta. Se koostuu sairaus-, työttömyys-, tapaturma-, ja eläkevakuutuksesta sekä työntekijäin ryhmähenkivakuutuksesta (Kangas & Niemelä 2012, 14). Käsite eroaa sosiaaliturvan käsitteestä siten, että sosiaaliturvalla viitataan yleensä laajemmin julkisen vallan toimesta järjestettyyn kansalaisten toimeentulon ja terveyden turvaamiseen. Sosiaalivakuutus on siis vain yksi sosiaaliturvan toteuttamismuoto. (Rantala & Kivisaari, 2014, 86)

Kansainvälisten organisaatioiden määritelmissä sosiaaliturvalle melko yleisenä lähtökohtana voidaan pitää kansainvälisen työjärjestö ILO:n raporttia, jossa painotetaan kansalaisten toimeentulon ja terveyden turvaamisen lisäksi sosiaaliturvan ja muiden sosiaalisten järjestelyiden eroavaisuuksia. Sosiaaliturvan edut tuotetaan edunsaajille ilman minkäänlaista pakotetta vastavuoroisuudesta, eikä sosiaaliturva perustu kenenkään tuottajan ja edunsaajan henkilökohtaiseen vaan laajemman ryhmän sopimukseen sisältäen täten myös sosiaalivakuuttamiselle keskeisen, kollektiivisen, luonteenpiirteen (ILO 2010, 13–14). Yhteneväistä ja tarkkaa määritelmää sosiaaliturvalle on kuitenkin vaikea antaa, koska määritelmä on aina aika- ja paikakasidonnainen (Kangas & Niemelä 2012, 12). Pohjoismaisen sosiaaliturvan käsite katsotaankin pitävän sisällään muista maista poiketen myös sosiaalihuollon sekä -avustukset ja on sanottu, että se vastaa pikemmin EU:ssa käytettyä sosiaalisen suojelun käsitettä (Korpiluoma ym. 2011, 10). Viime aikoina esimerkiksi taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD on pyrkinyt laajentamaan sosiaalivakuutuksen ja sosiaaliturvan käsitettä liittyen sosiaalimenojen tarkastelupohjaan (Kangas & Niemelä 2012, 24).

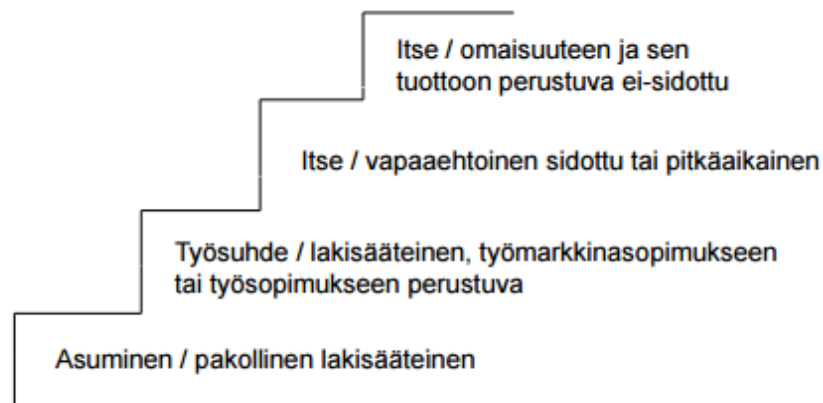
Sosiaaliturvan rahoitus järjestetään yleensä verovaroin. Sosiaalivakuutuksen rahoitus hoituu puolestaan pääsääntöisesti lakisääteisesti kerätyin vakuutusmaksuin ja etuuksia maksetaan yleensä silloin, kun ansiotyö on syystä tai toisesta estynyt. Vakuutusmaksuja voi suorittaa vakuutettu tai esimerkiksi hänen työnantajansa. Sosiaalivakuutuksen tärkein laji on eläkevakuutus ja sillä on pyritty turvaamaan yksilöiden ja perheiden toimeentulo aiemmin mainittujen sosiaalisten riskien varalta. (Kangas & Niemelä 2012, 10; Rantala & Kivisaari, 2014, 84, 87)

Suomessa sosiaaliturvan tehtävänä on turvata väestön terveellinen työ- ja elinympäristö, hyvä terveys ja toimintakyky sekä riittävä toimeentulo, palvelut ja sosiaalinen turvallisuus eri elämäntilanteissa. Lakisääteinen sosiaalivakuutus nähdään suomalaisen toimeentuloturvajärjestelmän peruskivenä. (Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005, 11)

Sosiaalivakuutuksen tarpeellisuus on perusteltu yleensä historialähtöisesti. Yksityiset markkinat eivät ole ajan saatossa pystyneet parhaalla mahdollisella tavalla tarjoamaan turvaa ja vakuutuksia tiettyihin sosiaalisiin riskitilanteisiin. Myös tulojen uudelleenjakoon liittyvät päämäärät ja hyvinvointivaltion kirjoittamattomat sopimukset nähdään olevan sosiaalivakuutuksen perustellun olemassaolon taustalla. Lisäksi sosiaalivakuutus vähentää todistetuksi epävarmuutta, luo pääomia, ylläpitää yksityistä kulutusta taloudellisen riskien toteutuessa sekä tuot-

taa ja ylläpitää yhteiskunnallista luottamusta. Eläkevakuuttamisella on suuri yhteiskunnallinen ja sosiaalinen vaikutus, minkä vuoksi sen järjestäminen yhteisesti sosiaalivakuutuksen keinoin on nähty perustelluksi. Taloudellisen turvallisuuden takaaminen onkin sosiaalivakuutuksen perimmäinen tavoite. (Kangas & Niemelä 2012, 25, 30–31).

Taloudellisen turvallisuuden erilaisia järjestämistapoja voidaan kuvata muun muassa Finanssialan Keskusliiton taloudellisen turvallisuuden neliportaisella mallilla (kuvio 2). Mallissa ensimmäisellä portaalla on pakollinen, lakisääteinen sosiaaliturva, joka taataan kaikille henkilöille maassa asuminen perusteella. Toisella portaalla ovat työsuhteeseen perustuvat lakisääteiset, työmarkkinasopimusperujaiset ja työsopimusperujaiset perustuvat turvat, joihin sisältyvät useimmat sosiaalivakuutuksen muodot, kuten työeläkkeet, lakisääteinen tapaturmavakuutus tai ansiosidonnainen työttömyysturva. Kolmas ja neljäs porras kuvaavat lakisääteistä turvaa täydentäviä vapaaehtoisia turvan muotoja sillä erolla, että alempi porras sisältää yhteiskunnan kannustamat vapaaehtoisen sidotun säästämisen ja vakuuttamisen. Neljäs porras muodostuu yksilön kaikesta muusta varallisuudesta ja vapaaehtoisesta säästämisestä, kuten perheen antamasta taloudellisesta ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Mallissa portaavat ovat toisiaan täydentäviä ja sosiaaliturvajärjestelmät muodostavat yleensä kokonaisuuden, joka koostuu ensimmäisen ja toisen portaan turvan muodoista, kuten myös Suomessa. (Kangas & Niemelä 2012, 12, 14; Finanssialan Keskusliitto 2009, 10)

Kuvio 2 Finanssialan Keskusliiton taloudellisen turvallisuuden neliportainen malli (Finanssialan Keskusliitto 2009, 10)

Lakisääteisessä sosiaalivakuutuksessa on havaittavissa kaksi periaatelinjaa. Toinen, vähimmäisturvan linja tähtää vain vähimmäistoimeentulon turvaamiseen, kun toisen, ansiosidonnaisen linjan tavoitteena on pyrkiä turvaamaan se kulutustaso, joka eläkkeen saajalla oli työssä

ollessaan. Suomalainen lakisääteinen eläkevakuuttaminen on yhdistelmä ansiosidonnaisesta ja vähimmäisturvan linjasta. Nykyään ansiosidonnaisella linjalla on vankempi kannatuskuntansa ja suomalaisittain sen yhtenä merkittävimpanä uudistuksena voidaan pitää työeläkelaki- en voimaantuloa 1960-luvun alussa. (Rantala & Kivisaari 2004, 49–50) Ansiosidonnaista lin- jan painoarvoa kasvatti myös naisten lisääntynyt mukaantulo työelämään ja työvoiman toimi- henkilöistyminen, joka johti eri yhteiskuntaluokkien välisten rajojen hämärtymiseen ja työvä- enluokan ”porvarillistumiseen”. (Hannikainen 2012, 100–101). Suomen eläkkeensaajien tilas- ton mukaan (2015, 75) vähimmäisturvan koskettaa yhä harvempaa suomalaista, mutta tästä huolimatta turvan taso on tärkeä pitää riittävällä tasolla, jolla turvataan vähimmäistoimeentulo työelämän ulkopuolella oleville henkilöille.

Sosiaalivakuutuksellinen rooli yrittäjien sosiaaliturvassa on Suomessa pitkälle verrannollinen palkansaajien sosiaaliturvaan. Tavoitteena on ollutkin turvata myös yrittäjille samat keskeiset sosiaalietuudet kuin mitä palkansaajilla on. Yritystoimintaan olennaisesti liittyvät yrittäjän riski, yrittäjän mahdollisuudet itse vaikuttaa omaan tilanteensa sekä yritystoimintaan liittyvät erityispiirteet ovat vaikuttaneet osaltaan yrittäjien ja palkansaajien sosiaaliturvan perusteltui- hin eroavaisuuksiin. Yrittäjien sosiaaliturva perustuukin palkansaajia laajemmin vapaaehtoi- seen vakuuttamiseen. (Yrittäjien sosiaaliturva 2005, 22)

2.2 Eläkejärjestelmän taustaa

Nykyisen muotoinen sosiaaliturvajärjestelmä on muodostunut pitkälti pohjoismaisen hyvin- vointimallin piirteiden mukaisesti. Pohjoismaiselle hyvinvointimallille on tyypillistä asumi- seen perustuva kattava perusturva, oikeus julkisiin palveluihin ja toimeentuloturvaan, kattavat hyvinvointipalvelut ja pakollisen toimeentuloturvan koostuminen lakisääteisestä ansiosidon- naisesta osasta sekä vähimmäisturvasta. Suomessa ansiosidonnaiseen turvaan luetaan lakisää- teiset työeläkkeet ja vähimmäisturvan muodostaa asumisperusteinen kansaneläke ja takuuelä- ke. Yhdessä yksilöllisten eläkkeiden kanssa ne muodostavat eläkevakuuttamisen taustalla olevan kokonaiseläketurvan. (Kangas & Niemelä 2012, 14, Knuuti & Ritola 2016, 20)

Pohjoismaiselle hyvinvointimallille on myös katsottu olevan yhteistä vahvat kotitalouksien keskinäiset tulonsiirrot ja julkisen vallan järjestämät verorahoitteiset sosiaalipalvelut. Lisäksi

yhteistä on valtioiden vahva panostus inhimilliseen pääomaan, mukaan lukien koulutus ja lastenhoito sekä työmarkkinajärjestöjen- ja liittojen korkealla osallistumisaste työmarkkinoilla. Nämä edellä mainitut yhdessä kollektiivisen riskienhallinnan kanssa sekä avoin suhtautuminen globalisaatioon luovat kehyksen pohjoismaalaiselle hyvinvointimallille. (Andersen ym. 2007, 13–14). Kuitenkin vahvasta sosiaaliturvapohjasta huolimatta nykyiset taloudelliset ja sosiaaliset trendit, mukaan lukien globalisaatio ja demografinen muutos, ovat aiheuttamassa mittavia haasteita ja muutostarpeita nykyiselle pohjoismaiselle hyvinvointimallille (Andersen ym. 2007 11). Andersen ja muut (2007, 12) näkevätkin juuri kollektiivisen riskin jaon mahdollistavan turvallisuuden, taloudellisen ja sosiaalisen ilmapiirin säilyttämisen ja mielekkään asennoitumisen globalisaatioon ja kilpailuun.

Osa pohjoismaisen hyvinvointimallin toimivuudesta pohjautuu työvoiman korkeaan osallistumisasteeseen ja työn taloudelliseen kannattavuuteen. Tämän vuoksi työurien piteneminen tulee huomioida ja työurien pituuden tulisi kulkea yhdessä elinajan pitenemisen kanssa. (Andersen ym. 2007, 13) Voidaankin siis nähdä, että työttömyyden lisääntyessä huonojen taloustilanteiden aikana hyvinvointimallin periaatteet ajaa päättäjiä kannustamaan yrittäjyyttä ja luomaan kannusteita yrittäjyyden lisäämiseksi, jotta työvoiman korkea osallistumisaste on mahdollista säilyttää. Toisaalta eläkejärjestelmän rooli hyvinvointimallin taustalla voidaan nähdä myös hyvin keskeiseksi, koska sen avulla voidaan hallita työvoiman eläkkeelle siirtymistä määrittämällä ikärajat varhais- ja vanhuuseläkkeelle ja muuttamalla niitä tarpeen vaatiessa. (ETK 2013, 19–20)

Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731, 18–19 §) määrätään puolestaan oikeudesta työhön ja elinkeinovapauteen sekä sosiaaliturvaan. Lain 18 §:n mukaan jokaisella on oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Lain 19 § määrittää jokaiselle oikeuden perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Julkisen vallan on puolestaan huolehdittava, lain edellyttämällä tavalla, työvoiman suojelusta ja turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sekä edistettävä väestön terveyttä sekä työllisyyttä. (Perustuslaki, 18–19 §)

Suomen lakisääteisen eläkevakuuttamisen taustoihin voidaan nähdä vaikuttaneeksi pohjoismainen tapa ylläpitää yhteiskuntaa kuin myös valtion perustuslaillinen anti. Perustuslakiin perustuva oikeus sosiaaliturvaan onkin hyvin yleistä pohjoismaisessa hyvinvointivaltion mal-

lissa, jossa jokaiselle halutaan taata yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet työn tekemiseen ja sosiaaliturvaan ammatista, asemasta ja asuinpaikasta riippumatta (Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005, 11). Voidaankin nähdä, että ilman toimivaa lakisääteistä suojaverkostoa kansalaiset joutuisivat loppukädessä hankkimaan itselleen suojaa erinäisten ennalta arvaamattomien, mutta myös tiedossa olevien riskien varalle. Tällöin yhteiskunnassa korostuivat entistä enemmän perimän, sosioekonomisen ja taloudellisen aseman kaltaiset seikat, jotka kasvattaisivat yhteiskunnallista eriarvoisuutta merkittävästi. Tämän vuoksi hyvin toimiva eläkejärjestelmä ja työeläkelait ovat keskeisessä yhteiskunnallisessa asemassa riittävän toimeentulon takaajana vanhuuden tai muun sosiaalisen riskin kohdatessa.

Suomen eläkepolitiikan tavoitteena on ollut eläkeläisten kohtuullinen kulutustason turvaaminen, pitäen samalla eläkeläisten ja työssäkäyvien toimeentulon suhde vakaana sekä eläkeläisten köyhtymisvaara alhaisena. Lakisääteisen työeläkkeen tarkoitus puolestaan on kohtuullisella tavalla turvata työssäoloaikana saavutettu kulutustaso eläkkeelle siirtymisen jälkeen. (Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005, 11). On hyvä huomioda, että työeläkkeestä puhuttaessa sillä tarkoitetaan palkansaajien eläkkeiden lisäksi yrittäjien eläkkeitä, vaikka nämä eläkkeet määräytyvätkin eri eläkelakien perusteella. Kuten jo luvun alussa mainittiin, lakisääteiseen eläketurvaan lasketaan kuuluvaksi työeläkkeen lisäksi kansaneläke, jonka tavoitteena on tuoda puolestaan eläkkeen aikaista turvaa kaikista vähänosaisimmille ja näin varmistaa vähimmäistoimeentulo kaikille eläkkeensaajille. Kansaneläke on työeläkevähenteinen ja sitä käsitellään tarkemmin luvussa 3.8. Vuonna 2011 voimaan tuli laki takuueläkkeestä, joka turvaa Suomessa asuvalle henkilölle tietyn suuruisen vähimmäiseläkkeen (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2013, 14).

Suomen eläkejärjestelmä koostuu kansaneläke- ja työeläkejärjestelmän lisäksi erityisriskejä varten säädetyistä niin sanotuista SOLITA-laeista, joilla tarkoitetaan liikenne- ja tapaturmavakuutus-, sotilasvamma- ja sotilastapaturmalakeja (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2013, 14). Lakisääteistä eläkejärjestelmää täydentävät myös eläkkeensaajien asumisen tuki, kotona asumista ja omatoimista selviytymistä tukeva hoitotuki, eläkkeiden verotuskohtelu sekä julkiset sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut. Lakisääteistä eläketurvaa on mahdollista myös täydentää työnantajan järjestämällä, tai esimerkiksi yrittäjien keskuudessa hyvin yleisellä, yksilöllisellä lisäeläketurvalla omien tarpeiden mukaisesti. (Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005, 11) Näihin ei kuitenkaan perehdytä tässä tutkimuksessa tarkemmin.

2.3 Eläkejärjestelmän luokittelua

Eläkejärjestelmää voidaan luokitella monin eri tavoin riippuen sen tavoitteista ja tarkoituksesta. Eläkevakuutusta toteutetaan eri maissa eri tavalla ja useimmissa on käytössä ainakin kaksi erilaista eläkejärjestelmää. Eläkevakuuttaminen voi olla ensinnäkin pakollista tai vapaaehtoista. Pakollinen eläkevakuutus voidaan järjestää joko lakisääteisenä tai työmarkkinajärjestöjen sopimuksella, kun taas vapaaehtoinen voi olla kollektiivista tai henkilön itsensä tai hänen työnantajansa hänelle ostamaa yksilöllistä eläkevakuutusta. (Korpiluoma ym. 2011, 12)

Eläkejärjestelmiä voidaan luokitella myös sen perusteella, kertyykö eläke työskentelyn eli ansioiden vai maassa asumisen perusteella. Työhön perustuvan eläkejärjestelmän tavoitteena on turvata se kulutustaso, joka eläkkeensaajalla oli työssä ollessaan. Tämän vuoksi työhön perustuvia eläkejärjestelmiä kutsutaan vakiintuneesti ansioperusteisiksi järjestelmiksi. Tyypillistä niille on, että eläkkeen määrä on riippuvainen työuran pituudesta ja työansioden määrästä. Asumiseen perustuvia eläkkeitä kutsutaan puolestaan vakiintuneesti kansaneläkkeiksi ja sen tavoitteena on vähimmäistoimeentulon turvaaminen. Eläke on yleensä tasasuuri ja voi olla riippuvainen eläkkeensaajan muista eläkkeistä. (Korpiluoma ym. 2011, 13)

Keskeinen eläkejärjestelmiä erotteleva luokittelu liittyy siihen, ovatko eläkkeet järjestetty etuus- vai maksuperusteisesti. Etuusperusteisissa järjestelmissä eläkkeiden tavoitemäärät määritellään joko laissa tai vapaaehtoisten järjestelyiden ehdoissa. Tulevien eläkkeiden taso tai suhde työansioihin on päätetty ennalta ja eläkevakuutusmaksuja kerätään sen mukaan, että ennalta määrätty taso tai suhde säilyy. Maksuperusteisissa järjestelmissä määritellään sen sijaan ennalta vakuutusmaksu, joka voi olla esimerkiksi tietty prosentti kunkin vuoden ansiotuloista. Eläkkeen taso ei ole vakio tai ennalta määrätty ja sitä maksetaan niin paljon kuin maksuperusteisesti kerätyistä varoista riittää. Suomen eläkejärjestelmä pohjautuu etuusperusteiseen järjestelmään. (Korpiluoma ym. 2011, 14)

Etuus- ja maksuperusteiset eläkejärjestelmät voivat lisäksi noudattaa rahastoivaa tai jakojärjestelmällistä eläkkeiden varastointia. Rahastoivassa järjestelmässä vakuutusmaksut kerätään vastuiden katteeksi, kun jokainen sukupolvi säästää varat itse omaa eläkettään varten. Tämän vuoksi järjestelmän katsotaan huomioivan hyvin väestörakenteen muutokset. Täyden rahastoinnin periaate on sosiaalivakuutuksessa kuitenkin usein hylätty rahastointeihin liittyvien

sijoitusriskien vuoksi, ja koska kattavan ja hyvätasoisien eläkejärjestelmän rahastot muodostuisivat aikaa myöten liian suuriksi, jolloin niihin kohdistuisi myös huomattava inflaatoriski. Eläkejärjestelmän kestävyys ja sukupolvien välisen solidaarisuuden vuoksi sosiaalivakuutuksessa onkin turvauduttu yleensä jakojärjestelmään, jossa kunkin vuoden eläkemenot rahoitetaan samana vuonna kerätyillä vakuutusmaksuilla. Jakojärjestelmällisissä malleissa vakuutusmaksun korotuspaineet ovat puolestaan korkeat, etenkin jos eläkkeensaajia on suhteessa maksajiin nähden aikaisempaa enemmän. Jakojärjestelmäänkin kerätään yleensä jonkinlainen puskurirahasto eläketulojen ja -menojen varalle. Suomessa yksityisen sektorin työeläkejärjestelmässä on käytössä niin sanottu sekamalli, joka on noin 30 prosenttisesti rahastoiva ja 70 prosenttisesti jakojärjestelmällinen. Yrittäjien eläkejärjestelmä on puolestaan täysin jakojärjestelmään perustuva. (Korpiluoma ym. 2011, 18; Rantala & Kivisaari, 2014, 168–169)

On syytä huomioda, että rahastoivan järjestelmän osuus ei ole pelkästään vakuutussidonnainen, vaan myös poliittinen. Jakojärjestelmä korostaa sosiaalivakuutukselle ominaista sukupolvien välistä tulonsiirtoa, kun rahastoiva järjestelmä nähdään liberaalimpana mahdollistaen eläkevakuutusta hoitavalle instituutiolle mahdollisuuden myös omiin tuottoihin sijoittamalla rahastoidut eläkevakuutusmaksut eteenpäin. Lisäksi joissakin maissa eläkettä kerryttävillä on mahdollisuus vaikuttaa ainakin osittain rahastoidun osuuden sijoittamiseen, mikä voidaan nähdä yksilökeskeistä näkökulmaa korostavampana mallina sosiaalisen jakojärjestelmän sijaan (Rantala & Kivisaari, 2014, 113, 169)

Eläkejärjestelmien yksi käytetyimmistä luokitteluista on Maailmanpankin alun perin lanseeraama kolmen pilarin malli, joka on toiminut pohjana myös edellä esitetylle Finanssialan Keskusliiton taloudellisen turvallisuuden neliportaiselle mallille. Kolmen pilarin mallissa eläkevakuutus on luokiteltu sen mukaan, onko se pakollinen ja lakisääteinen, työntajan järjestämä lisä- tai ryhmäeläkevakuutus vai yksilöllinen ja täysin vapaaehtoinen. (Maailmanpankki 1994, 238–239) Kolmen pilarin mallin toimivuutta on sittemmin kritisoitu (kts. esim. Willmore 2000) ja mallia on laajennettu viiteen pilariin (Maailmanpankki 2008; Holzmann, Hinz & Dorfman, 2008). Perimmäinen ajatus pilarimallien takana on kuitenkin säilynyt muuttumattomana. Pilarimallein luokiteltuna Suomen lakisääteinen eläkevakuuttaminen lasketaan kuuluvaksi 1. pilariin, mutta siinä on kuitenkin 2. pilarin mukaisia piirteitä koskien ammattiin perustuvia eläkevakuutuksia. (Kangas 2006, 269–270)

Myös sen mukaan, minkälaisen kokonaisturvan eläkejärjestelmä antaa, voidaan tehdä luokitteluja. Perusturvamalli kattaa kaikki kansalaiset tai maassa asuvat valtiovallan ylläpitämän yhden tai yhtenäisen järjestelmän piiriin. Rahoitus tapahtuu verotuksen kautta ja järjestämistavan hallinta on siksi julkisvallan käsissä. Malli onkin monelta osin yhtenäinen pilarimallijaon ensimmäisen pilarin kanssa. Suomessa perusturvamallin piiriin voidaan lukea asumisperusteinen kansaneläke. (Kangas & Niemelä 2012, 17)

Korporastisessa mallissa edut maksetaan tiukasti ansaintaperiaatteen mukaisesti tuloihin sidottuna ja edut rahoitetaan sosiaaliturvamaksuin, jotka kerätään työnantajilta ja työntekijöiltä. Tämä malli kuvastaa ansaintaperusteisen työeläkkeen järjestämistä Suomessa. (Kangas & Niemelä 2012, 16)

Perusturvamallin ja korporastisen mallien lisäksi on vielä niin sanottu kattava malli, joka on rahoituksen sekä etujen saanti- ja määräytymisperusteiden osalta edellä mainittujen mallien yhdistelmä. Kattava malli takaa sekä minimiturvan että ansiosidonnaiset edut pitäen hallinnon julkisvallan käsissä. Suomen eläkejärjestelmät ovat kokonaisuudessaan kattavan mallin ehtojen mukaiset. (Kangas & Niemelä 2012, 17)

2.4 Eläkejärjestelmän kehitys ja ominaispiirteet

Tutkimuksen aiheen kannalta on keskeistä ymmärtää, miten eläkejärjestelmä ja eläkevakuuttaminen ovat kehittyneet ja minkälaiset muutokset ovat kohdistuneet niihin aikaisemmin. Suomalaisen eläkevakuutusjärjestelmän kehittyminen on ollut hyvin laajaa ja muutokset ovat olleet hyvinkin yksityiskohtaisia, mutta tutkimuksen näkökulman kannalta on syytä paneutua vain niistä keskeisimpiin. Tässä luvussa tuodaan esille suomalaisen eläkejärjestelmän kehitystä yleisellä tasolla kohti työeläkelakeja. Ohessa kuvaillaan eläkejärjestelmän ominaispiirteitä sekä yrittäjien eläkevakuuttamisen kehittymistä. Toteutuneita työeläkeuudistuksia käsitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 4.1.

Kuten jo mainittiin, aikaisemmin Suomi maatalouspainotteisena yhteiskuntana kehittyi sosiaalivakuutuksellisesti muuta läntistä Eurooppaa ja Pohjoismaita hitaammin, eläketurvan ollessa vielä 1950-luvullakin selvästi alle OECD-maiden keskitason (Kontio 2007, 134; Kangas &

Niemelä 2012, 41). Vasta 1930-luvulla sosiaalivakuutus alkoi olla kypsä toteutumaan, kun voimaan saatettiin vuonna 1937 kansaneläkelaki ja lain toteutusta varten perustettiin Kansaneläkelaitos. Laki oli sellaisenaan voimassa aina vuoteen 1956 asti, jolloin katsottiin, ettei vanhan mallinen laki vastannut enää tarpeita. Laki ei myöskään pystynyt saavuttamaan sille asetuja tavoitteita kansalaisten eläketurvan tasosta, eikä järjestelmää koettu maksukykyiseksi tai poliittisesti kestäväksi. (Kontio 2007, 135–136) Uusi kansaneläkelaki tuli voimaan 1957 ja perustui tasaeläkeratkaisuun. Kansaneläkkeen rinnalla eläkekassat ja säätiöt olivat yleistyneet vähitellen ja alkaneet hoitaa yhä suuremmissa määrin yksityisten työntekijöiden työeläketurvaa. Järjestelmä oli hyvin hajanainen ja sisälsi suuria epäkohtia esimerkiksi eläkeoikeuden säilymisestä työpaikkaa vaihtaessa, eikä tasaeläkeratkaisukaan miellyttänyt palkansaajaväestöä. Lisäksi sodanjälkeisessä Suomessa väestö siirtyi entistä enemmän kaupunkeihin, mikä muutti työvoiman rakennetta vauhdilla maatalousvaltaisesta maasta kohti palveluyhteiskuntaa, mutta tästä huolimatta asema pääomaköyhänä maana säilyi. (Kontio 2007, 136–138; Kangas & Niemelä 2012, 30).

Uudenlaisen yhteiskuntatilan vuoksi työeläkekomitea asetettiin vuonna 1956 pohtimaan ratkaisuja aikaisemmin koettuihin järjestelmän ongelmiin. Komitean pohdinnoille suunnannäyttäjänä toimi samana vuonna voimaan tullut merimieseläke, jonka eläkkeet olivat ansiopohjaisia. Komitea kehitti monia uudistusehdotuksia, joista yksi oli muun muassa nykyinen koskemattomuusperiaate, joka tulikin sellaisenaan myöhemmin säädetyssä työeläkelaisissa. Koskemattomuusperiaate takaa työntekijöille oman eläketurvan säilymisen työsuhteiden vaihtumisesta huolimatta. (Kontio 2007, 136–137, 139) Komitean työn tuloksena, työmarkkinajärjestöjen sopimana ja kansanedustajien lakialoitteen pohjalta, säädettiin työeläkelait voimaan vuonna 1962. Yrittäjätoimintaa ei eläkejärjestelmässä huomioitu ennen vuotta 1970, jolloin yrittäjät ja maatalousyrittäjät saivat oman eläkelakinsa. (Rantala & Kivisaari 2014, 53; Korpi-
luoma ym. 2011, 40)

1970-luvun alussa nousi huoli pienempituloisten eläketurvan riittävydestä ja tuloluokkien välisestä epäoikeudenmukaisuudesta, mikä johti kansaneläkkeiden tasokorotukseen vuonna 1973 (Hannikainen 2012, 160–161, 166). Kansaneläkeuudistus toimi askeleena kohti työeläkkeiden tasokorotusta, jossa parannettiin muun muassa eläkkeiden tavoitetasoa ja eläkekattumia. Työeläkkeiden tasokorotus tuli voimaan vuonna 1975. (Hannikainen 2012, 167, 170) Kansaneläkejärjestelmää uudistettiin merkittävästi seuraavan kerran 1980-luvun alussa, jolloin sen tasoa parannettiin uudelleen (Hannikainen 2012, 184). Kansaneläkkeiden suhteelli-

nen taso alkoi kuitenkin hiljalleen laskea 1980-luvun lopussa, eikä eläke ole enää sen jälkeen pysynyt mukana palkkojen nousuvauhdissa. Absoluuttisesti tarkasteltuna kansaneläkkeiden reaalitaso on vuosien saatossa kuitenkin parantunut. (Kangas & Niemelä 2012, 41)

Kaiken kaikkiaan Suomen lakisääteinen työeläketurva asettuu nykyisin jonkin verran OECD-maiden keskiarvon yläpuolelle. Maakohtaisessa vertailussa tulee kuitenkin huomioida, ettei Suomessa ole toisista maista poiketen käytössä kollektiivista tai yksilöllistä eläketurvaa, joka rakentuisi lakisääteisen eläkkeen päälle. Tämä voidaan nähdä johtuen vahvasti eläkejärjestelmän katottomuudesta (Poutiainen, Vidlund, Väänänen & Lampi 2015, 12–13). Yleispiirteenä kehittyneiden OECD-maiden eläkejärjestelmien kehittymiselle voidaan pitää, että ne saavuttivat lakipisteensä 1980-luvun puolivälissä, minkä jälkeen eläketasot ovat vakiintuneet saavutetulle tasolle tai eläkkeitä on tavalla tai toisella leikattu. (Kangas & Niemelä 2012, 43)

Sosiaali- ja terveysministeriö on johtanut eläkeneuvotteluita ja se edelleen valmistelee eduskunnalle vahvistettavaksi yksityisalojen työeläkeuudistukset, jotka se on yhdessä työmarkkinoiden keskusjärjestöjen ja eläkeyhtiöiden kanssa laatinut. Valtion, työntäjien sekä työntekijöiden ja yrittäjien edustajien välisiä neuvotteluita kutsutaan kolmikantaiseksi hallintotavaksi, joka nähdäänkin keskeisimpänä suomalaisen eläkejärjestelmän päätöksenteon ominaispiirteenä. Kolmikantaisen hallintotavan tuloksena työeläkevakuutusta on voitu sopeuttaa kansantalouden kehitykseen ilman, että työeläkekysymykset olisivat aiheuttaneet häiriöitä työmarkkinoilla. Monet eläkejärjestelmän uudistuksista ovatkin syntyneet työehtosopimusneuvottelujen osana, joissa työmarkkinoiden keskusjärjestöjen rooli on ollut merkittävä. Työeläketurvaa on sen olemassa olon aikana kehitetty lähes vuosittaisilla lainmuutoksilla, joista viimeisin suuri eläkeuudistus tehtiin vuonna 2005. (Korpiluoma ym. 2011, 40–41, 226) Vaikka eduskunta viime kädessä vahvistaa eläkelait, on sen rooli eläkeuudistuksissa ollut viimeisimmissä uudistuksissa vähäinen, kun se on hyväksynyt sosiaali- ja terveysministeriön esittämät ehdotukset sellaisenaan (Puro 2008, 3). Huolimatta siitä, minkälaiset roolit valtio, työntekijä- ja työnantajajärjestöt ottavat kolmikannan sisällä, voidaan päätöksentekomallin olemassaolo nähdä perusteltuna, koska se mahdollistaa eri osapuolten intressien esiin tuomisen ja näistä sopimisen. Tämä on tärkeää, jotta tulo- ja ammattiluokkien oikeudenmukainen kohtelu voidaan turvata.

Eläketurvakeskus toimii yksityisten alojen työeläkejärjestelmän yhteiselimenä muuten hajautetussa työeläkejärjestelmässä. Sen tarkoitus on edistää eläkejärjestelmän täytäntöönpanoa ja kehittämistä ylläpitäen muun muassa eläkerekisteriä, jakaen elinkustannusten vastuun eläke-

laitosten kesken ja tehden tilasto- ja tutkimustoimintaa sekä työeläketurvan kehittämiseen liittyviä tehtäviä. Eläketurvakeskus osallistuu yhdessä työeläkelaitosten ja työmarkkinajärjestöjen kanssa myös lakien valmisteluun. Työeläkelaitoksia muodollisesti eläkelakien valmistelussa edustaa niiden etujärjestö Työeläkevakuuttajat, TELA. Työeläkelaitosten valvontaa ja tarkastusta hoitaa Finanssivalvonta. (Hietaniemi & Ritola 2007, 36, 42)

Eläkejärjestelmässä on koskemattomuusperiaatteen ja kolmikannan lisäksi muutamia muita ominaispiirteitä, jotka on hyvä tuoda esille. Ensimmäisenä on hyvä huomioda, että Suomen työeläkkeissä on ollut työeläkelakien synnystä 1960-luvulta lähtien samat perusperiaatteet, joiden mukaan eläke karttuu ja määräytyy ja nykyään säännökset ovatkin lähes yhdenmukaisia. Toisena on syytä nostaa esille lakisääteisen eläkejärjestelmän katottomuus pois lukien yrittäjät, joilla on käytössä enimmäistyötulo, jonka mukaan eläkettä voi maksimissaan kartuttaa. (Korpiluoma ym. 2011, 15–16)

Lakisääteinen työeläketurva on myös indeksisuoja, millä turvataan eläkkeiden arvon säilyminen suhteessa työsuhteen aikaiseen tuloon. Työeläketurvan tarkoitus onkin korvata työntekijälle kohtuullisessa määrin sitä työtuloa, joka häneltä jää saamatta eläketapahtuman takia ja tämän tavoitteen saavuttamiseksi työeläkkeet on sidottu seuraamaan yleistä palkka- ja hintatason kehitystä. Eläkkeen perusteella olevia ansioita tarkistetaan vuosittain palkkakertoimella, jossa ansiotason paino on 80 prosenttia ja hintatason muutosten paino on 20 prosenttia. Maksettavia eläkkeitä tarkistetaan puolestaan työeläkeindeksillä ja siinä palkkojen ja hintojen painopisteet kääntyvät toisinpäin. (Korpiluoma ym. 2011, 16, 98)

Työeläkejärjestelmän rahoitusvastuu on työntekijöillä ja työnantajilla eli eläkkeiden rahoituspainoiden kasvaessa he vastaavat eläkejärjestelmän kestävydestä ensisijaisesti maksamalla suurempia eläkevakuutusmaksuja. Yksittäinen eläkelaitos vastaa kuitenkin eläkkeestä vain siltä osin kuin se on rahastoitu kyseessä olevassa laitoksessa. Loppuosasta eläkelaitokset vastaavat yhteisesti niin kutsuttuina tasauseläkkeinä, joiden määrittämisestä vastaa Eläketurvakeskus. Tälläkin hetkellä suurin osa maksussa olevista eläkkeistä on nimenomaisesti tasauseläkettä. Yrittäjien eläkelain mukaisissa eläkkeissä ei ole käytössä edellä mainittua tasauseläkejärjestelmää ja niissä valtio osallistuu eläkkeiden kustantamiseen ennalta määrättyllä tavalla. (Korpiluoma ym. 2011, 16, 18)

Viimeisenä lakisääteisen eläkejärjestelmän ominaispiirteenä voidaan mainita viimeisen eläkelaitoksen periaate (VILMA). Tämän periaatteen mukaan eläkkeensaajan eläkkeen maksusta vastaa se eläkelaitos, jossa työntekijän tai yrittäjän työansioita on vakuutettu eniten kahden viimeisen kalenterivuoden aikana. Työkyvyttömyystapauksissa viimeinen eläkelaitos on se laitos, jossa työntekijän eläketurva oli järjestetty työkyvyttömyyseläketapahtumaa edeltävän kalenterivuoden lopussa. (Korpiluoma ym. 2011, 39, 135)

2.5 Eläketurvan järjestäminen

Koska työeläkejärjestelmä on osa sosiaalivakuutusjärjestelmää, on sen toiminta tarkoin lainsäädännöllä säännelty ja lisäksi muilla viranomaismääräyksillä ohjeistettu (Louekoski 2005, 19). Näin ollen yrittäjä voi järjestää eläketurvansa vakuuttamalla itsensä työeläkevakuutusyhtiöistä annetun lain mukaisessa työeläkevakuutusyhtiössä tai vakuutuskassalain mukaisessa eläkekassassa (YEL 1 §). Työnantaja voi järjestää eläketurvaa työntekijöilleen myös vakuuttamalla heidät eläkesäätiölain mukaisessa eläkesäätiössä (Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395, 1 §). Yhtiöiden vakuutusehdot, vakuutusmaksuperusteet ja eläkkeiden perusteet on vahvistettu kaikille yhteisesti, joten kaikkia eläketurvan tarjoajia koskevat pitkälti samat säännöt (Louekoski 2005, 19).

Vakuutusyhtiöiden toiminnan tarkoituksena on normaalisti tuottaa voittoa omistajilleen. Työeläkevakuutusyhtiöiden toiminnan tarkoitus poikkeaa kuitenkin olennaisesti muiden vakuutusyhtiöiden toiminnan tarkoituksesta. Työeläkevakuutusyhtiön lakiperusteisena tarkoituksena on hoitaa lakisääteistä eläketurvaa ja sitä varten kertyviä varoja vakuutetun edut turvaavalla tavalla. Yhtiön tarkoituksena ei ole tuottaa voittoa omistajilleen ja siksi yhtiön tuottama ylijäämä kanavoidaan pääosin niin sanottuun osittamattomaan lisävakuutusvastuuseen, jossa se osaltaan turvaa tulevia eläkesuorituksia. Työeläkeyhtiöihin ei voi myöskään sijoittaa ansaintatarkoituksessa. Lisäksi työeläkevakuutusyhtiön omistajien oikeudet yhtiön ylijäämään on rajoitettu sijoitetulle pääomalle maksettavaan kohtuulliseen tuottoon eikä omistajille näin synny jako-osuutta yhtiön omaisuuteen yhtiötä purettaessa. Yhtiöihin sijoitettujen pääomien määrät ovat hyvin alhaisia eikä niillä tosiasiaassa ole merkitystä työeläkevakuutusyhtiöiden toiminnanaikaisen vakavaraisuuden tai riskien kantokyvyn kannalta. (Louekoski 2005, 18)

Eläketurvakeskuksen tietojen mukaan Suomessa toimii vuonna 2015 yhteensä kuusi työeläkevakuutusyhtiötä ja vuoden 2013 tietojen mukaan yhtiöissä oli TyEL- ja YEL-vakuutettuja yhteensä noin 1,8 miljoonaa henkilöä ja eläkkeensaajia noin miljoona henkilöä. Työeläkeyhtiöissä vakuutettuja oli kaikkiaan noin 69 prosenttia kaikista työeläkevakuutetuista ja etuudensaajat muodostivat puolestaan noin 53 prosenttia kaikista työeläke-etuudensaajista. (www.etk.fi 2015a)

Eläkekassat ja -säätiöt ovat työnantajan perustamia vakuutuslaitoksia, joiden tarkoituksena on vakuutustoimintaa liikemäisesti harjoittamatta antaa jäsenilleen ja heidän edunsaajilleen työsuhteeseen perustuvia etuuksia ja järjestää lakisääteinen tai vapaaehtoinen lisäeläketurva. Eläkekassojen toiminnasta on säädetty vuodesta 1993 lähtien nykyisessä vakuutuskassalaissa. Eläkesäätiöiden toiminnasta säädetään puolestaan eläkesäätiölaissa. Eläkekassan tai -säätiön voi perustaa työntajat yhdessä, jos ne kuuluvat samaan konserniin tai niillä on tarkemmin määritelty muu taloudellinen ja toiminnallinen yhteys. Eläkekassan voi perustaa lisäksi samalla toimialalla toimivien työntajien tai rekisteröidyn yhdistyksen jäsenyyden perusteella, minä vuoksi kassassa voidaan vakuuttaa myös YEL:n mukaisia eläkkeitä tietyin edellytyksin. Eläkekassat ja -säätiöt voivat tarjota pelkästään lakisääteistä eläketurvaa tai lisäeläketurvaa tai näitä molempia. (Rantala & Kivisaari 2014, 216–219)

Suomessa vuonna 2016 toimivia eläkekassoja on viisi kappaletta ja eläkesäätiöitä yhteensä 13 kappaletta. Eläkekassojen toimintapiiriin kuului yhteensä noin 25 800 henkilöä, joista eläkeläisten osuus oli noin 700 henkilöä ja YEL-vakuutettujen noin 2 100 henkilöä. Eläkesäätiöiden toimintapiirissä oli noin 39 900 henkilöä, joista eläkeläiset muodostivat lähes puolet. Eläkekassoissa ja -säätiöissä vakuutetut muodostavat vain noin pari prosentin kaikista työeläkevakuutetuista, joten niiden rooli voidaan nähdä eläkejärjestelmän kannalta erittäin vähäisenä. (www.etk.fi 2016b, 2016c)

Työeläkevakuutusyhtiöiden, eläkekassojen ja eläkesäätiöiden lisäksi eläkevakuutusturvaa hoitavat Suomessa myös lailla perustetut eläkelaitokset. Näihin kuuluvat kansaneläkelaitos, merimieseläkekassa, maatalousyrittäjien eläkelaitos, kuntien eläkevakuutus ja valtionkonttori ja ne hoitavat nimensä mukaisesti ainoastaan tietyn ammatin tai työnantajan mukaista eläkevakuuttamista. (Rantala & Kivisaari 2014, 222)

3 LAKISÄÄTEINEN ELÄKEVAKUUTTAMINEN

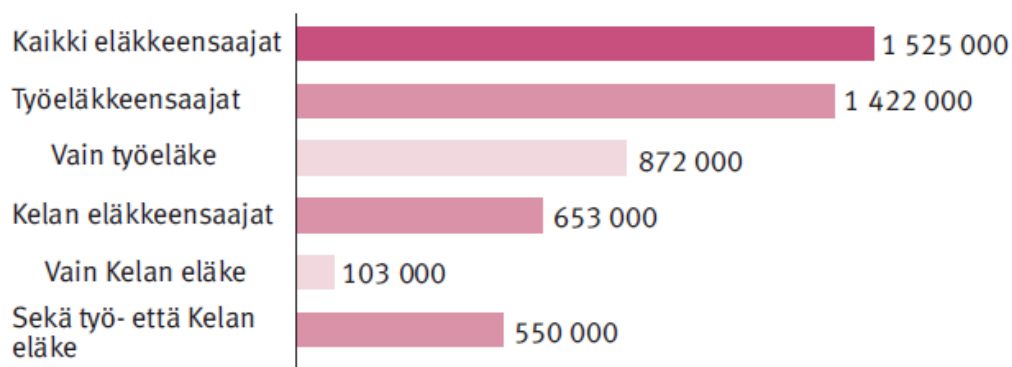
3.1 Eläkevakuuttaminen yleisesti

Yrittäjien ja yksityisalojen palkansaajien työeläketurvaa hoidetaan nimenomaisten eläkelakien perusteella. Lakisääteiset työeläkkeet ovat keskenään samanarvoisia, joten niiden saamiseen ei vaikuta, jos henkilö on työskennellyt sekä yrittäjänä että palkansaajana työuransa aikana. Eläkkeet ovat kuitenkin alisteisia muihin ensisijaisiin etuuksiin nähden eli työeläkettä maksetaan vain siltä osin kuin sen määrä ylittää ensisijaisen etuuden määrän. Jos työntekijälle on myönnetty eläke-etuus kahden tai useamman lain mukaan, ensisijainen etuus vähennetään työeläkkeistä niiden määrien suhteessa. Ensisijaisia etuuksia ovat muun muassa SOLITA-korvaukset eli liikennevakuutuslain, tapaturmavakuutuslain ja sotilastapaturma- sekä sotilasvammalain mukaiset eläkkeet, päivärahat ja ansionmenetykskorvaukset sekä vastaavat ulkomailta maksetut etuudet. (Korpiluoma ym. 2011, 111–112; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2013, 19).

Lakisääteisten eläkkeiden verotus määräytyy pääosin muiden ansiotulojen verotuksen kaltaisesti. Eläketulojen verotus poikkeaa kuitenkin palkansaajien verotuksesta erilaisten verovähennyksien ja sosiaalivakuutusmaksujen takia. Veronalaiseksi ansiotuloksi lasketaan eläkkeensaajan rahana tai rahanarvoisena etuutena saama tulo, jos ne eivät kuulu erikseen pääomatuloverotuksen piiriin. Lakisääteiset työ- ja kansaneläke sekä työnantajan järjestämät kollektiiviset lisäeläkkeet lasketaan siis veronalaiseksi ansiotuloksi. (Hietaniemi & Ritola 2007, 102–103)

Suomen virallisten tilastojen mukaan vuoden 2014 lopussa eläkkeensaajia oli yhteensä 1 525 000 henkilöä (kuvio 3). Näistä noin 93 prosenttia sai työeläkettä ja noin 43 prosenttia kansaneläkejärjestelmän mukaista kansaneläkettä. Samanaikaisesti työ- ja kansaneläkettä sai noin 36 prosenttia eläkkeensaajista ja tästä osuudesta takuueläkkeen saajia oli noin 17 prosenttia. Pelkkää kansaneläkettä saavien osuus oli noin seitsemän prosenttia kaikista eläkkeensaajista. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 18–19) Pelkästään YEL:n alaisten eläkkeiden lukumääristä ei ole esitetty erikseen tilastoja. Syynä tähän voi olla esimerkiksi se, ettei yrittäjiä ja työntekijöitä haluta esittää erillisinä ryhminä, koska YEL-vakuutettujen työura

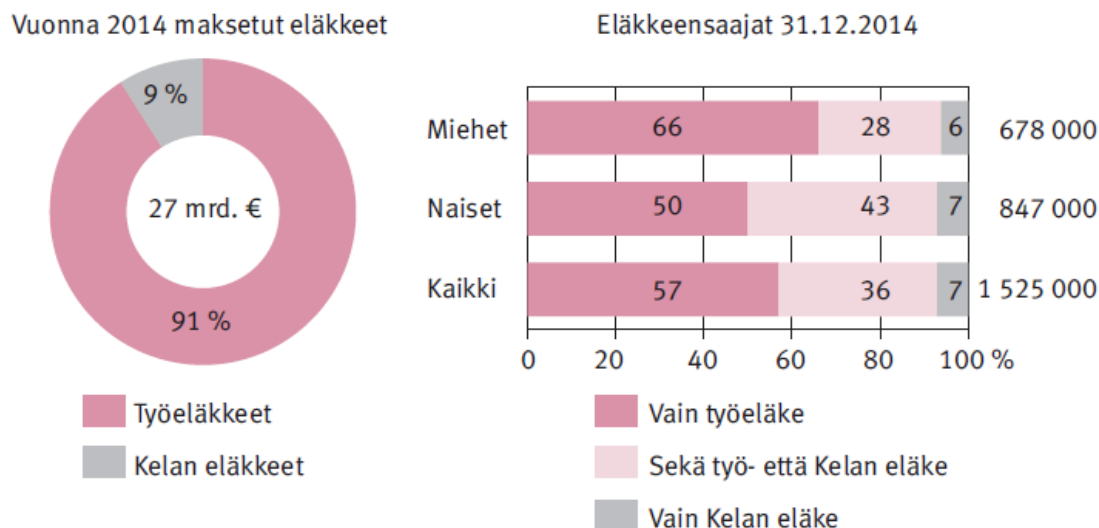
koostuu keskimääräisesti vain noin 30 prosenttisesti yrittäjäurasta loppuosan ollessa palkansaajan alaista työuraa (Salonen & Lampi 2015, 77).

Kuvio 3 Eläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan vuonna 2014
(Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 18)

Kaikista omaa työeläkettä saavista noin 83 prosenttia sai vanhuuseläkettä, noin 16 prosenttia työkyvyttömyyseläkettä ja vain hieman yli prosentti osa-aikaeläkettä. Samanaikaisesti sekä omaa työeläkettä että perhe-eläkettä saavia oli noin 15 prosenttia eläkkeensaajista ja pelkästään perhe-eläkettä saavien osuus oli noin 19 prosenttia. Vanhuuseläkkeensaajista vuoden 2014 lopussa miehiä oli 517 900 ja naisia 664 600. Pelkkää työeläkettä sai 66 prosenttia miehistä ja 50 prosenttia naisista. Vastavuoroisesti vanhuuseläkettä sekä työ- että kansaneläkejärjestelmästä sai miehistä 28 prosenttia ja naisista 43 prosenttia. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2013, 23–24; 2014, 24)

Vuonna 2014 eläkkeitä maksettiin yhteensä 28,1 miljardia euroa, joka oli 43 prosenttia kaikista Suomen sosiaalimenoista ja 14 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen. Työeläkkeiden osuus oli noin 87 prosenttia ja Kansaneläkelaitoksen maksamien eläkkeiden osuus oli noin 9 prosenttia. Muiden eläkkeiden osuus oli noin neljän prosentin luokkaa. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 23) Vuonna 2014 maksetut eläkkeet ja eläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan on esitelty kuviossa 4.

Kuvio 4 Vuonna 2014 maksetut eläkkeet ja eläkkeensaajat eläkejärjestelmän mukaan (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 23)

Taulukossa 1 on kuvattu eläkelakikohtaiset työeläkemenot suhteessa eläkkeiden perusteena olevaa kokonaistyötuloon. Taulukon perusteella voidaan huomata, että lakisääteisten työeläkemenojen on arvioitu kasvavan ainoastaan hieman tulevaisuudessa mutta TyEL:n ja etenkin YEL:n osalta kasvu on muita eläkelakeja huomattavasti nopeampaa. Taulukossa 2 on puolestaan esitetty työeläkemenojen suhde kokonaistyötuloon eläkelajikohtaisesti. Tässä on syytä kiinnittää huomiota vanhuuseläkemenojen huomattavaan arvioituun kasvuun samalla kun työkyvyttömyydestä johtuvia menoja pyritään pienentämään. Työeläkemenojen suhteellinen kasvu tulevaisuudessa on seurausta vanhuuseläkemenon kasvusta, joka on seurausta pääosin väestön vanhenemisesta. (Risku ym. 2013, 33) Taulukot perustuvat vuoden 2012 laskemiin, joten ne eivät huomioi vuoden 2017 työeläkeuudistusta, mutta antavat hyvän kuvan tämän hetkisestä eläkejärjestelmän tilanteesta.

Taulukko 1 Työeläkemenojen suhde kokonaistyötuloon eläkelakikohtaisesti

	2012	2015	2020	2025	2030	2040	2050	2060	2070	2080
TyEL	22,6	24,9	26,8	27,6	28,2	27,4	27,4	28,8	29,3	29,8
YEL	20,1	22,5	25,0	27,7	29,8	30,6	31,5	32,8	32,9	33,1
MYEL	48,6	53,8	57,6	61,3	64,2	58,6	50,1	42,6	37,7	35,4
VaEL	60,8	70,8	80,1	86,3	89,1	75,6	56,4	43,7	37,9	35,7
KuEL	23,8	26,5	29,5	32,0	33,0	31,4	30,1	30,3	30,3	30,3
Yhteensä	26,9	29,5	31,6	32,7	33,1	31,2	30,1	30,7	30,8	31,1
josta palkaton	0,1	0,1	0,2	0,4	0,5	0,7	0,9	1,1	1,2	1,2

(Risku ym. 2013, 35)

Taulukko 2 Työeläkemenojen suhde kokonaistyötuloon eläkelajikohtaisesti

	2012	2015	2020	2025	2030	2040	2050	2060	2070	2080
Vanhuus	21,5	24,6	27,5	28,9	29,6	27,7	26,8	27,7	28,0	28,2
Työkyvyttömyys	2,9	2,6	2,1	1,8	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5
Työttömyys	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Osa-aika	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Perhe	2,0	2,0	1,9	1,8	1,8	1,7	1,5	1,3	1,2	1,2
Maatalouden erit.	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Yhteensä	26,9	29,5	31,6	32,7	33,1	31,2	30,1	30,7	30,8	31,1

(Risku ym. 2013, 35)

3.2 Työntekijän eläkevakuutus

Yksityissektorilla työsuhteessa työskentelevät työntekijät vakuutetaan yksityisalojen työntekijän eläkelain eli TyEL:n mukaan. Laissa säädetään työntekijän oikeudesta vanhuus-, osa-aika- ja työkyvyttömyyseläkkeeseen sekä kuntoutukseen ja työntekijän edunsaajan oikeudesta perhe-eläkkeeseen (TyEL 1 §). Työsuhteen käsitteellä laissa tarkoitetaan työsopimuslain (26.1.2001/55) mukaista työsopimukseen perustuvaa työsuhdetta. Työsopimuslain ensimmäisen pykälän mukaan työsuhteen tunnusmerkkeinä voidaan pitää, että työntekijä tai työntekijät yhdessä sopimukseen perustuen sitoutuvat henkilökohtaisesti tekemään työtä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Jos kaikki edellä mainitut tunnusmerkit toteutuvat, työntekijä on vakuutettava TyEL:n mukaan.

TyEL tulee sovellettavaksi työsuhteisiin sitä seuraavan kuukauden alusta, kun työntekijä on täyttänyt 18 vuotta. Vakuuttamisvelvollisuus päättyy puolestaan sitä seuraavan kalenterikuukauden alusta, jolloin työntekijä on täyttänyt 68 vuotta. Jos henkilö on vakuutettu jo jonkin muun eläkelain mukaan, TyEL:ä ei sovelleta. (TyEL 4 §) Vakuuttamisvelvollisuus ei päde myöskään, jos henkilön kuukausiansiot jäävät alle 57,51 euron (vuonna 2016). (www.etk.fi 2016a)

TyEL:ä sovelletaan myös johtavissa asemissa oleviin henkilöihin, kun he työskentelevät osakeyhtiössä tai muussa yhteisössä, vaikka he eivät olisikaan työsuhteessa näihin. Tällöin osakeyhtiön tai muun yhteisön johtavassa asemassa työskentelevä henkilö ei saa omistaa yksin enempää kuin 30 prosenttia tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa enempää kuin 50 prosenttia yhtiön osakkeista tai omistukseen oikeuttavasta äänimäärästä tai määräämisvallasta. TyEL:n

mukaan ei voida kuitenkaan vakuuttaa, jos kyseessä on avoimen yhtiön yhtiömies tai muun yhteisön sellainen henkilö, joka on henkilökohtaisesti vastuussa yhteisön velvoitteista ja sitoumuksista. Johtavan aseman ja perheenjäsenen määritelmät johdetaan yrittäjän eläkevakuutuksesta, jota käsitellään myöhempanä. (TyEL 7 §)

Luottamustehtäviä hoitavien henkilöiden vakuuttaminen TyEL:n mukaan on yleensä vapaaehtoista pois lukien, kun henkilö on kyseenomaisessa yhteisössä tai yrityksessä myös työsuhteessa. Luottamustehtävinä pidetään toimia, joihin henkilö on valittu määräajaksi tai toistaiseksi edustamaan tiettyä yhteisöä, henkilökuntaa tai asiantuntemusta, jossa hän ei ole työ- tai virkasuhteessa eikä toimi TyEL:n piiriin kuuluvana yrittäjänä (TyEL 8 §)

Vielä tällä hetkellä voimassa olevan työntekijän eläkelain mukaan työntekijä voi jäädä vanhuuseläkkeelle joustavasti 63–68-vuotiaana. Työnteon aikaisilta vuosilta eläkettä karttuu 18–52-vuotiaalle työntekijälle 1,5 prosenttia vuodessa, 53–62-vuotiaalle työntekijöille karttuma nousee 1,9 prosenttiin vuodessa, jonka jälkeen karttuma on 4,5 prosenttia vuodessa aina 68 ikävuoteen asti, jos työntekijä jatkaa edelleen työuraansa. Eläkkeellä olon aikana tehdystä työstä karttuu eläkettä 1,5 prosenttia vuodessa. Saman verran työeläkettä kartuttavat myös työkyvyttömyyseläkeaika ja osa-aikaeläkeaika. (TyEL 11 §, 64 §, 66–69 §)

Työansioden lisäksi eläkettä karttuu myös palkattomilta ajoilta. Palkattomat ajat ovat ajanjaksoja, jolloin työntekijä ei saa työansioita vaan esimerkiksi ansioon suhteutettua päivärahaa. Tämän lisäksi palkattomaksi ajaksi luetaan alle 3-vuotiaan lapsen hoitoaika ja opiskelu. Palkattoman ajan karttuman perusteena on työntekijälle tältä ajalta maksetun etuuden perusteena oleva tulo tai laissa erikseen säädetty euromäärä. Eläke karttuu työntekijän iästä riippumatta 1,5 prosenttia vuodessa ja sitä kartuttavat sellaiset palkattomat etuudet, jotka työntekijälle on maksettu hänen täytettyään 18 vuotta. Huomioitavaa on, että pelkästään palkattoman ajan perusteella työntekijä ei voi kuitenkaan saada työeläkettä. (Korpiluoma ym. 2011, 102)

TyEL:n mukainen vakuutusmaksu jakautuu työnantajan ja työntekijän eläkevakuutusmaksuihin. Työnantajan vakuutusmaksun osuus määräytyy eri tavalla eläkevakuutusyhtiössä, eläkekassassa ja eläkesäätiössä. Kaikissa tapauksissa työnantaja vastaa kuitenkin omien vakuutusmaksujen lisäksi myös työntekijän osuudesta vähentämällä hänelle kuuluvan osuuden maksun perusteena olevasta palkasta. (TyEL 152 §) Vakuutusmaksun perusteena ovat kunkin vuoden ansiotulot ja muut vastikkeet, jotka maksetaan korvauksena työsuhteessa tehdystä työstä. Läh-

tökohtaisesti kaikki työnantajan työntekijälle maksamat suoritukset katsotaan työstä maksetuksi vastikkeeksi, ellei niitä voida perustellusti sulkea työeläketurvan ulkopuolelle. Eläketurvakeskus antaakin työeläkejärjestelmälle tarkat soveltamisohjeet vakuutusmaksun perusteena olevista työansioista. (Korpiluoma ym. 2011, 51–52)

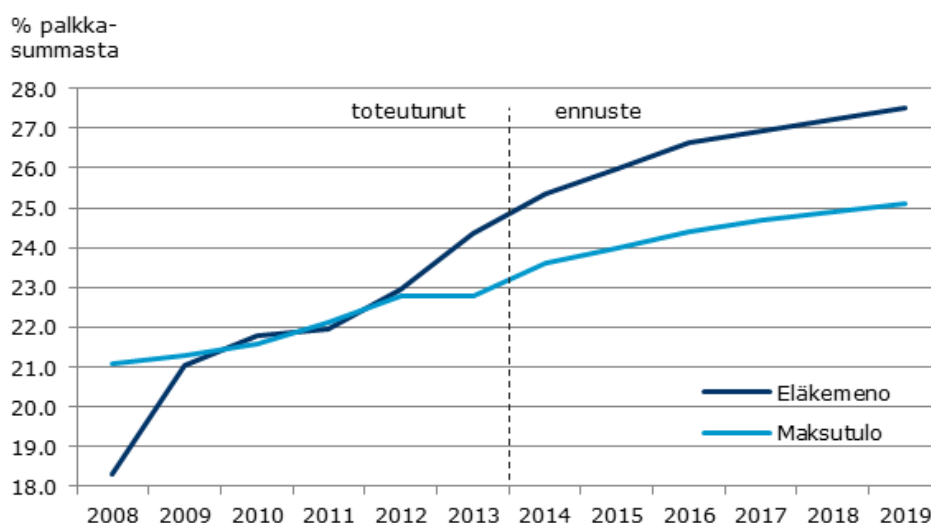
Vakuutusmaksu lasketaan prosentteina työntekijän palkasta ja maksuun sisältyvien eri maksuosien, kuten vanhuuseläke-, työkyvyttömyys-, työttömyys-, maksutappio- ja hoitokustannusosa, määrät riippuvat vakuutetun iästä. Kokonaismaksu on kuitenkin tasoitettu tasausmaksuosan avulla siten, että se on vakuutetun iästä riippumaton ja näin vakio suhteessa palkkasummaan. Vuodesta 2005 lähtien yli 53-vuotiaat työntekijät ovat maksaneet eläkekarttumaprosenttien suhteessa korotettua maksuosuutta. Vakuutusmaksulla katetaan eläkkeiden rahoituksesta, tasausjärjestelmästä ja koko järjestelmän ylläpitämisestä aiheutuvat kulut. Näin siinä on siis erikseen osansa vanhuus-, työkyvyttömyys-, työttömyys- ja tasauseläkkeitä sekä maksutappioita, lakisääteisiä maksuja, syntyviä hoitokustannuksia ja hyvityksiä varten. (Korpiluoma ym. 2011, 24, 56) Vuonna 2016 TyEL:n mukainen työeläkemaksu oli 24,0 prosenttia palkasta. Työnantajan osuus eläkevakuutusmaksusta oli 18,0 prosenttia ja alle 53-vuotiaiden työntekijöiden osuus 5,70 prosenttia ja yli 53-vuotiaiden 7,20 prosenttia palkasta. (www.stm.fi 2016)

Työeläkemaksu on kaikissa työeläkeyhtiöissä sama, mutta kunkin työnantajan maksuun voi vaikuttaa eläkeyhtiökohtaiset asiakashyvitykset, työnantajan koko tai työnantajan työkyvyttömyyseläketapaukset. Työeläkemaksut lasketaan työntekijöiden palkkasumman perusteella ja työeläkemaksut määritetään vakuutustoiminnan yleisen käytännön mukaisesti etukäteen kullekin vuodelle. Työmarkkinakeskusjärjestöt neuvottelevat aina kunkin vuoden TyEL-maksun keskimääräisestä tasosta vuodeksi tai useammaksi vuodeksi kerrallaan. (www.tela.fi 2015b) Sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa työeläkeyhtiön hakemuksesta vakuutusmaksun ja vastuuvelan laskentaan koskevat laskuperusteet. Ministeriö vahvistaa myös Eläketurvakeskuksen hakemuksesta tasausjärjestelmän vastuunjakoperusteet. (Korpiluoma ym. 2011, 24) Työeläkevakuutettu voi vähentää lakisääteisen työeläkemaksun verotuksessaan kokonaan. Myös työnantajan maksamat eläkevakuutusmaksut ovat verotuksessa vähennyskelpoisia. Eläketuloista palkansaaja on oikeutettu tekemään eläketulovähennyksen, joka pienenee eläketulon kasvaessa. (Hietaniemi & Ritola 2007, 101–102)

Eläkkeen perusteena olevat kunkin vuoden ansiot tarkistetaan eläkkeen alkamisvuoden tasoon palkkakertoimen avulla. Maksussa olevat eläkkeet tarkistetaan puolestaan kunkin vuoden alussa työeläkeindeksillä. Näin turvataan kertyneiden ja maksussa olevien eläkkeiden tason kohtuullinen säilyminen verrattuna palkka- ja hintatason kehitykseen. (TyEL, luku 6)

Eläkettä aletaan yleisesti maksaa sitä seuraavan kalenterikuukauden alusta, kun oikeus eläkkeeseen on syntynyt ja sitä on haettu. Vuoden 2010 alusta lähtien vanhuuseläkkeitä on sopeutettu elinaikakertomella, joka pienentää työntekijälle kertynyttä eläkettä eliniän pitenemisen suhteen ennalta määrätystä suhteesta. (Korpiluoma ym. 2011, 114, 138) Elinaikakerroin pyrkii tasaamaan suomalaisten elinajanodotetta ja ikääntyvän väestön nopeaa kasvua ja houkuttelemaan työntekijöitä näin jatkamaan työskentelyä samassa suhteessa elinajanodotteen kasvun kanssa (Lindell 2004, 9–11).

Viime vuosina sekä TyEL:n eläkemenot että maksutulot ovat nousseet suhteessa palkkasummaan (kuvio 6). Vuoden 2012 aikana ulospäin maksettava eläkemeno ohitti sisäänpäin tulevan vakuutusmaksutulon. Tämä johtui väestön ikärakenteen kehittymisestä kohti vanhempia ikäluokkia eli toisin sanoen eläkeläisten määrän suhteellisesta kasvusta (Risku ym. 2013, 33). Kuviossa voidaan nähdä eläkemenon ennusteen kasvavan tulevaisuudessa muodostaen pian melkein kolmanneksen TyEL:n alaisesta palkkatulosta. Uusi työeläkeuudistus pyrkii tuomaan kaivattua helpotusta eläkemenojen ja maksutulojen suhteelliseen eroon. Työeläkeuudistusta käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Kuvio 5 TyEL-eläkemenon ja -maksutulon kehitys suhteessa palkkasummaan vuosina 2008–2019 (www.etk.fi 2015d)

3.3 Yrittäjän eläkevakuutus

Alkuperäinen yrittäjien eläkelaki tuli voimaan vuonna 1970, kun myös yrittäjille haluttiin taata työeläketurva. Vuodesta 2007 laki ajanmukaistettiin uudeksi yrittäjän eläkelaiksi (22.12.2006/1272) eli YEL:ksi. (Korpiluoma ym. 2011, 61) Lain mukaan Suomessa asuvan ja toimivan yrittäjän on vakuutettava itsensä vanhuuden, työkyvyttömyyden ja kuoleman varalta. Lain ensimmäisessä pykälässä säädetään yrittäjän oikeudesta vanhuus-, osa-aika- ja työkyvyttömyyseläkkeeseen ja kuntoutukseen sekä yrittäjän edunsaajan oikeudesta perheläkkeeseen. Yrittäjän on järjestettävä lain edellyttämä eläketurva työeläkevakuutusyhtiölain mukaisessa työeläkevakuutusyhtiössä tai vakuutuskassalain mukaisessa eläkekassassa, joka harjoittaa YEL:n mukaista eläkevakuuttamista. (YEL 1 §). Yrittäjän lakisääteisen eläkevakuutuksen kautta määräytyvät eläketurvan ja kuntoutusrahan ohella myös yrittäjän oikeus sairausvakuutuslain mukaiseen sairauspäivärahaan, isyys-, äitiys- tai vanhempainpäivärahaan sekä työttömyysturvan mukaiseen työttömyyspäivärahaan (Yrittäjän työtulo-opas 2016).

Keskeisin asia yrittäjän eläkevakuuttamisessa on lain mukainen yrittäjän käsite ja mitä sillä tarkoitetaan. Yrittäjän käsitettä ovat määritelleet muun muassa Eläketurvakeskus (mm. Sievänen, 2001), sosiaali- ja terveysministeriö (mm. Yrittäjien sosiaaliturvan 2004, 71; Yrittäjän sosiaaliturvan kehittäminen 2009, 12) ja Tilastokeskus (2015, 31). Tahot määrittävät yrittäjän käsitteen pitkälti samalla tavalla korostaen liiketoiminnan taloudellisen riskin jäämistä yrittäjälle ja ansiotyön harjoittamista omassa yrityksessään olematta kuitenkaan työ- tai virkasuhteessa. Yhtenäinen yrittäjämääritelmä pidettiin pitkään tavoitteena, koska määritelmät poikkesivat toisistaan eri sosiaalivakuutuksissa johtuen niiden erilaisista taustoista ja tavoitteista. Tällöin esimerkiksi yrittäjän siviilisäädyn muutokset muuttivat hänen ja hänen perheenjäsentensä asemaa joko yrittäjinä tai työntekijöinä eri tavoin eri vakuutuksissa. (Yrittäjien sosiaaliturva 2004, 71, 83) Vuonna 2011 lain yrittäjämääritelmää laajennettiin koskemaan myös osakeyhtiöiden ja muiden yhteisöjen osakkaita entistä alemmilla omistusosuuksilla ja määräysvallalla. (Korpiluoma 2011, 61).

Tarkimmin yrittäjän ja yrittäjyyden käsitettä on käsitellyt Sievänen (2001, 138), jonka mukaan yrittäjämutoista elinkeinotoimintaa on joskus hyvinkin hankala erottaa TyEL:n alaisesta palkkatyöstä. Yrittäjyyttä taustoitetaan aiemmin käsitellyn TyEL:n työsuhteen tavoin työsopimuslain mukaisella työsopimussuhteen määritelmällä. Yrittäjyydessä ja siinä, vakuute-

taanko henkilö YEL:n mukaan, keskeistä on työsopimuslain ensimmäisessä pykälässä mainittu johdon ja valvonnan alaisuus, mitä pidetään työsuhteen edellytyksenä. Tämä työnjohto- eli direktio-oikeus määrittää tehdäänkö työtä epäitsenäisessä asemassa työsuhteessa vai itsenäisenä ammatinharjoittajana tai yrittäjänä (Sipilä 1943, 120; Kairinen 1995, 88–89, Sievänen 2001, 145 mukaan). Itsenäisten ammatinharjoittajien ja yrittäjien ansiotyö jää siis työsopimuslain soveltamisalan ulkopuolelle, koska se ei ole työsopimuslain mukainen työsopimus-, virka- tai muu julkioikeudellinen palvelusuhde. Tämän kaltainen ansiotyö kuuluu lähtökohtaisesti yrittäjän eläkelakien piiriin. Jos yrittäjän tai ammatinharjoittajan ansiotoimintaa ei voida vakuuttaa yrittäjän eläkelaeilla, jää se kokonaan eläkejärjestelmän ulkopuolelle. (Sievänen 2001, 146)

Yrittäjän eläkelain kolmannen pykälän mukaan yrittäjällä tarkoitetaan siis henkilöä, joka tekee ansiotyötä olematta työsuhteessa taikka virka- tai muussa julkisoikeudellisessa palvelusuhteessa. Sievänen (2001, 150) korostaakin, että yrittäjän käsite määritellään työeläkelakien mukaan niin sanotusti käänteisesti työsopimuslain mukaisen työsuhteen tunnusmerkistön kautta. Käänteisellä määritelmällä tarkoitetaan, että yrittäjyyttä tarkastellaan ensin siitä näkökulmasta täyttääkö työnteko työsuhteen tunnusmerkit tai onko kysymyksessä virkasuhde tai muu julkisoikeudellinen palvelusuhde. Jos nämä tunnusmerkit eivät täyty, voidaan toiminnan harjoittaja määritellä yrittäjäksi ja toiminta yrittäjyydeksi. Lain (YEL 3 §) mukaan yrittäjänä pidetään myös avoimen yhtiön yhtiömiestä tai muun yhteisön tai yhtymän sellaista osakasta tai yhtiömiestä, joka on henkilökohtaisessa vastuussa yhteisön tai yhtymän velvoitteista ja sitoumuksista.

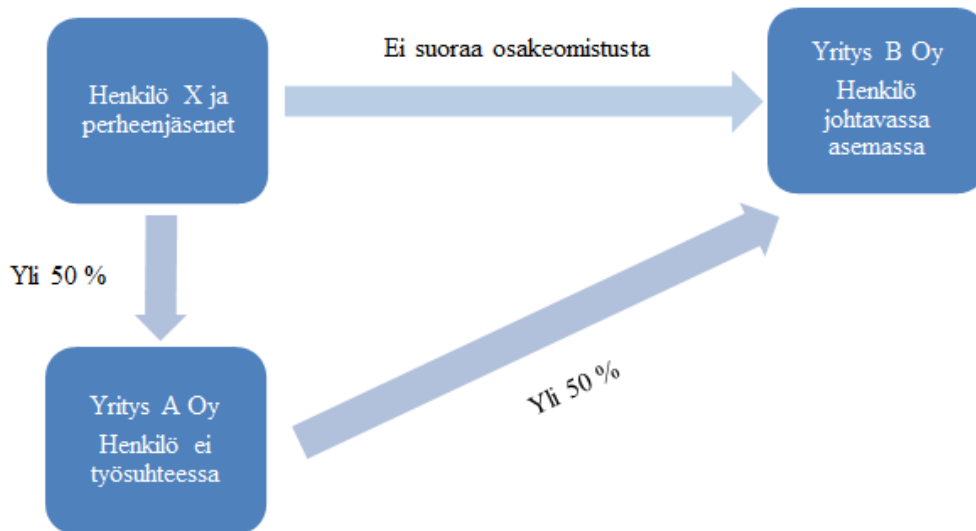
Jos yrittäjyyden ja työsuhteen eroa ei saada edeltä mainituista huolimatta selville, voidaan yrittäjyyden arvioinnissa käyttää viime kädessä apuna tapauskohtaista kokonaisarviointia, joka voi perustua oikeus- ja verotuskäytännön kautta vakiintuneisiin yritystoiminnan piirteisiin. Tällöin tarkastellaan muun muassa yrittäjän ansiontarkoitusta, taloudellista riskiä, sekä toiminnan laajuutta, yleisyyttä, julkisuutta ja itsenäisyyttä. Keskeisimpiä piirteitä ovat toiminnan ansiotarkoitus ja toiminnan itsenäisyys, mutta kaikkien peruspiirteiden samanaikaista täyttymistä ei kuitenkaan edellytetä, että henkilö voidaan katsoa harjoittavan yritystoimintaa. (Yrittäjätöryhmän muistio 1994, 4-5, Sievänen 2001, 150 mukaan)

Kuuluakseen yrittäjän eläkelain piiriin, on yrittäjän itse työskenneltävä omassa yrityksessään (Yrittäjän sosiaaliturvan kehittäminen 2009, 12). Tärkeää on kiinnittää huomiota myös hänen

omaan ja perheenjäsenten yhteiseen omistusosuuteen yrityksessä. Osakeyhtiöiden johtavassa asemassa tai muussa asemassa työskentelevät osakkaat vakuutetaan YEL:n mukaan, jos hänellä on yksin yli 30 prosenttia tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli 50 prosenttia yrityksen osakkeista tai osakkeiden tuottamasta äänimäärästä. Johtavalla asemalla tarkoitetaan toimitusjohtajuutta, hallituksen jäsenyyttä tai muuta vastaavaa asemaa tai vastaavaa tosiasiallista määräysvaltaa osakeyhtiössä tai muussa yhteisössä. Perheenjäsenillä puolestaan tarkoitetaan johtavassa asemassa työskentelevän henkilön avio- tai avopuolisoa sekä henkilöä, joka on johtavassa asemassa työskentelevälle henkilölle sukua suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa ja asuu hänen kanssaan samassa taloudessa. Avopuolisolla tarkoitetaan yrityksessä johtavassa asemassa työskentelevän henkilön kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa asuvaa henkilöä. (YEL 3 §)

Yrittäjän eläkelaki tulee sovellettavaksi myös silloin, kun kyseessä on välillinen omistus. YEL:n piiriin kuuluu 3 §:n mukaan henkilö, joka työskentelee johtavassa asemassa yrityksessä, jonka omistajuus on jaettu toisten yhtymien tai yhteisöjen kautta siten, että yrittäjällä on yksin yli 50 prosentin määräämisvalta väliyhtiössä ja väliyhtiö omistaa yli 30 prosenttia työskentely-yhtiöstä. Jos henkilön omistusosuus väliyhtiöstä täyttää yli 50 prosenttia vasta yhdessä perheenjäsen kanssa, vaaditaan tällöin väliyhtiöltä yli 50 prosentin omistusta yhtiöstä, jossa yrittäjä työskentelee. Yrittäjän suorat ja väliyhtiöiden kautta hallinnoimat osakeomistukset lasketaan yhteen määriteltäessä vaadittua yli 30 prosentin osakeomistusta työskentely-yhtiöstä. Myös yhdessä perheenjäsenten kanssa omistamat osakkeet summataan, kun määritellään yli 50 prosentin omistusta väli- ja työskentely-yhtiöstä.

Välillinen omistus on havainnollistettu kuviossa 6. Henkilön X työskennellessä Yritys B Oy:ssä omistamatta yhtään sen osaketta henkilöön X sovelletaan yrittäjän eläkelakia, koska hän omistaa yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli puolet Yritys A Oy:n osakkeista, joka hallinnoi osake-enemmistöllään Yritys B Oy:tä. YEL tulisi myös sovellettavaksi, jos henkilö X omistaisi yksin yli 50 prosenttia Yritys A Oy:stä, joka omistaisi yksin tai yhteenlaskettuna henkilön X henkilökohtaisen omistusosuuden kanssa yli 30 prosenttia Yritys B Oy:stä. Perheenjäsenten työskentely-yhtiöillä ei ole YEL:n soveltamisen kannalta merkitystä. (www.tyoelakelakipalvelu.fi 2016)

Kuvio 6 YEL:n piiriin kuuluva välillinen omistus (www.tyoelakelakipalvelu.fi 2016)

Yrittäjää yritystoiminnassa avustaviin perheenjäseniin sovelletaan myös yrittäjän eläkelakia tietyin edellytyksin. Lasten suhteen tarkastellaan onko heidän kanssaan sovittu rahapalkan maksamisesta. Jos rahapalkasta ei ole erikseen sovittu, sovelletaan lapsiin YEL:a, mutta rahapalkasta sovittaessa vakuutetaan heidät TyEL:n mukaisesti. (Rantala & Kivisaari 2014, 381)

Yrittäjän eläkelakia ei sovelleta yleensä luottamustoimessa tehtyihin töihin, kuten esimerkiksi johtokuntien tai komiteoiden jäseniin. Lakia ei myöskään sovelleta alle 18-vuotiaisiin ja yli 68-vuotiaisiin yrittäjiin, eikä yrittäjiin, jotka ovat jatkaneet yritystoimintaansa siirryttyään työeläkelakien mukaiselle vanhuuseläkkeelle. Yrittäjiin, jotka ovat harjoittaneet yhdenjaksoisesti yritystoimintaa vähemmän kuin neljä kuukautta, ei myöskään sovelleta yrittäjien eläkelakia. Yrittäjän tulee lisäksi määritellä vuoden 2016 tietojen mukaisesti työtulonsa vuositasolla välille 7557,18 – 171 625 euroa, jotta yrittäjän eläkelaki tulee sovellettavaksi. Lakia ei lisäksi sovelleta, jos yrittäjällä on oikeus ansiotyönsä perusteella eläkkeeseen muun työeläkelain mukaan tai häneen ei sovelleta Suomen lainsäädäntöä EU:n sosiaaliturvan perusasetuksen tai sosiaaliturvasopimuksen sovellettavaa lainsäädäntöä koskevien määräysten perusteella. (YEL 4 §). Kaikkien yllä mainittujen ehtojen tulee yhtäaikaaisesti täytyä, jotta yrittäjän eläkelakia voidaan soveltaa. Vaikka yrittäjä täyttäisikin työeläkelakien mukaisen yrittäjän määritelmän, mutta jokin edellä mainituista jäisi täyttymättä, yrittäjän eläkelaki jää hänen kohdallaan soveltamatta. Joissakin tapauksissa yrittäjä voi halutessaan vakuuttaa itsensä myös vapaaehtoisesti (Korpiluoma ym. 2011, 61).

Yrittäjien eläketurva määräytyy nykyisin pitkälti samojen periaatteiden mukaan kuin työntekijän eläkelain piiriin kuuluvien yksityisalojen palkansaajien. Eläkeoikeudet ja eläkkeen määrä määräytyvät samoin, kuten myös karttumisprosentit ja ikärajat. YEL-eläkkeen määrään vaikuttavat yrittäjätoiminnan aika, eläkkeen karttumaprocentti, työtulot ja maksetut työeläkevakuutusmaksut. (Korpiluoma ym. 2011, 162) Näistä keskeisin on yrittäjän työtulon eli YEL-työtulon käsite, joka eroaa merkittävästi palkansaajan työtulosta.

Yrittäjän työtulo toimii eläkkeen ja vakuutusmaksun perustana ja se vahvistetaan vuosittain (Rantala & Kivisaari 2014, 381). Yrittäjän työtulo määritellään YEL:ssä (112 §) siten, että sen tulisi vastata palkkaa, joka olisi kohtuudella maksettava, jos yrittäjä palkkaisi itselleen saman ammattitaidon omaavan henkilön. Työtulo voi vastata myös korvausta, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että työtulon tulisi vastata sellaista määrää, joka maksetaan vastaavankaltaisessa palkkatyössä saman ammattitaidon omaavalle työntekijälle. Jokainen yrittäjä määrittelee itse oman työtulonsa, jonka katsoo omaan yritystoimintaansa sopivaksi. Yrittäjän työtulon käsitteestä on aiheellista tiedostaa, ettei se ole yrityksen liikevaihto, verotettava yritystulo tai yrittäjän yrityksestä nostama palkka, vaan ainoastaan hänen itse määrittelemä taso, jonka perusteella hänen eläkemaksut, eläke ja sosiaalietuudet määräytyvät.

Koska yrittäjien työtulo vahvistetaan vuosittain, puhutaan yleisesti vahvistetusta työtulosta. Yrittäjien eläkkeet määräytyvät kuitenkin kokonaistyötulon perusteella, joka on kulloinkin kyseisenä kalenterivuotena voimassa olleiden vahvistettujen ja palkkakertoimella tarkistettujen työtulojen vakuutusaikojen mukaan painotettu keskimäärä. Yrittäjien eläkejoustopot ja maksamattomat eläkevakuutusmaksut vaikuttavat kokonaistyötuloon mutta eivät vahvistettuun työtuloon, jonka mukaan yrittäjän sosiaaliturvan alaiset etuudet puolestaan määräytyvät. (Yrittäjän työtulo-opas, 2016)

Yrittäjän työtulon määrittelyn apuna on olemassa yrittäjän eläkelain lisäksi Eläketurvakeskuksen laatimat kattavat ohjeet eri elinkeinotoiminnan osa-alueille. Oikealla tavalla määritelty yrittäjän työtulo tuo yrittäjälle lakisääteisen eläkkeen lisäksi riittävän suojan yritystoiminnan aikana, koska sen perusteella määräytyvät myös yrittäjän sosiaalietuudet. Jos työtulo on alhainen, myös yrittäjän sairauspäiväraha jää alhaiseksi. Tällöin pidempiaikaisen sairauden kohdistuessa yrittäjään voi hänen toimeentulonsa jäädä riittämättömälle tasolle, jonka seurauksena hänen sosiaaliset riskinsä lisääntyvät. Sairauspäivärahan lisäksi YEL-työtulon perus-

teella määrittyvät yrittäjän vanhempainpäivä-, työttömyys- ja työkyvyttömyyspäiväraha sekä lähimpien perheenjäsenten perhe-eläke. (Yrittäjän työtulo-opas 2016)

Vaikka laissa on määritelty yrittäjän työtulon käsite, yrittäjät eivät kuitenkaan noudata näitä ohjeita. Yrittäjät määrittelevätkin työtulonsa lain mukaisesta oikeasta tasosta usein tietoisesti erisuuruiseksi (mm. Hyrkkänen 2009 & Järnefelt 2011b). Työeläkevakuutusyhtiöt vahvistavat yrittäjän hakeman YEL-työtulon ja heidän tulisikin valvoa, että haetut työtulot vastaisivat yrittäjän eläkelain mukaista tasoa (YEL 144 §). Valvonta on usein nähty puutteelliseksi, koska eläkelaitoksilla ei ole ollut aktiivista halua puuttua työtulojen ali- tai ylilimitoittamiseen. Järnefelt (2011b) näkee pääsyyksi valvonnan puuttumiselle maksavien asiakkaiden mahdollisuuden siirtää eläkevakuutukset toiseen eläkelaitokseen, jos ensimmäinen eläkelaitos ei suostu vahvistamaan yrittäjän hakemaa työtulon määrää.

Monien TyEL:n yhtäläisyyksien lisäksi myös YEL:n vakuutusmaksumäärä on pitkälti samankaltainen palkansaajien kanssa. Ainoina poikkeuksina on vakuutusmaksun määräytyminen vahvistetun yrittäjän työtulon perusteella ja että aloittava yrittäjä saa YEL:n (115 §) perusteella 22 prosentin alennuksen vakuutusmaksuihinsa ensimmäisen 48 yritystoimintakuukauden ajalta. Alle 53-vuotiaiden yrittäjien vakuutusmaksu on YEL:ssä myös matalampi kuin yli 53-vuotiaiden yrittäjien. Vuoden 2016 YEL-maksuprosentit ovat alle 53-vuotiailla 23,6 prosenttia ja 53 vuotta täyttäneillä 25,1 prosenttia. (www.stm.fi 2016) Koska yrittäjien ikärakenne on huomattavasti vanhempi kuin TyEL:n mukaan vakuutetuilla, kerätty vakuutusmaksu ei pääsääntöisesti riitä kattamaan vuotuista eläkemenoa, kun mukaan lasketaan työeläkeyhtiöiden hoitokulut. Tällöin puuttuvan osan kustantaa valtio. (Korpiluoma ym. 2011, 26)

Myös palkattomat ajat oikeuttavat YEL:n mukaiseen eläkkeeseen, jos yrittäjällä on ennen eläketapahtuman vuotta työansioita vähintään 12 566,70 euroa (YEL 68 §) Palkattoman ajan etuuksiksi lasketaan sairaus- ja kuntoutusetuudet, vanhempainpäivärahat sekä työttömyys- ja kuntoutusetuudet. (www.tyoelakelakipalvelu.fi 2015) Mutta kuitenkin, jotta yrittäjä on oikeutettu työttömyysturvan piiriin ja hänen on mahdollista liittyä työttömyyskassaan, tulee hänen vahvistettu YEL-työtulonsa olla vuoden 2016 tasossa vähintään 12 420 euroa (Yrittäjän työtulo-opas 2016).

Vuodesta 2010 lähtien yrittäjän vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkettä on leikattu elinaikaker-toimella eläkettä nostettaessa (YEL 82–83 §). Yrittäjän eläke tarkistetaan myös vuosittain eläketapahtuman alkuun asti palkkakertoimella, jonka jälkeen siihen sovelletaan työeläkein-deksiä (YEL, luku 6). Palkkakerroin, työeläkeindeksi ja elinaikakerroin määräytyvät samalla tavalla työntekijän eläkelain kanssa. Ilman eläkeiän nostoa, elinaikakerroin tulisi vaikutta-maan tulevaisuudessa yhä enemmän laskevasti eläkkeiden tasoon.

Taulukossa 3 on esitetty yrittäjän eläkevakuutuksen rahavirrat ja niiden osuuden työtulosum-masta. Taulukossa esiintyvät luvut pohjautuvat Eläketurvakeskuksen pitkän aikavälin laskel-miin vuoden 2005 eläkelain perusteella eikä vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksia ole huomioitu. Taulukossa voidaan nähdä, että vuoteen 2025 mennessä valtion osuus nousee viidennekseen ja pidemmällä aikavälillä 30 prosenttiin YEL:n kustannuksista. Valtion osuus kasvaa, koska YEL-maksu seuraa TyEL-maksua, mutta tulevia YEL-menoja ei ole rahastoitu. Tulevaisuudessa kasvava osa TyEL-menosta rahoitetaan rahastoista vapautuvien varojen avulla, kuten sivulla 35 kuviosta 5 pystyi näkemään. Tätä vastaava osa YEL-eläkkeistä rahoi-tetaan valtion osuudella. (Risku ym. 2013, 41)

Taulukko 3 YEL:n rahavirrat miljoonaa euroa vuoden 2012 hintatasossa ja prosenttia työtu-losummasta

Miljoonaa euroa	2012	2015	2020	2025	2030	2040	2050	2060	2070	2080
Työtulosumma	4 604	4 725	5 209	5 613	6 087	7 326	8 681	10 193	12 132	14 305
Eläkemaksu	973	1 054	1 210	1 318	1 434	1 705	2 005	2 410	2 925	3 523
Valtion osuus	23	76	166	319	472	647	860	1 089	1 242	1 408
Eläkemeno	-927	-1 062	-1 300	-1 553	-1 814	-2 242	-2 735	-3 348	-3 992	-4 728
Toimintakulut	-64	-68	-76	-84	-93	-111	-130	-151	-176	-203
Prosenttia työtu- losummasta										
Eläkemaksu	21,1	22,3	23,2	23,5	23,6	23,3	23,1	23,6	24,1	24,6
Valtion osuus	0,5	1,6	3,2	5,7	7,8	8,8	9,9	10,7	10,2	9,8
Eläkemeno	-20,1	-22,5	-25,0	-27,7	-29,8	-30,6	-31,5	-32,8	-32,9	-33,1
Toimintakulut	-1,4	-1,4	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5	-1,4	-1,4

(Risku ym. 2013, 42)

Yrittäjän suorittamat eläkevakuutusmaksut ovat kokonaisuudessaan verovähennyskelpoisia. Verovähennyskelpoisuus keventää yrittäjän suorittamia veroja ja näin lisää yrittäjän kulutus-mahdollisuuksia yritystoiminnan aikana. Yrittäjälle kuuluvaa lakisääteistä vanhuuseläkettä verotetaan ansiotuloverotuksen mukaisesti. Eläkkeeseen kohdistetaan myös kunnallisvero

ja/tai valtionvero, jos eläke ylittää ennalta määrätyt eurorajat. Eläkkeen jäädessä alhaiseksi siitä saa tehdä myös eläketulovähennyksen. Eläketulovähennyksen jälkeinen eläkeosa jää vasta tällöin verotettavaksi tuloksi. (Knuuti & Ritola 2016, 26–27)

Tilastokeskuksen StatFin-tietokannan mukaan 15–74 yrittäjien ja yrittäjäperheenjäsenten yhteenlaskettu määrä oli vuonna 2014 yhteensä noin 343 000 henkilöä (taulukko 4). Näistä yrittäjiä oli noin 331 000 henkilöä, yrittäjäperheenjäseniä noin 12 000 henkilöä. Kun määrästä vähennetään maa-, metsä- ja kalatalouden yrittäjät, saadaan yrittäjien määräksi 266 000, joista peräti 65 prosenttia oli yksinyrittäjiä. (SVT 2014a) ETK:n tilastotietokannan mukaan YEL-vakuutusten määrä oli vuonna 2014 noin 206 900 kappaletta, joten koko yrittäjäkannasta YEL:n piiriin kuului noin 78 prosenttia. YEL:n ulkopuolelle jäävät alle 18-vuotiaat ja yli 68-vuotiaat yrittäjät sekä ne, joiden yrittäjätoiminnan työtulo jäi alle vakuuttamisvelvollisuuden alarajan. Viimeisten kymmenen tilastoidun vuoden aikana sekä yrittäjien että YEL-vakuutusten määrässä on ollut havaittavissa tasaista kasvua. Huolimatta siitä, että edellisvuosina yrittäjien ja YEL-vakuutusten määrät ovat heilahdelleet aika ajoin myös toiseen suuntaan, yleisen taloudellisen tilanteen on todettu vaikuttavan näihin yllättävän vähän. On arvioitu, että vuosittain noin 20 000 yrittäjää päättää YEL-vakuutuksen ja saman verran henkilöitä aloittaa yritystoiminnan, mikä vastaa vajaata 10 prosenttia yrittäjä- ja vakuutuskannasta. (Knuuti ja Palomurto 2015, 109) Oletettavissa siis on yrittäjien ja YEL-vakuutusten määrän tasaista kasvua myös tulevien vuosien aikana. Yrittäjäperheenjäsenten määrä pysynee tämän hetkisellä tasolla myös tulevaisuudessa.

Taulukko 4 Yrittäjien ja yrittäjäperheenjäsenten lukumäärät (tuhatta henkilöä) vuosina 2005–2014

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Yrittäjät	290	301	300	311	321	314	319	325	319	331
Yrittäjäperheenjäsenet	13	13	14	13	13	14	12	12	11	12
Yrittäjät (pl. maa-, metsä- ja kalatalous)	219	230	228	241	251	248	255	261	258	266
Yksinyrittäjät (pl. maa-, metsä- ja kalatalous)	135	141	139	154	160	154	163	169	168	173

(SVT 2014a)

3.4 Vanhuuseläke

Vanhuuseläke on lakisääteisen eläkevakuuttamisen ylivoimaisesti suurin eläkelaji ja sen myöntäminen edellyttää, ettei työntekijä ole enää siinä työsuhteessa, josta hän siirtyy eläkkeelle. Työntekijä voi kuitenkin jatkaa luottamustoimissa ja saada aiemmin päättäneistä työsuhteistaan vanhuuseläkettä. (Korpiluoma ym. 2011, 113) Yrittäjien eläkelaisissa (8 §) ei edellytetä yritystoiminnan lopettamista vaan yrittäjällä on oikeus saada vanhuuseläkettä riippumatta siitä, jatkaako hän YEL:n mukaista yritystoimintaansa.

Työntekijällä ja yrittäjällä on oikeus vielä tällä hetkellä jäädä vanhuuseläkkeelle joustavasti 63–68-vuotiaana. Vielä vuoteen 2013 asti ennen vuotta 1952 syntyneillä oli mahdollisuus jäädä varhennetulle vanhuuseläkkeelle 62-vuotiaana, jolloin kartutetun eläkkeen määrä pienehti pysyvästi 0,6 prosenttia jokaiselta varhennetulta kuukaudelta 63 vuoden ikään asti. Varhennetulla vanhuuseläkkeen rinnalla oli mahdollisuus tehdä töitä, josta karttui eläkettä 1,5 prosenttia vuodessa aina 68 vuoden ikään asti. Vuonna 1952 ja sen jälkeen syntyneiden mahdollisuus varhennettuun vanhuuseläkkeeseen kuitenkin poistettiin vuoden 2013 eläkemutoksissa. (Korpiluoma ym. 2011, 101, 113; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2013, 121)

Vanhuuseläkettä on mahdollista myös lykätä yli 68 vuoden iän täyttämisen. Tällöin eläkkeeseen lasketaan lykkäyskorotus, jonka perusteella eläkettä korotetaan 0,4 prosenttia jokaiselta lykätyltä kuukaudelta. Lykätyn vanhuuseläkkeen saaminen ei edellytä, että työntekijä tai yrittäjä on lopettanut työn, jonka perusteella hakee vanhuuseläkettä. (YEL 9 §, TyEL 12 §)

3.5 Työkyvyttömyyseläke

Yrittäjän ja työntekijän eläkelain mukaan työntekijällä ja yrittäjällä on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen, jos hänen työkykynsä arvioidaan olevan heikentynyt sairauden, vian tai vamman vuoksi vähintään kahdella viidesosalla yhtäjaksoisesti ainakin vuoden ajan. Työkyvyttömyyseläke myönnetään täytenä eläkkeenä, jos työntekijän tai yrittäjän työkyky on heikentynyt vähintään kolmella viidesosalla. Muussa tapauksessa työkyvyttömyyseläke myönnetään osatyökyvyttömyyseläkkeenä. (TyEL 35 §, YEL 32 §)

Työkyvyn heikentymistä arvioitaessa otetaan huomioon työntekijän ja yrittäjän jäljellä oleva kyky hankkia itselleen ansiotuloja sellaisella saatavissa olevalla työllä, jota työntekijän voidaan kohtuudella edellyttää tekevän. Tässä arvioinnissa huomioidaan työntekijän ja yrittäjän koulutus, aikaisempi toiminta, ikä, asuinpaikka ja muut niihin rinnastettavat seikat. Lisäksi 60 vuotta täyttäneiden henkilöiden tapauksessa korostetaan työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta. (TyEL 35 §, YEL 32 §)

Työkyvyttömyyden lähtökohtana on aina lääketieteellisesti määritetyn työkyvyn rajoitteen toteaminen ja että työkyvyttömyys on kestänyt tai sen arvioidaan kestävän vähintään vuoden. Alle vuoden työkyvyttömyystapauksia hoidetaan ammatillisella kuntoutuksella, jolloin työkyvyttömät ovat oikeutettuja sairausvakuutuslain mukaiseen päivärahaan. Sekä kuntoutus että sairauspäiväraha ovat ensisijaisessa asemassa työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden. Kuntoutustuen määrä on aina yhtä suuri kuin vuoden jälkeen myönnettävä työkyvyttömyyseläkekin. Yrittäjien tapauksessa heidän vahvistetulla työtulolla on merkitystä päivärahan suuruuteen. (Korpiluoma ym. 2011, 116–125, 141–142)

Jos henkilön työkyky on arvioitu heikentyneen pysyvästi vähintään kahdella viidesosalla, muttei täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen oikeuttavalla kolmella viidesosalla, myönnetään hänelle toistaiseksi voimassaoleva osatyökyvyttömyyseläke. Osatyökyvyttömyyseläke ei vaikuta henkilön oikeuteen jatkaa työssä tai yrittäjänä. Koska kuntoutustuki edellyttää täyden työkyvyttömyyden ehtojen täyttymistä, maksetaan osatyökyvyttömyystapauksissa henkilölle osakuntoutustukea. Osakuntoutustuen ja osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä on aina puolet täydestä tuen tai eläkkeen määrästä. (Korpiluoma ym. 2011, 124–125)

Työkyvyttömyyseläke kerrotaan eläketapahtumavuonna 62 vuotta täyttävän ikäluokan elinaikakertoimella. Kerrointa sovelletaan ainoastaan työkyvyttömyyseläkkeen alkamisajankohtaan mennessä karttuneen eläkkeen osaan. Kertoimen vaikutus työkyvyttömyyseläkkeeseen on siis pienempi kuin sen vaikutus vanhuuseläkkeeseen. Elinaikakerroin ei myöskään muutu työkyvyttömyyseläkkeen muuttuessa vanhuuseläkkeeksi. (Knuuti & Ritola 2016, 12)

Edellä mainittujen ehtojen puitteissa työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää siis 18–62-vuotiaalle työntekijälle tai yrittäjälle. 63-vuotiaille myönnetään automaattisesti vanhuuseläke työkyvyttömyyseläkkeen sijasta, vaikka he ilmoittaisivat halun jatkaa työelämässä. Myös jo

myönnettyt työkyvyttömyyseläkkeet muuttuvat automaattisesti vanhuuseläkkeeksi 63 vuoden iässä. (Korpiluoma ym. 2011, 102, 121)

Henkilön jäädessä nuorena työkyvyttömäksi hänen karttuneen eläkkeen määrä voi jäädä hyvinkin pieneksi. Sen vuoksi työkyvyttömyyseläkkeen määrää laskettaessa otetaan huomioon jo karttuneen eläkkeen lisäksi niin sanottu tuleva aika, joka tarkoittaa, että eläke lasketaan ikään kuin työntekijä olisi jatkanut työssä normaalisti vanhuuseläkeikään saakka. Tulevan ajan eläkkeen perusteena olevat ansiot määrätään henkilölle kertyneiden viiden edellisen vuoden työansioden ja palkattomilta ajoilta saatujen etuuksien perusteella. Jotta tuleva aika tulee sovellettavaksi, pitää työntekijällä tai yrittäjällä olla työkyvyttömyyden alkamisvuotta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana vähintään noin 16 000 euroa työansioita. (Korpiluoma ym. 2011, 99, 103). Lisäksi yrittäjiltä tulevan ajan oikeuteen vaaditaan, että heidän yritystoiminnan päättymisestä on kulunut alle viisi vuotta (Yrittäjien sosiaaliturva 2004, 36–37). Viiden ensimmäisen työkyvyttömyysvuoden jälkeen eläkkeeseen suoritetaan kertakorotus, jotta se turvaisi eläketason säilymisen. Kuitenkin yli 56-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeisiin kertakorotusta ei enää sovelleta. (Korpiluoma ym. 2011, 125)

Myös työkyvyttömyyseläkkeestä ja sen aikana tehdystä työstä karttuu uutta eläkettä 1,5 prosenttia vuodessa. Työkyvyttömyyseläkkeellä olleessaan työntekijä tai yrittäjä voi ansaita kuu-kaudessa noin 40 prosenttia eläketapahtumaa edeltävästä vakiintuneesta keskiansiosta. Osa-työkyvyttömyyseläkkeellä tämä ansioraja on noin 60 prosenttia. Työkyvyttömyyseläke on aina mahdollista lakkauttaa, jos työntekijä tai yrittäjä kuntoutuukin takaisin työelämään. (Korpiluoma ym. 2011, 101, 125)

Työkyvyttömyyseläkemeno suhteessa työtulosummaan on supistunut koko 2000-luvun ajan ja tämä trendi jatkuu myös tulevaisuudessa. Syitä pieneneviin työkyvyttömyyseläkemenoihin on muun muassa elinaikakertoimen alkavia työkyvyttömyyseläkkeitä alentava vaikutus ja työkyvyttömyyseläkkeiden pääteiän alentaminen 65 vuodesta 63 vuoteen vuonna 2005. Ennen vuoden 2005 eläkeuudistusta alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet jatkuvat yhä 65 vuoden ikään asti, mutta uudistuksen jälkeen alkaneet eläkkeet jatkuvat 63 vuoden ikään asti. Vuonna 2012 meno oli 2,9 prosenttia ja vuonna 2030 se on 1,6 prosenttia työtulosummasta. (Risku ym. 2013, 33)

3.6 Osa-aikaeläke

Oikeus osa-aikaeläkkeeseen on 61–67-vuotiailla työntekijöillä ja yrittäjillä, jotka vähentävät työpanostaan siirtymällä osa-aikatyöhön ja täyttävät lisäksi muut osa-aikaeläkkeen saamisen edellytykset. Osa-aikaeläkkeen hakijoilta edellytetään, että he ovat olleet eläkkeen alkamista edeltäneiden 18 kuukauden aikana työeläkelakien mukaisessa kokoaikatyössä vähintään 12 kuukauden ajan ja että heillä on eläkkeen alkamista edeltäneiden 15 kalenterivuoden aikana työeläkelakien tai niihin rinnastettavien lakien alaisia työansioita lain edellyttämä määrä. 18 kuukauden tarkasteluajanjaksoa voidaan pidentää korkeintaan kuudella kuukaudella, jos työntekijä tai yrittäjä on saanut jakson aikana sairaskorvauslain mukaista päivärahaa tai eräitä muita etuuksia. Osa-aikaeläkkeen myöntämisen edellytyksiä on myös, ettei hakija saa muuta omaan työskentelyyn perustuvaa lakisääteistä eläkettä tai vastaavaa ulkomaista tai kansainvälisen järjestön etuutta, eikä hänellä ole yrittäjätoiminnan tai työsuhteen päättymisen jälkeen oikeutta toisen työeläkelain perusteella osa-aikaeläkkeeseen. Perhe-eläkkeen tai kansaneläkkeen saaminen ei ole siis esteenä osa-aikaeläkkeen saamiselle. (TyEL 16 §, YEL 13 §)

Osa-aikaeläkkeen edellyttämä osa-aikatyö täyttyy, jos eläkettä hakevan ansiotulot ja työskentelyaika ovat vähentyneet 35–70 prosenttiin vakiintuneesta työnansiosta ja -ajasta. Vakiintuneet ansiot lasketaan osa-aikaeläkettä alkamista edeltävien viiden kalenterivuoden ajalta työntekijän ansiotulojen ja yrittäjän työtulojen perusteella. Yrittäjien kohdalla vaaditaan lisäksi, että he vähintään puolittavat työtulonsa tai lopettavat yritystoimintansa kokonaan ja siirtyvät osa-aikaiseen palkkatyöhön ennen osa-aikaeläkkeen alkamista. Pienennetty työtulo tulee kuitenkin ylittää YEL:n minimityötulorajan, koska eläkkeen edellytyksenä on työeläkelain alaisen työn jatkuminen. Yrittäjän tulee siis määrittää työtulonsa vähintään 15 004,29 euron suuruiseksi vuoden 2015 tasossa, jotta hän kuuluu osa-aikaeläkkeen piiriin. Osa-aikaeläkkeen jatkuvuuden kannalta työntekijä tai yrittäjä ei saa olla yhtäjaksoisesti poissa töistä kuutta viikkoa pidempää aikaa pois lukien vuosi- ja sairauslomat. Yrittäjän osa-aikatyö edellyttää myös eläkelaitokselle toimitettavaa selvitystä työpanoksen vähentymisestä. (ETK 2015, 9–10)

Osa-aikaeläkkeen määrä on puolet kokoaikatyön ja osa-aikatyön palkkojen erotuksesta. Yrittäjällä osa-aikaeläke on puolet kokoaikaisen ja osa-aikaisen työtulon erotuksesta. Osa-aikaeläkkeen enimmäismäärä on sidottu karttuneen työeläkkeen määrään siten, että osa-aikaeläke voi olla enintään 75 prosenttia osa-aikaeläkkeen alkamiseen mennessä karttuneesta

eläkkeestä. Tämä raja voi tulla vastaan, jos osa-aikaeläkettä hakevalla on ollut lyhyt työura. (ETK 2015, 10) Jos henkilö jatkaa työskentelyä 68-vuoden jälkeen, muuttuu osa-aikaeläke 68 vuoden iässä osa-aikaeläkkeen suuruiseksi vanhuuseläkkeeksi. Elinaikakertoimella ei ole vaikutusta osa-aikaeläkkeeseen, mutta henkilön jäädessä vanhuuseläkkeelle kerroin pienentää eläkkeen määrää. (Korpiluoma ym. 2011, 116)

Osa-aikaeläkkeen aikana tehdystä työstä eläke karttuu ikävuosien 58–62 välillä 1,9 prosenttia ja 63–68 välillä 4,5 prosenttia vuodessa. Lisäksi ennen vuotta 1953 syntyneille eläkettä karttuu myös ansion alenemasta, joka on 0,75 prosenttia vuodessa vanhuuseläkkeen alkamiseen asti. Jos osa-aikaeläkkeensaajalle tulee myönnettäväksi työkyvyttömyyseläke, sitä laskettaessa karttuma osa-aikaeläkejakson ansionalentumasta on 1,5 prosenttia vuodessa. (Korpiluoma ym. 2011, 103–104)

Osa-aikaeläkemenä oli vajaa 0,3 prosenttia työtulosummasta vuonna 2012. Osa-aikaeläkkeen käyttöä ovat vähentäneet ikärajan korotukset, ensin 58 vuodesta 60 vuoteen ja sittemmin 61 vuoteen. Ennustejakson aikana osa-aikaeläkemenä suhteessa työtulosummaan laskettiin asetuvan 0,1 ja 0,2 prosentin välille. (Risku ym. 2013, 33) Kuitenkin vuoden 2017 uudistuksessa osa-aikaeläke tullaan korvaamaan varhennetulla vanhuuseläkkeellä.

3.7 TyEL:n ja YEL:n eroavaisuudet

Kuten jo aikaisemmin tässä tutkimuksessa on tuotu esille, työeläkeuudistus kohdistetaan TyEL:n kautta muihin työeläkelakeihin. YEL ja TyEL on pyritty harmonisoimaan keskenään mahdollisimman pitkälti, mutta yrittäjätoiminnan erityispiirteistä johtuen tietyt eroavaisuudet ovat olleet eläkelakien välillä perusteltuja. Keskeisimmät eroavaisuudet liittyvätkin yrittäjätoiminnan vapauteen ja laajempiin vaikutusmahdollisuuksiin yrittäjien eläkevakuuttamista tarkasteltaessa.

Ensimmäisenä on tärkeä ymmärtää, että YEL-vakuutus on aina henkilökohtainen, joten jokaisella vakuutetulla voi kulloinkin olla vain yksi YEL:n mukainen eläkevakuutus. Jos yrittäjä harjoittaa samanaikaisesti useampaa yritystoimintaa, otetaan hänen YEL-vakuutuksessaan huomioon hänen kaikki YEL:n alainen yritystoiminta. TyEL:ssä työntekijät vakuutetaan

työnantajakohtaisesti, minkä vuoksi useampaa työtä tekevien eläkevakuutusmaksuja voi kerätä useampi eläkeyhtiö samanaikaisesti.

Koska yrittäjät kantavat oman elinkeinotoimintansa riskin kokonaisuudessaan itse, he vastaavat yksin myös eläkesäästämistään. Yrittäjä vastaa siis kokonaan itse omasta eläkemaksustaan, kun työntekijän eläkevakuutusmaksu jakaantuu työntekijän ja työnantajan osuuksiin. Myös eläkemaksun perusteet eroavat. Siinä missä yrittäjien eläkevakuutusmaksut perustavat heidän itse ennakkoon määrittämänsä työpanokseensa eli työtuloon, työntekijöiden eläkevakuutusmaksut perustuvat heidän todellisiin ansioihinsa.

Lisäksi yritystoiminnan tulot ovat työntekijän vastaavia ailahtelevampia, joten yrittäjällä on YEL:ssä säädetyn edellytyksin mahdollisuus joustaa eläkevakuutusmaksuissaan vuosikohtaisesti kalenterivuosi kerrallaan joko alas- tai ylöspäin. Tällöin eläkkeen karttuminen suhteutetaan maksujoustoan, eli ylöspäin joustattaessa eläke karttuu normaalin YEL-työtulon mukaisesta eläkekarttumaa suurempana ja vastaavasti alaspäin joustettaessa karttuma on pienempi. Sekä joustokerrat että joustomäärät ja niiden vaikutukset eläkkeiden karttumiseen on määritetty tarkoin yrittäjän eläkelaisissa. Jousto on väliaikainen ja se lasketaan yrittäjän kokonaistyötulosta, joten se ei vaikuta vahvistetusta työtulosta laskettaviin sosiaalietuuksiin. Maksujouston käyttö ei kuitenkaan ole mahdollinen silloin, kun yrittäjä on oikeutettu aloittavan yrittäjän maksunalennukseen tai hän on täyttänyt 62 vuotta tai jo eläkkeellä tai hänellä on maksamattomia eläkevakuutusmaksuja. (Yrittäjän työtulo-opas 2016)

YEL:n mukaisen eläkkeen kertymistä on rajoitettu TyEL:sta poiketen työtulojen ylärajalla. Ylärajan olemassaoloa on perusteltu yrittäjien mahdollisen keinottelun estämisellä ja valtion kustannustason nousun suojaamisella. (Poutiainen 2015, 36) Yrittäjä voi myös vakuuttaa halutessaan itsensä vapaaehtoisesti, jos hänen vakuuttamisedellytykset eivät muuten täyty. Yrittäjällä on lisäksi mahdollisuus jatkaa yrittäjätoimintaansa vanhuuseläkkeellä ollessaan, joten yrittäjäeläkkeen hakeminen ei edellytä yrittäjätoiminnan lopettamista. (Yrittäjän työtulo-opas 2016)

Työntekijän ja yrittäjän eläkkeiden rahoitus hoidetaan eri tavalla. Kun TyEL:n alaiset eläkkeet rahoitetaan sekä rahoitus- että jakojärjestelmän turvin suhteen ollessa noin 30/70, perustuu YEL:n alaisten eläkkeiden rahoitus ainoastaan jakojärjestelmään. TyEL:n alaisten työntekijöiden eläkevakuutusmaksuista rahastoidaan siis noin kolmasosa tulevia eläkkeitä varten ja

noin kaksi-kolmasosaa jaetaan suoraan eläkettä jo saavien kesken. Yrittäjien eläkevakuuttamisessa rahastointi ei ole käytössä, joten vuosittain kerätyt eläkevakuutusmaksut menevät suoraan eläkkeellä olevien yrittäjien eläkkeisiin. (Korpiluoma ym. 2011, 14, 18)

Eläkelajikohtaisissa eroissa keskeisimpinä voidaan mainita osa-aikaeläkkeen kokoaikaisen työn edellytykset ja eläkkeen minimivaatimuksena oleva työtulon puolittaminen. Yritystoimintaa pidetään kokoaikaisena, kun se on vähintään kaksinkertainen vuosittain vahvistettuun minimityötuloon nähden. (Korpiluoma ym. 2011, 165)

3.8 Kansaneläke ja takuueläke

Kansaneläke ja takuueläke kuuluvat kansaneläkejärjestelmään ja niiden on tarkoitus turvata Suomessa asuvien henkilöiden perustoimeentulo, jos työeläkelakien mukaan karttunut työeläketurva jää pieneksi tai sitä ei ole karttunut ollenkaan. Kansan- ja takuueläkettä tarkistetaan vuosittain kansaneläkeindeksillä, joka määräytyy vuosittain elinkustannusindeksin perusteella. Kansaneläkejärjestelmän toimeenpanosta vastaa Kansaneläkelaitos. Etuudet ja järjestelmän toiminta ovat täysin valtionrahoitteisia. (Knuuti & Ritola 2016, 17, 21)

Kansaneläkkeen määrä riippuu eläkkeensaajan ansioeläketuloista, perhesuhteista ja asumisajasta Suomessa. Eläkkeen täysi määrä vuonna 2016 on yksin elävälle henkilölle 634,30 euroa kuukaudessa ja avo- tai avioliitossa asuvalle 562,62 euroa kuukaudessa. Kansaneläke on työeläkevähenteinen eli se pienenee muiden eläketulojen kasvaessa siten, että täydestä kansaneläkkeestä vähennetään puolet muun eläkkeen määrästä. Työeläkevähennys koskee ainoastaan rajatulon ylittävää osuutta. Vuonna 2016 rajatulo on 55,95 euroa kuukaudessa. (Knuuti & Ritola 2016, 17)

Kansaneläke voidaan myöntää vanhuus, työkyvyttömyys- tai perhe-eläkkeenä. Vanhuuseläkkeen ikäraja on 65 vuotta. Varhennetun vanhuuseläkkeen ja takuueläkkeen voi kuitenkin saada aikaisintaan 63-vuotiaana. Tällöin eläkkeeseen sovelletaan varhennusvähennystä, joka on 0,4 prosenttia varhennettua kuukautta kohti. Jos eläkkeen alkamista lykätään yli 65 vuoden, sovelletaan eläkkeeseen 0,6 prosentin lykkäyskorotusta lykättyä kuukautta kohti. (Knuuti & Ritola 2016, 17–18)

Takuueläke on eläke-etuus, jolla taataan tietty vähimmäiseläke jokaiselle Suomessa asuvalle henkilölle. Vuonna 2016 takuueläkkeen määrä on 766,85 euroa kuukaudessa riippumatta siivillisäädystä tai talouden koosta. Takuueläke sisältää kansaneläkkeen osuuden, joten takuueläkettä voi enimmillään saada 204,23 euroa kuukaudessa. Takuueläkettä ei makseta osa- tai perhe-eläkettä saaville henkilöille. Eläkkeeseen sovelletaan varhennusvähennystä mutta ei lykkäyskorotusta. (Knuuti & Ritola 2016, 20)

4 TYÖELÄKEUUDISTUS 2017

Työeläkeuudistuksia tarkasteltaessa on syytä ymmärtää eläkejärjestelmän historiaa ja aikaisempia muutoksia. Uudet muutokset pohjautuvat yhteiskunnassa tapahtuvien rakenteellisten muutosten lisäksi aina myös edellisiin muutoksiin ja niiden onnistuneisuuteen. Jotta vuoden 2017 työeläkeuudistuksen muutoksia ja niiden vaikutuksia voi ymmärtää laajasti, on syytä ensin tuoda tärkeimmät Suomen eläkejärjestelmässä tapahtuneet aikaisemmat työeläkeuudistukset esille. Uudistusten esittelyssä on pyritty huomioimaan tutkimuksen aiheen kannalta ainoastaan keskeisimmät.

4.1 Aiemmat uudistukset

Työeläkelakien synnystä lähtien aina vuoteen 2007 asti yksityisen sektorin työntekijät vakuutettiin työsuhteen tyypin mukaisesti joko työntekijäin eläkelain, TEL:n tai lyhytaikaisissa työsuhteissa työskentelevien eläkelain, LEL:n mukaan. Yrittäjät jäivät aluksi työeläkelakien ulkopuolelle, mutta he saivat yhdessä maatalousyrittäjien kanssa omat TEL:n pohjilta rakennetut eläkelakinsa vuonna 1970. Tätä ennen yrittäjillä oli ollut mahdollisuus ainoastaan vapaaehtoiseen eläkevakuutukseen TEL:n kautta, mutta vähäisen vakuuttamisen vuoksi myös yrittäjien eläkevakuuttamisesta haluttiin tehdä pakollista. Myös taitelijoilla ja toimittajilla oli oma eläkelakinsa TaEL vuodesta 1986 vuoteen 2007 asti, jolloin kaikki kolme edellä mainittua eläkelakia yhdistettiin nykyiseksi TyEL:ksi. (Korpiluoma ym. 2011, 227, 232–233; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 124)

TEL:n piiriin kuuluivat kaikki 18 vuotta täyttäneet yksityisalojen työntekijät, pois lukien LEL-aloilla työskentelevät, joihin laskettiin kuuluvaksi metsä-, maatalous-, rakennus-, ja satama-alan yksityisen työnantajan palveluksessa työskentelevät työntekijät. Sekä TEL:n että LEL:n perusteella eläkettä alkoi kertyä kuitenkin vasta työntekijän täytettyä 23 vuotta. Eläketurvan tavoitetaso oli 40 prosenttia loppupalkasta ja se kertyi noin 40 vuodessa. TEL:ssa eläke perustui työsuhteen keston ja työsuhteen lopussa olleen keskipalkan perusteella jokaisesta työsuhteesta erikseen määritettävään eläkepalkkaan, kun LEL:ssa otettiin huomioon alusta lähtien koko työuran keskiansio. Molempien eläkelakien osalta eläkeikä oli 65 vuotta ja turvaa oli tarjolla vain vanhuus- ja työkyvyttömyyden varalle. (Kontio 2007, 140, Korpiluoma ym. 2011 229–231)

TEL:n mukaisen eläkepalkan laskenta viimeisten vuosien ansioiden perusteella pohjautui tavoitteeseen työntekijän vakiintuneen kulutustason säilymisestä myös eläkkeellä ollessa, mikäli hän ei ollut ehtinyt kartuttaa 40 prosentin tavoitetasoa täyteen. Vuodesta 1967 TEL:n eläkepalkka alettiin laskea neljän viimeisen työntekovuoden työansioiden perusteella valitsemalla näistä kaksi parasta vuotta. Eläkepalkan laskusääntö muuttui jälleen vuonna 1979, kun kahden parhaan vuoden sijasta, eläkepalkkaan alkoivat vaikuttaa kaksi keskimmäistä vuotta. (Korpiluoma ym. 2011 230–231)

Eläkepalkan laskusääntöjen välissä vuonna 1975 koettiin myös eläkekustannuksia merkittävimmin nostanut yksityisen sektorin lakimuutos, niin sanottu tasokorotus, joka pohjautui vuonna 1974 solmittuun tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun. Lainmuutoksella korotettiin eläketurvan sekä tavoite- että vähimmäistasoa, kun eläkkeen karttumisprosentti nostettiin yhdestä prosentista puoleentoista prosenttiin ja tavoitetaso aikaisemmasta 40 prosentista 60 prosenttiin palkasta. Tasokorotuksen rahoittaminen vaati myös eläkevakuutusmaksun huomattavan korotuksen seuraavien vuosien aikana. (www.etk.fi 2015e)

Vuodesta 1973 työkyvyttömyyseläkettä alettiin myöntää myös osatyökyvyttömyyseläkkeenä, jotta huomioitaisiin aiempaa paremmin sosiaali-taloudelliset seikat. 1970-luvulla pohdittiin myös eläkeiän alentamista, mutta huono taloudellinen tilanne ei vielä sallinut tämän suhteen muutoksia. Tavoitteet ja pyrkimykset muuttaa eläkeikää säilyivät kuitenkin taustalla ja 1980-luvulle tultaessa ratkaisuksi kehittyivät joustavat eläkeikäkäytännöt, joiden tavoite oli huomioida työntekijöiden ja yrittäjien yksilölliset erot ja ammateissa tapahtuva kehitys. Syntyi var-

haiseläkeuudistus, jonka johdosta vuoden 1986 alusta tuli voimaan yksilöllinen varhaiseläke ja varhennettu vanhuuseläke. Osa-aikaeläke tuli voimaan vuotta myöhemmin. Joustavista eläkemuodoista yksilöllinen varhaiseläke sijoitettiin työkyvyttömyyseläkkeen alalajiksi ja sen ikärajaksi tuli 55 vuotta. Varhennetulle vanhuuseläkkeelle ja osa-aikaeläkkeelle määrättiin puolestaan 60 vuoden ikäraja, jota voitiin pitää tuolloin varsin korkeana. Osakseen tämän vuoksi osa-aikaeläke olikin pitkään lähes merkityksetön eläkelaji ja vasta laman aikana vuonna 1994 osa-aikaeläkkeellä olevien määrä ylitti ensimmäisen kerran tuhat henkilöä. 1980-luku voitiinkin nähdä eläkepoliittisesti yksilöllisyyttä ja joustavuutta korostavana. (Korpiluoma ym. 2009, 233–234; Hannikainen 2012, 197–236)

1990-luvun alussa uudistuneen eläkepolitiikan tavoitteena oli varhaisen eläkkeelle siirtymisen kulttuurin kääntäminen ja onkin sanottu, että kyseessä oli muutos kohti aktivointipolitiikkaa (ETK 2013, 58–59). Vuoteen 1993 asti työnantaja oli vastannut yksin työntekijän eläkevakuutusmaksusta, mutta periaatteellisten muutosten vuoksi palkansaajille määrättiin myös oma työntekijän työeläkemaksu. Muutos perustui edellisvuosien tulopoliittiseen sopimukseen ja sitä perusteltiin eläketurvan rahoitusongelmilla, joita pitkän ajan väestönkehitys ja lyhyen aikavälin taloudellinen lama aiheutti. Muutoksella katsottiin olevan myös positiivisia vaikutuksia ihmisten luottamukseen eläketurvaan. Työntekijän eläkemaksulla ei ollut tarkoitus muuttaa työaikaisen toimeentulon ja eläkkeen antaman toimeentulon keskinäistä suhdetta, joten eläkkeen perusteena olevaa palkkaa määrittäessä, sitä vastaava osuus vähennettiin työansioista. (Hallituksen esitys eduskunnalle työntekijäin eläkemaksua koskevaksi lainsäädännöksi, 230/1991)

Vuonna 1994 tehtiin ensimmäiset muutokset yksilöllisen varhaiseläkkeen alaikärajaan, joka nousi 55 vuodesta 58 vuoteen ennalta määrätyn syntymävuoden jälkeen. Osa-aikaeläkkeen ikäraja laski samalla 60 vuodesta 58 vuoteen. Työeläkejärjestelmässä eläkkeen vuosittainen karttumisprosentti nousi myös 60–64-vuotiaille 2,5 prosenttiin. Muutosten taustalla oli ajatus ikääntyneiden työntekijöiden eläkeoikeuksien suojaamisesta korkean työttömyyden aikana siten, ettei työssä jatkaminen olisi tuottanut heille pienempää eläkettä. (ETK 2013, 59,61)

Muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1996 tuli voimaan merkittäviä eläkkeen määräytymiseen vaikuttavia uudistuksia. Ensiksi, kansaneläke muutettiin työeläkevähenteiseksi ja määräaikainen työkyvyttömyyseläke muutettiin kuntoutustueksi. Toiseksi, eläkepalkan laskemissääntöjä muutettiin aikaisemmasta niin, että eläkepalkka määritettiin työsuhteen päättymistä

edeltävien enintään kymmenen viimeisen vuoden keskipalkkana. Kolmanneksi, työeläkejärjestelmässä otettiin käyttöön lisäksi toinen TEL-indeksi, eläkeikäisen indeksi, aikaisemmin jo käytössä olleen työikäisen indeksin rinnalle. Työeläkejärjestelmässä tiukennettiin lisäksi oikeutta tulevaan aikaan sekä heikennettiin tulevan ajan karttumisprosenttia yli 50-vuotiaiden osalta. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 123) Uudistukset pohjautuivat työmarkkina-keskusjärjestöjen vuonna 1995 tekemään sopimukseen ja niiden tavoitteena oli turvata eläkemaksujen ja eläke-etujen tasapaino vuosituhatlaskennan loppuvuodeksi ja huolehtia samalla työeläkejärjestelmän pidemmän aikavälin maksujen ja etujen tasapainosta huomioiden jo suurten ikäluokkien tulevan eläköitymisen 2010-luvun vaihteessa. (Hallituksen esitys eduskunnalle yksityisalojen työeläkejärjestelmän uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi 118/1995)

Osa-aika-eläkkeen aikaista vanhuuseläkkeen karttumaa oli alennettu erillislailla 1998–2000 välillä 58 vuodesta 56 vuoteen. Muutoksen taustalla vaikutti yhteiskuntapoliittinen tavoite parantaa ikääntyneiden työllisten tilannetta parantamalla osa-aikatyön edellytyksiä. 2000-luvun alussa osa-aika-eläkkeen ikäraja korotettiin 60 vuoteen. Myös yksilöllisen varhaiseläkkeen ikäraja nostettiin ensin 58 vuodesta 60 vuoteen ja myöhemmin sen myöntäminen lopetettiin vuoden 1943 jälkeen syntyneille. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 123, ETK 2013, 60) Vuoden 1996 säädetty eläkepalkan laskentasääntö pysyi voimassa aina vuoden 2004 loppuun, jolloin eläkejärjestelmä koki siihen muutoksista kokonaisvaltaisimman ja suurimman uudistuksen. Vuoden 2005 eläkeuudistuksen tavoitteina oli muun muassa myöhentää keskimääräistä eläkkeelle siirtymisikää 2–3 vuodella, panostaa kuntoutukseen ja työkyvyn säilyttämiseen, sopeuttaa eläkejärjestelmää keskimääräisen elinajan kasvuun ja näin vähentää työeläkemaksun korotuspaineita. Uudistuksella luotiin samalla myös puitteet kaksi vuotta myöhemmin tapahtuvalle työeläkelakien yhdistämiselle ja yksinkertaistamiselle, josta oli julkisesti jo keskusteltu 1990-luvun lopulta lähtien. (Työmarkkinajärjestöjen sopimus marraskuussa 2001, Korpiluoma ym. 2009, 236)

Vuoden 2005 eläkeuudistuksen keskeisin piirre oli eläkkeen laskennan määrittäminen koko työuraa koskevaksi työuran viimeisien vuosien sijasta. Lisäksi eläkekarttuman alaikäraja alennettiin 18-vuoteen, jolloin jokainen työeläkelakien piiriin kuuluva kartuttaisi eläkettä koko työuransa ajalta. Suuri muutos koski myös vanhuuseläkeikää, joka muutettiin 65 vuodesta joustavaksi ikävuosille 63–68, joka mahdollisti työntekijöille vapauden valita oma vanhuuseläkeikänsä. Eläkkeitä alettiin tarkistaa myös elinaikakertoimella, mutta sen käyttöönotto sovittiin alkavaksi vasta vuonna 2011 osaksi pitkittyneiden ja erimielisten eläkeneuvotteluiden

vuoksi (Puro 2008, 5). Varhennetulle vanhuuseläkkeelle tuli mahdolliseksi jäädä 62-vuotiaana aikaisemman 60 vuoden sijasta ja se pienensi eläkettä pysyvästi jokaiselta varhennetulta kuukaudelta. Lykkäessä vanhuuseläkkeelle jäämistä yli 68 vuoden eläkkeeseen kohdistettiin puolestaan lykkäyskorotusta jokaista lykättyä kuukautta kohden. (Työmarkkinajärjestöjen sopimus marraskuussa 2001)

Vuoden 2005 uudistuksen jälkeen eläkettä alkoi karttua myös erikseen määritetyiltä palkattomilta sosiaalieläkejärjestelmiltä, kuten opiskelusta. Työeläkkeen karttumisprosentteja myös muutettiin 53–62-vuotiaiden osalta 1,5 prosentista 1,9 prosenttiin ja 63–67-vuotiaiden osalta 2,5 prosentista 4,5 prosenttiin. Työntekijän eläkemaksua puolestaan korotettiin 53 vuotta täyttäneiden osalta 4,6 prosentista 5,8 prosenttiin. Uudistuksen yhteydessä muutettiin työeläkejärjestelmän indeksikorotussääntöjä eläkeikäisen ja työikäisen indekseistä nykyisiin työeläkeindeksiin ja palkkakertoimeen, joiden mukaan vuoden 2005 jälkeistä eläkkeen tasoa, työaikaansioita ja yrittäjätuloa alettiin tarkistaa. Palkkakerroin tuli siis koskemaan vain uudistusvuoden jälkeisiä ansioita ja työtuloja, minkä vuoksi vuotta 2005 aikaisempien ansioiden ja työtulojen tarkastamiseen tarvittiin erillinen puoliväli-indeksi. Lisäksi luovuttiin työeläkkeiden yhteensovittamisesta ja 60 prosentin eläkkeen ja ansiotulojen suhteesta, joten työntekijänä kartutettu runsas eläke ei ollut enää esteenä yrittäjän eläkkeen karttumiseen. (Suomen kansallinen eläkestrategia 2005, 12; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 124; Puro 2008, 3) Yrittäjien eläketurvan parantamiseksi mahdollistettiin myös eläkevakuutusmaksuissa joustaminen valinnan mukaan joko ylös- tai alaspäin kalenterivuosiakohtaisesti (Suomen kansallinen eläkestrategia 2005, 37).

Työuran pitenemistä ja eläketurvan taloudellisen kantokyvyn parantamista haluttiin parantaa nostamalla myös muiden varhaiseläkkeiden ikärajoja ja karsimalla niitä kokonaan. Oikeus yksilöllisen varhaiseläkkeeseen ja työttömyyseläkkeeseen lopetettiin uudessa laissa määrättyin ikärajoin, mutta samalla työkyvyttömyyseläkkeiden myöntöön alettiin soveltaa lievempiä ehtoja 60 vuodesta alkaen ja ensisijaiseksi vaihtoehdoksi tuli ammatillinen kuntoutus. Työkyvyttömyyseläkkeisiin liittyvä tulevan ajan eläkkeen perusteena oleva ansio alkoi määräytyä viiden viimeisen vuoden ansioiden mukaan ja karttumisprosentiksi tuli 1,3 ikävuosien 50–63 välillä. Lisäksi nuorten työkyvyttömyyseläkkeisiin alettiin soveltaa iästä riippuvaista kertakorotusta eläkkeen jatkettua viisi vuotta. (www.etk.fi 2015e)

Osa-aikaeläkkeen karttumasäännöt muuttuivat siten, että uutta eläkettä karttui paitsi puolite-
tusta työtulosta myös eläkkeellä olosta siten, että eläkettä karttui myös osa-aikaeläkkeen pe-
rusteena olevan vakiintuneen työtulon ja puolitetun työtulon erotuksesta. Aikaisemmin eläket-
tä oli karttunut sekä työansioista että eläkkeestä 1,5 prosenttia vuodessa, mutta vuonna 1947
tai sen jälkeen syntyneillä tämä karttuma puolitettiin. Osa-aikatyöstä eläke kertyi vanhuuselä-
kekarttuman mukaisesti. (Yrittäjien sosiaaliturva 2004, 35–36)

Huomioitavaa uudistuksessa oli se, että mittavista muutoksista huolimatta se koski ainoastaan
vuonna 2005 ja sen jälkeen karttuvia eläkkeitä. Uudistuksella ei ollut myöskään vaikutusta
vuonna 2005 jo maksussa oleviin eläkkeisiin. (Täydennyssopimus syyskuussa 2012, 1) Työ-
markkinoiden keskusjärjestöjen välisiä neuvotteluita johtaneen Kari Puron (2008, 5) mukaan
tämä oli edellytyksenä eläkeuudistuksesta yhteisymmärrykseen pääsemisessä ja helpotti neu-
votteluiden jatkamista.

Myös vuoden 2005 suuren eläkeuudistuksen jälkeen eläkejärjestelmää on ehditty uudistaa.
Vuonna 2009 työmarkkinoiden keskusjärjestöt laativat ratkaisuehdotuksen työeläke- ja työt-
tömyysturvan uudistamisesta, jonka tavoittaa oli työeläkejärjestelmän rahoituksellisen kestä-
vyyden parantaminen. Nämä ehdotukset tulivat voimaan 2010 ja ne liittyivät laajempiin sosi-
aalitupomuutoksiin. Keskusjärjestöjen ehdotuksiin kuului työntäjille ja palkansaajille tasan
jakaantuva vuosittainen 0,4 prosenttiyksikön työeläkemaksun korotus vuosille 2011–2014,
osa-aikaeläkkeen ikärajan nosto 58 vuodesta 60 vuoteen ja ansion alenemasta karttuvan eläk-
keen poistaminen, työkyvyttömyyseläkkeen saajien aseman parantaminen lieventämällä elin-
aikakertoimen eläketasoa alentavaa vaikutusta sekä osatyökyvyttömyyden toimivuuden ja
osa-aikatyömarkkinoiden parantaminen. (Sosiaalitulo 2009, 1–2)

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työntekijän eläkelain ja eräiden siihen liittyvien lakien
muuttamisesta (68/2009 vp) mukaan uusilla muutoksilla haluttiin parantaa nuorena työkyvyt-
tömäksi tulevien henkilöiden työkyvyttömyyseläkkeen tasoa sekä estää eläkkeen pienenemi-
nen sen muuttuessa vanhuuseläkkeeksi. Hallituksen esitykseen perustuen työkyvyttömyys-
eläkkeen tulevan ajan karttumaa korotettiin 1,5 prosenttiin koko tulevalta ajalta aikaisemmas-
ta 1,3 prosentista ikävuosien 50–63 välillä. Lisäksi annettiin oikeus työkyvyttömyyseläkkeen
rinnalla tehtävään työhön ennalta määriteltävien ansaintarajojen puitteissa ja mahdollisuus
jättää eläke lepäämään työssäkäynnin ajaksi. Alle 51-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleille
maksettiin myös ensimmäisen kerran kertakorotus, edellyttäen, että eläke on jatkunut yhden-

jaksoisesti viisi vuotta tai kauemmin. Korotus muodostui sitä suuremmaksi, mitä nuorempana työkyvyttömyyseläke oli alkanut ja se tehtiin kuhunkin eläkkeeseen vain kerran. Elinäikakeroin laajennettiin koskemaan vanhuuseläkkeen lisäksi myös työkyvyttömyyseläkkeitä ja perhe-eläkettä. (HE 68/2009, 4; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 125)

Viimeisimpinä muutoksia ennen vuoden 2017 eläkeuudistusta on ollut vuonna 2011 voimaan tullut laki takuueläkkeestä, jolla pyrittiin nostamaan vähimmäiseläkkeen tasoa pienituloisten keskuudessa. Vuonna 2012 62-vuotiaille annettiin mahdollisuus saada tietyin edellytyksin vanhuuseläkettä ilman varhennusvähennystä. Vuonna 2013 työeläkejärjestelmästä poistui vuonna 1952 ja sen jälkeen syntyneillä mahdollisuus jäädä varhennetulle vanhuuseläkkeelle. Ennen 1952 syntyneille jäi mahdollisuus jäädä varhennetulle vanhuuseläkkeelle 62 vuoden iässä. Samalla osa-aikaeläkkeen alaikäraja nousi vuonna 1954 ja sen jälkeen syntyneillä 61 vuoteen. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 125)

Yrittäjien eläkevakuuttamisessa alivakuuttaminen on ollut jo pitkään perustavanlaatuinen ongelma, johon ei ole löydetty vielä ratkaisua. (mm. Hyrkkänen 2009, Järnefelt 2011b) Ilmiötä on pyritty kääntämään erilaisin keinoin, joilla on yritetty houkutella yrittäjiä määrittelemään vakuutusmaksun perusteena oleva työtulo oikealle ja riittävälle tasolle. Yrittäjien eläkevakuuttamisessa on ollut viime vuodet käytössä esimerkiksi uusien yrittäjien maksunalennus, jolla on houkuteltu etenkin nuoria yrittäjiä määrittelemään työtulonsa todellista työpanosta vastaavaksi heti yrittäjätoiminnan alusta lähtien. Eläkevakuutusmaksuun on myös tuotu joustomahdollisuuksia sekä ylös- että alaspäin yrittäjätoiminnan hetkellisten ailahteluiden varalle. Tämän lisäksi yrittäjän sosiaalietuudet on kytketty työtulosidonnaisiksi ja eri sosiaalietuuksiin oikeutettavia työtulorajoja on nostettu vähimmäistyötuloa korkeammiksi. Houkutuskeinot on nähty tarpeellisiksi, koska alivakuuttamisen seurauksena yrittäjän eläketurva on tasoltaan keskimäärin työntekijän turvaa huomattavasti alempi (Hyrkkänen 2009, 89).

Uusimpana keinona yrittäjän työtulotason parantamiseksi on vuoden 2016 alusta voimaan tuleva tapaturmavakuutuslain uudistus, jolla yrittäjän vapaaehtoisten tapaturmavakuutusten ja lakisääteisten eläkevakuutusten työtulot yhdenmukaistetaan niin, että jatkossa yrittäjän tapaturmavakuutuslain mukaiset vakuutusmaksut, ansionmenetykskorvaukset ja perhe-eläke perustuvat ainoastaan eläkevakuutuksen vahvistettuun työtuloon (Työtapaturma- ja ammattitautilaki 459/2015, 188 §).

4.2 Nykyisen työeläkeuudistuksen taustaa

Edellisen laajan työeläkeuudistuksen tavoitteiksi oli linjattu työeläkejärjestelmän kehittäminen työssä pysymistä, työkykyä ja työllistymistä tukevaan suuntaan, myöhentää keskimääräistä eläkeikää, laajentaa eläketurvan ansainta-aikaa sekä sopeuttaa eläkejärjestelmä keskimääräisen eliniän kasvuun (Yrittäjän sosiaaliturva 2004 – Työryhmän raportti 2015, 32). Kari Puron (2008, 5) mukaan työurien pitenemistä pidettiin realistisena, koska itse eläkeuudistuksen nähtiin pidentävän työuria samalla kun demografiset muutokset ja paraneva terveys lisäsivät työvuosia. Lisäksi työn tarjonnan ennakoidulla jyrkällä supistumisella nähtiin olevan parantavia vaikutuksia ikääntyneiden ihmisten pysymiseen työelämässä. Pian lakiuudistuksen jälkeen osoittautui toteen, että väestökeskuksen ennusteet elinajanodotteen kasvusta olivat liian maltillisia todelliseen tilanteeseen verrattuna, minkä vuoksi enakkoon asetetut tavoitteet eivät tulisi toteutumaan, ainakaan halutussa laajuudessaan (ETK 2013, 65).

Vuonna 2009 valtiovalta ja työmarkkinakeskusjärjestöt asettivat tavoitteeksi 25 vuotta täyttäneen eläkkeellesiirtymisiän odotteen nostamisen vähintään 62,4 vuoteen 2025 mennessä. Vuonna 2008 odote oli 59,4 vuotta. Työmarkkinakeskusjärjestöt sitoutuivat maaliskuussa 2012 solmitussa työurasopimuksessa ja elokuussa 2013 allekirjoitetussa työllisyys- ja kasvusopimuksessa neuvottelemaan ja toteuttamaan tarpeelliset toimet asetetun tavoitteen saavuttamiseksi. (HE 16/2015, 7)

Jyrki Kataisen vuoden 2011 hallitusohjelmassa (2011, 64) todettiin työmarkkinajärjestöjen sitoutuneen neuvottelemaan työeläkepolitiikan muutoksista löytämällä pitkäjänteinen ratkaisu työurien pidentämiseksi, työeläkejärjestelmän rahoituksen turvaamiseksi ja riittävän eläketurvan, mukaan lukien indeksisuoja, varmistamiseksi. Etenkin työurien pidentäminen nähtiin välttämättömyytenä elinajanodotteen luultua nopeamman kasvun ja huoltosuhteen heikkene-
misen ja työeläkemaksuihin kohdistuneiden merkittävien nousupaineiden vuoksi.

Eläkeuudistus nähtiin ajankohtaiseksi myös Suomen talouspolitiikan kansainvälisen uskottavuuden kannalta. EU-komissio ja eräät kansainväliset järjestöt olivat antaneet suosituksia Suomen eläkejärjestelmän muuttamiseksi ja valtiontalouden kestävyysvajeen korjaamiseksi. (HE 16/2015, 7)

Myös kotimaassa Suomen muuttuvan väestörakenteen nähtiin aiheuttavan suurta huolta nykyisen kaltaiselle eläkejärjestelmälle, joten Eläketurvakeskus palkkasi kansainvälisestikin arvostettuja tutkijoita ja asiantuntijoita selvittämään Suomen eläkejärjestelmän tulevaisuuden kestävyys ja muutostarpeet ulkopuolisesta näkökulmasta käsin (Ambachtsheer, 2013 & Barr 2013). Vuoden 2017 eläkeuudistuksessa voidaankin osittain nähdä olevan vaikutteita Nicholas Barrin (2013, 11–13) esiin tuomista muutosehdotuksista, joita olivat esimerkiksi eläkeiän ja lykätyn eläkeiän käsitteiden muuttaminen alimmaksi vanhuuseläkeiäksi ja tavoite-eläkeiäksi, osittaisen eläkkeen nostaminen työnteon jatkuessa sekä eläkekarttuman tasaaminen ikäluokkien kesken parantaen sukupolvien ja sosioekonomisten ryhmien välistä tasa-arvoa.

Vaikka Kataisen hallituksen ohjelmassa (2011, 67) tavoitteeksi oli määritelty työurien pidentäminen loppupään lisäksi myös niiden alusta ja keskivaiheilta, eläkeiän nosto voitiin katsoa perustelluksi vuosikymmenten saatossa huomattavasti parantuneella elinajanodotteella. Kun vielä vuoden 2005 uudistuksessa 62-vuotiaan elinajanodotteen kasvu vuoteen 2050 laskettiin olevan kolme vuotta 80 vuodesta, arvioitiin myöhemmin todellisen odotteen kasvavan yli seitsemällä vuodella (HE 16/2015, 18). Lisäksi eläkeiän nosto voitiin perustella sukupolvien välisellä tasa-arvolla ja eläkejärjestelmän perimmäisellä tarkoituksella. Kun eläkelait luotiin 1960-luvulla, eläkeikä asetettiin 65 ikävuoteen. Suomalaisen elinajanodotteen mediaani ylitti tämän vain niukasti olemalla vain hieman yli 65 vuotta, mikä tarkoitti, että suomalaiset olivat oikeutettuja jäämään eläkkeelle samana ikävuotena, kun lähes puolet jokaisesta ikäluokasta oli jo laskennallisesti ehtinyt menehtyä. Nykypäivänä suomalaisen elinajanodotteen mediaani on yli 80 vuotta. (Lindell 2004, 7–10)

Myöhemmin Alexander Stubbin hallitus tarkensi Kataisen hallitusohjelman tavoitteita työuran pitenemiseen ja kestävyysvajeen pienentämiseen liittyen. Eläkeuudistus ja työurien pidentäminen loppupäästä 1,5 vuodella laskettiin parantavan julkisen talouden kestävyysvajetta vähintään yhdellä prosenttiyksiköllä ja ne samalla mahdollistaisi keskimääräiselle eläkkeellesiirtymisiällä aiemmin asetettujen tavoitteiden saavuttamisen vuoteen 2025 mennessä. (Stubbin hallitusohjelma 2014, 2)

Vuoteen 2014 mennessä keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää oli saatu nostettua 61,2 vuoteen muun muassa karsimalla varhaiseläkereittejä ja nostamalla niiden ikärajoja, lisäämällä superkarttumilla työnteon jatkamisen kannustamista sekä onnistuneella työkyvyttömyyselä-

keiden määrän vähentämisellä. Elinajanodotteen merkittävän kasvun takia vuoden 2005 uudistukset eivät enää vastanneet eläkemenojen kasvuun pienentävästi ja keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää tuli nostaa uudella eläkeuudistuksella. Lisäksi vuonna 2008 alkanut finanssikriisi oli heikentänyt Suomen julkisen talouden tilaa, minkä vuoksi eläkeuudistukselle asetettiin entistä enemmän painoarvoa, jotta eläkejärjestelmän kestävyysongelma saataisiin ratkaistua. (HE 16/2015, 18)

4.3 Eläkeuudistus 2017 ja sen vaikutukset työeläkkeisiin

Vastauksena eläkejärjestelmän kestävyysongelmiin työmarkkinakeskusjärjestöt, Akavaa lukuun ottamatta, pääsivät sopimukseen työeläkejärjestelmän kehittämisestä syyskuussa 2014. Sosiaali- ja terveysministeriö antoi hallituksen esityksen eläkeuudistukseksi Eduskunnalle syyskuussa 2015 ja tasavallan presidentti vahvisti lait tammikuussa 2016. Esityksen mukaan vuoden 2017 eläkeuudistuksella varmistetaan eläkejärjestelmän kestävyys myös tulevaisuudessa suomalaisten ikärakenteen ja elinajanodotteen kohotessa (HE 16/2015, 18–19).

Vuoden 2017 eläkeuudistusten tavoitteena on ennen kaikkea pidentää työurien kestoja ja myöhentää eläkkeellesiirtymisikää samalla tukien julkisen talouden kestävyysvajeen ratkaisemista sekä työeläkejärjestelmän rahoituksellista kestävyyttä. Työurien pidentymisellä nähdään olevan positiivisia vaikutuksia työllisyyteen, työtulosummiin ja BKT:hen sekä samalla pienentäviä vaikutuksia eläkemenoihin. Tätä kautta voidaan tulevaisuudessa hillitä ratkaisevasti nykyisin mukaisia eläkevakuutusmaksun korotuspaineita. (HE 16/2015, 19)

Tavoitteena on lisäksi turvata kaikille ikäluokille riittävät eläketasot ja varmistaa sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus. Hallituksen esityksen mukaan nykyistä pidemmät työurat johtaisivat parempaan eläketasoon, sillä eläkettä ehtii kertyä aiempaa pidemmältä ajalta. Tämä yhdessä paremman rahastoinnin aikaansaamien korkeampien sijoitustuottojen kanssa keventävät eläkemaksun nostopaineita tulevaisuudessa. Myös eläkkeen kertymisestä koskevilla muutoksilla sekä sillä, että luovutaan työntekijän työeläkevakuutusmaksun vähentämisestä eläkkeen perusteena olevista työansioista, voidaan parantaa eläketasoa erityisesti nuorten osalta. (HE 16/2015, 19) Eläkemaksutason säilyminen vaikuttaa suoraan myös yrittäjien eläkevakuutusmaksutasoon pitäen sen stabiilina, joten sijoitustuottojen onnistumisella voidaan nähdä

olevan välillisiä vaikutuksia myös yrittäjien eläkevakuuttamiseen. Yrittäjät rahoittavat uudistuksen jälkeen yhä omat työeläkemaksunsa ja nämä vaikuttavat jatkossakin täysimääräisesti heille karttuvaan eläkkeeseen. Yrittäjien eläketason parantumiseen vaikuttaa siis lähinnä työurien pidentyminen sekä maltillinen vakuutusmaksutaso.

Eläkeuudistuksen keskeisin muutos liittyy eläkeiän muutokseen. Hallituksen esityksessä (16/2015, 19–21) esitetään vanhuuseläkeiän ja eläkerajojen tarkastamista niin, että työeläkejärjestelmässä noudettaisiin jatkossa joustavan eläkeiän sijaan alimman eläkeiän ja tavoite-eläkeiän määritelmää. Alin eläkeikä nousee nykyisin 63 vuoden iästä vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneillä portaittain kolme kuukautta jokaista ikäluokkaa kohti, kunnes 65 vuoden eläkeikä tavoitettaisiin. Tämän jälkeen se sidotaan eliniän odotteeseen erillisellä suhdeluvulla pitäen työssäoloajan ja eläkeajan suhde samana kuin se on vuonna 2025 (taulukko 5). Ensimmäisen kerran elinajanodotteen perusteella määritetty eläkeikää sovellettaisiin vuonna 2030, jolloin eläkeiän saavuttavat vuonna 1965 syntyneet. Alimman vanhuuseläkeiän rinnalle tuodaan uutena käsitteenä tavoite-eläkeikä, joka määrittää laskennallisesti määritetyn tavoitteellisen eläkeiän, jossa elinaikakertoimen eläkkeitä pienentävä vaikutus kumoutuu alimman eläkeiän jälkeen saadulla lykkäyskorotuksella. Toisin sanoen, jos työntekijä tai yrittäjä haluaa mitätöidä elinaikakertoimen vaikutuksen eläkkeeseensä, tulee hänen jatkaa työssä tavoite-eläkeikään asti. Taulukossa nähtävät tavoite-eläkeiät ovat kuitenkin vain arvioita ja tavoitteena onkin, että arvio kunkin ikäluokan tavoite-eläkeiästä ilmoitetaan viimeistään viisi vuotta ennen arvioidun alimman vanhuuseläkeiän täyttämistä.

Taulukko 5 Työeläkejärjestelmän ikärajat vuoden 2017 uudistuksen jälkeen

Syntymävuosi	Alin vanhuuseläkeikä	Tavoite-eläkeikä	Syntymävuosi	Alin vanhuuseläkeikä	Tavoite-eläkeikä
1950	63 v		1964	65 v	67 v 3 kk
1951	63 v		1965	65 v 2 kk	67 v 4 kk
1952	63 v		1966	65 v 3 kk	67 v 6 kk
1953	63 v		1967	65 v 5 kk	67 v 9 kk
1954	63 v	63 v 10 kk	1968	65 v 6 kk	67 v 10 kk
1955	63 v 3 kk	64 v 3 kk	1969	65 v 7 kk	68 v
1956	63 v 6 kk	64 v 9 kk	1970	65 v 9 kk	68 v 3 kk
1957	63 v 9 kk	65 v	1975	66 v 3 kk	68 v 12 kk
1958	64 v	65 v 6 kk	1980	66 v 8 kk	69 v 7 kk
1959	64 v 3 kk	65 v 9 kk	1985	67 v 2 kk	70 v 3 kk
1960	64 v 6 kk	66 v 3 kk	1990	67 v 7 kk	70 v 10 kk
1961	64 v 9 kk	66 v 7 kk	1995	67 v 11 kk	71 v 6 kk
1962	65 v	66 v 12 kk	2000	68 v 3 kk	71 v 12 kk
1963	65 v	67 v 1 kk			

(Reipas & Sankala 2015, 13)

Eläkejärjestelmässä säilyy uudistuksen jälkeen nykylain mukainen lykätty vanhuuseläkeikä. Tosin ikäraja nousee 67 vuoden iästä ikäluokittain ensin 68 vuoden ikään ja myöhemmin 69 vuoden ikään saakka. Vuonna 1962 ja sen jälkeen syntyneillä vakuuttamisvelvollisuuden yläikäraja on 70 vuotta.

Työeläkelakien mukaista vakuuttamisvelvollisuuden alaikärajaa lasketaan TyEL:ssä 18 vuodesta 17 vuoteen. Yrittäjillä ikäraja säilyy 18 vuodessa, jolloin se noudattaa oikeustoimikelpoisuuden alkamisikää. (HE 16/2015, 20–21) Yrittäjillä oikeustoimikelpoisuus on työntekijöitä merkitsevämpää, koska he vastaavat itse omasta eläkevakuuttamisestaan ja sen maksamisesta, minkä vuoksi yrittäjien vakuuttamisvelvollisuuden alaikärajan laskeminen tuottaisi laajempia juridisia ongelmia alaikäisille yrittäjille.

Uudistuksen yhteydessä luovutaan myös ikävuosista riippuvaisista eläkekarttumaprosenttien vaihtelevuudesta. Jatkossa työntekijän ja yrittäjän eläke karttuu 1,5 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta työtulosta koko työuran ajalta. Sama karttuma pätee myös eläkkeen rinnalla tehtyyn työhön, työkyvyttömyyden tulevaan aikaan, eläkkeeseen oikeuttaviin palkattomiin aikoihin ja työkyvyttömyysoloaikaan, mutta näiden suhteen muutoksia ei ole verrattuna nykylakiin.

Karttumaprosenttien tasoittuessa luovutaan samalla yli 53-vuotiaiden eläkevakuutusmaksun korotuksesta. Eläkekarttumien tasoittamisessa sovelletaan siirtymäaikaa vuoteen 2025 saakka, jona aikana 53–62-vuotiaille karttuisi eläkettä 1,7 prosenttia vuodessa nykylain 1,9 prosentin sijasta. Siirtymäajan aikana 53–62-vuotiaiden eläkevakuutusmaksuun sovelletaan 1,5 prosentin korkeampaa maksutasoa. Työntekijän tai yrittäjän työskennellessä yli alimman vanhuuseläkeiän, sovelletaan hänen eläkkeeseensä 0,4 prosentin lykkäyskorotusta jokaista lykättyä kuukautta kohti. Lykkäyskorotus korvaa nykylain mukaisen 4,5 prosentin superkarttuman. Vuosikohtaisesti lykkäyskorotus on 4,8 prosenttia. (HE 16/2015, 21)

Uudistuksessa työeläkejärjestelmästä poistuu nykylain mukainen osa-aikaeläke ja se korvataan osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä, jossa on pyritty huomioimaan työssä jatkamisen kannustaminen. Osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen ikäraja on aluksi 61 vuotta, mutta vuonna 1964 ja sen jälkeen syntyneillä ikärajaa nostetaan 62 vuoteen. Vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneille ikäraja määräytyy kunkin ikäluokan alimman vanhuuseläkerajan mu-

kaan siten, että osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen ikäraja olisi 3 vuotta alinta vanhuuseläkkeen ikärajaa alhaisempi. (HE 16/2015, 22)

Osittainen varhennettu vanhuuseläke on työntekijän tai yrittäjän valinnan mukaan joko 25 tai 50 prosenttia hänen karttuneesta eläkkeestä. Varhennettua prosenttiosuutta on oikeus korottaa kerran varhennetun eläkkeen aikana. Nostettavan eläkkeen määrään sovelletaan 0,4 prosentin varhennusvähennystä jokaista varhennettua kuukautta kohti alimpaan vanhuuseläkeikään asti. Esimerkiksi eläkeiän ollessa 63 vuotta ja henkilön alkaessa nostaa 50 prosenttista osittaista varhennettua vanhuuseläkettä 61-vuotiaana, lasketaan varhennusvähennys 0,4 prosenttia 24 kuukautta kohden eli lopullinen varhennus olisi 9,6 prosenttia, jota sovellettaisiin siis yrittäjän tai työntekijän nostamaan puolikkaaseen eläkkeeseen. Varhennus nostetun eläkkeen määrään on pysyvä vanhuuseläkkeelle siirtymisen jälkeenkin, mutta jatkaessaan työssä alimman vanhuuseläkeiän jälkeen voi työntekijä tai yrittäjä saada varhennuksen kanssa samansuuruista lykkäyskorotusta nostamattomaan eläkkeensä määrään. Sekä varhennettu että lykätty vanhuuseläke tarkistetaan elinaikakertoimella. (HE 16/2015, 22)

Osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen merkittävin uudistus nykyisin mukaiseen osaaikaeläkkeeseen on, ettei sen aikana saatuja ansioita tai työaikaa enää valvota. Eläkkeen aikana voi siis jatkossa työskennellä vapaasti, millä halutaan kannustaa työssä jatkamiseen ja työuran pidentämiseen. Työajan valvomattomuuden voi nähdä myös yksinkertaistavan eläkelajia ja keventävän eläkeyhtiöiden työtä, kun työajoista ei tarvitse enää pitää kirjaa. Vakuuttamisvelvollisuuden uudistus ei tuo muutoksia, vaan se säilyy myös osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen rinnalla, mikäli eläkelakien vakuuttamisedellytykset työntekijöillä ja yrittäjillä muutoin täyttyvät. (HE 16/2015, 22)

Kokonaan uutena eläkelajina tulee työuraeläke, joka mahdollistaa työntekijöiden ja yrittäjien alinta eläkeikää aikaisemman eläkkeellesiirtymisen, jos he ovat olleet fyysistä tai henkistä rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttaneessa työeläkelakien alaisessa työssä vähintään 38 vuotta. Työuraeläkettä hakevilta vaaditaan, että heidän mahdollisuutensa jatkaa työssä ovat heikentyneet vian, sairauden tai vamman vuoksi, mutta eivät riittävästi päästäkseen täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle. Työuraeläkkeen saamisedellytykset olisivat siis työkyvyttömyyseläkkeen saamisedellytyksiä sekä yli 60-vuotiaiden ammatillisesta työkykyarviota lievemmat. Työkyvyn heikentymistä arvioitaisiin ensisijaisesti lääketieteellisen selvityksen perusteella. (HE 16/2015, 23)

Edellytyksenä työuraeläkkeen saamiseksi olisi, että henkilö työskentelisi eläkkeeseen oikeuttavan iän täyttyessä edelleen rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä tai sen päättymisestä olisi kulunut enintään vuosi. Työtä pidettäisiin rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavana, jos se on sisältänyt merkittävässä määrin esimerkiksi suurta lihasvoimaa tai lihaksia pitkäkestoisesti kuormittavia työliikkeitä, hengitys- ja verenkiertoelimistön erityisen voimakasta kuormittumista tai hankalia työasentoja. Psykososiaalisesti rasittavuudeksi ja kuormittavuudeksi katsottaisiin erityisen vaativa ja poikkeuksellinen vuorovaikutustyö tai esimerkiksi erityistä tarkkaavaisuutta ja varuillaanoloa vaativa työ, jossa on korkea tapaturman tai onnettomuuden riski tai ilmeinen väkivallan uhka. Arvioinnissa huomioitaisiin myös työvuorojen pituus ja niiden ajoittuminen erityisesti yöaikaan. Rasittavuuden ja kuluttavuuden arvioinnin apuna käytettäisiin työterveyshuollon ja työnantajan lausuntoa sekä muita vastaavia selvityksiä. Huomioitavaa on, ettei yrittäjällä ole välttämättä kumpaakaan edellä mainituista, joten arvioinnin määrittäminen lausunnon antajan suhteen vaatii vielä tarkennusta. (HE 16/2015, 23–24)

Työuraeläkkeen määrä muodostuu henkilölle työuran aikana jo karttuneesta eläkkeestä. Eläkkeen taso jäisi siis hieman työkyvyttömyyseläkkeen tasosta, koska se ei sisällä työkyvyttömyyseläkkeelle ominaista tulevan ajan eläkeosuutta. (HE 16/2015, 24)

On ehdotettu, että osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen ja työuraeläkkeen alaikäraajat muuttuisivat yhdessä aina yhtä monella kuukaudella kuin mitä alin vanhuuseläkeikä nousisi. Ikäraajat vahvistettaisiin sosiaali- ja terveysministeriön toimesta aina sille vuodelle, jonka aikana työntekijä tai yrittäjä täyttäisi 62 vuotta. Tällöin työntekijät ja yrittäjät välttyisivät viimeisten vuosien yhtäkkisiltä eläkeiän muutoksilta ja voisivat suunnitella eläkkeelle jäämistään jo hyvissä ajoin. (HE 16/2015, 20)

Tuleva uudistus tuo muutoksia myös työkyvyttömyyseläkkeen tulevan ajan laskentaan, kun se määritettäisiin esityksen mukaan nykyisin mukaisesta 63-vuoden iästä työntekijän tai yrittäjän omaan alimpaan vanhuuseläkeikään asti, jolloin vanhuuseläkeiän noustessa myös tuleva aika pitenisi nostamalla työkyvyttömyyseläkkeiden tasoa. Tulevan ajan eläkkeen määrä olisi siis entistä suurempi. Tästä huolimatta elinaikakerrointa sovellettaisiin toistaiseksi vain karttuneen eläkkeen määrään työkyvyttömyyseläkkeen myöntöhetkellä. Elinaikakerrointa on kuitenkin tarkoitus soveltaa ensimmäisen kerran tulevan ajan eläkkeisiin vuonna 2027, jolloin kertoi-

men määräytymisessä otettaisiin huomioon alimman vanhuuseläkeiän muutokset. (HE 16/2015, 21–22, 34)

Kuten edellisessäkin eläkeuudistuksessa on rajattu, tulevat uudistukset koskevat ainoastaan vuonna 2017 ja sen jälkeen tehtyä työtä ja ansaittuja palkkoja. Näin nykyiset ja ennen vuotta 2005 vallinneet karttumat säilyvät mukana työntekijän ja yrittäjän eläkekertymässä. (HE 16/2015, 79, 84) Uudistuksessa ei tehty muutoksia perhe-eläkkeeseen tai indeksisuojaan. Palkattomien aikojen eläkekertymät jätettiin myös ennalleen, mutta palkattoman ajan eläkkeeseen oikeuttavaa aikaa laajennettiin koskemaan 63 vuoden sijasta henkilön alinta vanhuuseläkeikää. Työeläkemaksua ei myöskään korotettu enää sopimalla uusista korotuksista jo sovitun vuoden 2015 maksukorotuksen lisäksi, koska uudistukset nähtiin mahdollistavan vakuutusmaksutason säilyttämisen nykyisen kaltaisella tasolla. Kuitenkin myös jatkossa mahdolliset vakuutusmaksun korotukset jaetaan tasan työnantajien ja työntekijöiden kesken ja yrittäjät vastaavat myös jatkossa kokonaan omasta eläkevakuutusmaksustaan. (HE 16/2015, 7, 14, 19, 39, 61)

Työeläkelakien uudistuksella on arvioitu olevan työntekijän ja yrittäjän eläkemenoa pienentävä vaikutusta suhteessa bruttokansantuotteeseen (Taulukko 6). Uudistuksen on laskettu myös nostavan eläkkeellesiirtymisikää kuten myös työllisten lukumäärää. Taulukon perusteella voidaan huomioida keskieläkkeiden rahamääräinen ja prosentuaalinen kasvu ensimmäisen vuosikymmenen jälkeen. Työtulojen ja keskieläkkeiden kasvua selittää suurimmilta osin työurien pidentyminen myöhentyneen eläkkeellesiirtymisen johdosta. Työllisten lukumäärä pidentyvien työurien kautta on laskettu nostavan lisäksi bruttokansantuotetta sekä pienentävän julkisen talouden kestävyysvajetta. Muutokset edellä mainittujen suhteen jäävät arviolaskelmissa 0,5–1,0 prosenttiyksikön välille. (HE 16/2015, 28, Reipas & Sankala 2015, 12)

Taulukko 6 Uudistuksen vaikutukset rahassa vuoden 2014 hintatasossa

	2015	2020	2040	2060	2080
Eläkkeellesiirtymisiän odote					
Nykylaki	61,3	61,7	62,3	62,7	62,8
Esityksen vaikutus	0,0	0,3	1,3	1,7	1,9
Työllisten lukumäärä, tuhansia					
Nykylaki	2 299	2 353	2 441	2 470	2 522
Esityksen vaikutus	0	6	53	77	91
Eläkkeensaajien lukumäärä, tuhansia					
Nykylaki	1 423	1 518	1 750	1 904	2 056
Esityksen vaikutus	0	19	-67	-116	-140
Kokonaiseläkemeno, mrd. euroa vuoden 2014 hintatasossa					
Nykylaki	28,6	32,1	44,3	59,7	84,1
Esityksen vaikutus	0,0	0,1	-1,7	-1,6	1,4
Kokonaiseläkemeno, prosenttia BKT:sta					
Nykylaki	13,9	15,1	14,2	13,7	13,7
Esityksen vaikutus	0,0	-0,2	-0,9	-0,7	-0,1
Keskieläke, euroa kuukaudessa vuoden 2014 hintatasossa					
Nykylaki	1 621	1 709	2 025	2 509	3 274
Esityksen vaikutus	0	-14	5	117	329
Keskieläke, prosenttia keskipalkasta					
Nykylaki	53,5	55,2	46,4	41,5	39,3
Esityksen vaikutus	0,0	-0,4	0,2	2,00	4,0

(Reipas & Sankala 2015, 12)

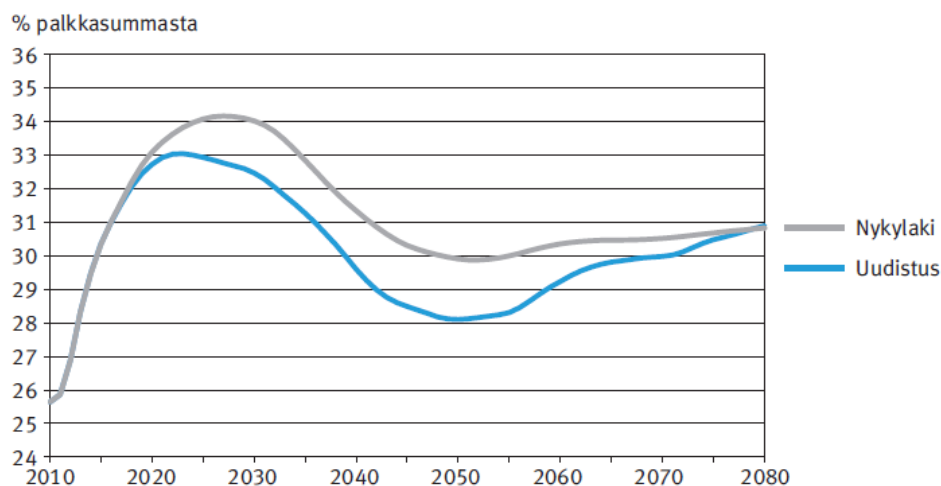
Taulukosta 6 voidaan nähdä, että kohonnut eläkeikä ja ikäluokkaryhmien pienentyminen puolestaan vähentävät eläkeläisten lukumäärää tulevana vuosikymmeninä verrattuna nykylakiin. Tämän hetkisten arvioiden mukaan uudistukselle asetettu eläkkeellesiirtymisiän odote 62,4 vuotta saavutetaan vuoden 2040 tienoilla.

Myöhentynyt eläkeikä alentaa lisäksi TyEL:n ja YEL:n eläkemenoja sekä suoraan (taulukko 7) että suhteessa vakuutettuun työtulosummaan (kuvio 7) pitkäksi ajaksi. Arviolaskelmien mukaan suhde on lähes kaksi prosenttiyksikköä pienempi vuosien 2030–2050 aikana ja siihen vaikuttavat sekä eläkemenojen pienentyminen että työtulosumman kasvu. (Reipas & Sankala 2015, 15)

Taulukko 7 TyEL:n ja YEL:n työeläkemenojen muutos

Esityksen vaikutukset työeläkemenoihin (M€)	2020	2030	2050
TyEL	94	-607	-820
YEL	-6	-127	-280

(HE, 16/2015, 29)

Kuvio 7 Työeläkemenot suhteessa kokonaistytösummaan (Reipas & Sankala 2015, 15)

Eläkemenojen väheneminen suhteessa palkkasummaan mahdollistaisi myös vuosille 2017–2019 työeläkemaksutason säilymisen aina vuoteen 2060 asti. Jos nykylaki jäisi voimaan, työeläkemaksuja pitäisi korottaa huomattavasti aikaisemmin (HE 16/2015, 30). TyEL:ssa rahastoinnilla voidaan keventää merkittävästi maksutason korotuspaineita, mutta YEL:ssa tämä ei ole mahdollista. Mutta koska eläkelakien maksutasot on asetettu samansuuruisiksi, vastaa valtio viimekädessä YEL:n puuttuvasta rahoituksesta. (Reipas & Sankala 2015, 17)

Taulukossa 8 on puolestaan eritelty TyEL:n ja YEL:n eläkemenojen suhde vakuutettavaan työtulosummaan. Arviolaskelmien perusteella voidaan huomata, että molempien eläkelakien eläkemenot supistuvat suhteessa työtuloihin tulevaisudessa eron ollessa YEL:ssa jopa yli kolme prosenttiyksikköä parempi vuosien 2040–2080 välillä. YEL:n keskiarvoa verrattain suurempi suhde-ero on laskettu syntyvän suurimmilta osin eläkekattumaprocenttien pienentymisestä. TyEL:ssa palkansaajan työeläkemaksun mukaan laskeminen eläkkeen perusteena olevaan tuloon pienentää myös TyEL:n suhdelukua verrattuna YEL:iin. (Reipas & Sankala 2015, 16)

Taulukko 8 TyEL:n ja YEL:n eläkemenojen suhde vakuutettavaan työtulosummaan

	2015	2020	2040	2060	2080
TyEL					
Nykylaki	25,9	28,3	27,5	28,3	29,4
Esityksen vaikutus	0,0	-0,3	-1,4	-0,7	0,5
YEL					
Nykylaki	22,4	25,4	30,2	32,4	32,7
Esityksen vaikutus	0,0	-0,6	-3,9	-4,3	-3,5

(Reipas ja Sankala 2015, 16)

Hallituksen esityksen (16/2015, 29) mukaan eläkeuudistuksella olisi työtulosummaa kasvattava vaikutus noin 1,5 prosenttia vuoteen 2030 mennessä ja noin 3,5 prosenttia vuoteen 2080 mennessä. Kuitenkin on huomioitava, ettei eläkeiän nosto yksinomaan paranna työtulojen ja eläkemenojen suhdetta, koska tämä kasvattaa mahdollisesti myös varhaiseläkemenojen ja työttömien määrää. Uudistuksen vaikutukset työllisyyteen ovat kuitenkin positiiviset. On arvioitu, että vuoteen 2030 mennessä työllisten lukumäärä kasvaisi 42 000 henkilöllä ja vuoteen 2080 mennessä 91 000 henkilöllä.

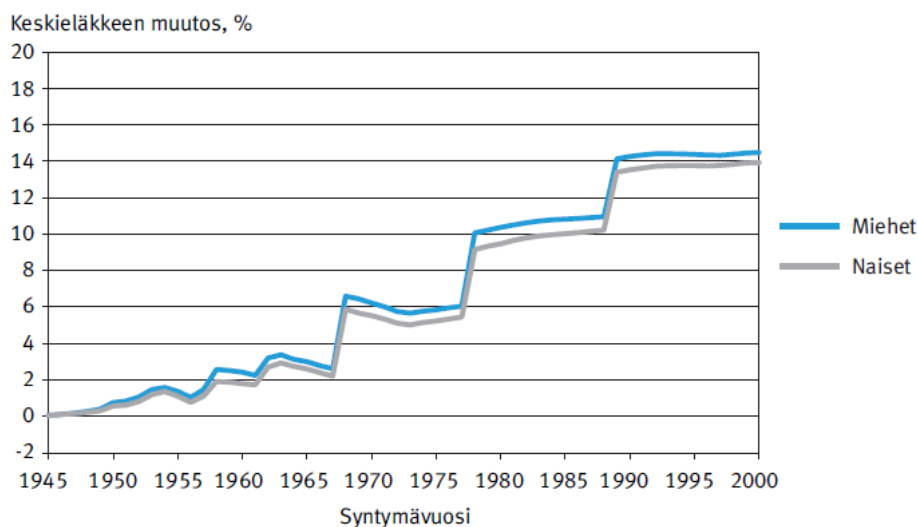
Työeläketurvaa hoitavien työeläkevakuuttajien etujärjestö TELA on arvioinut eläkeuudistuksen vaikutukset sukupolvittain (taulukko 9). Mitä suurempi on plus- tai miinusmerkki, sitä suurempi vaikutus uudistuksella on kyseenomaisella vuosikymmenellä syntyneiden keskuudessa. Eläkeuudistus nähdään parantavan erityisesti nuorempien sukupolvien eläketasoa, varsinkin mitä tulee eläkkeelläoloaikana saadun yhteissumman muutokseen nykylakiin verrattuna. Myös rahallinen kokonaisvaikutus on positiivisimmillaan 1980-luvun puolivälin jälkeen syntyneillä, joiden voidaan nähdä hyötyvän uudistuksessa eniten voimassaolevaan eläkelakiin tarkasteltuna. Tämä johtuu työurien pidentymisen johdosta 1960- ja 1970-luvuilla syntyneiden määrällisesti kasvaviin eläkevakuutusmaksuihin, kun myöhempien sukupolvien osalta elinkaaren eläkemaksujen määrä vähenee maksutason alenemisen vuoksi (Kautto & Risku 2015, 10).

Taulukko 9 Eläkeuudistuksen vaikutukset sukupolvittain

	< 40-luku	50-luku		60-luku	70-luku	80-luku		90-luku	2000-luku
		50-54	55-59			80-84	85-89		
Eläkeiän nousu	0	0	-	-	-	-	-	-	-
Kuukausieläkkeen taso	0	+	+	+	+	+	+	+	+
Eläkkeelläoloaikana saadun yhteissumman muutos	0	+	-	-	-	-	-	+	+
Eläkevakuutusmaksun muutos	0	0	+	+	+	+	+	+	+
Rahallinen kokonaisvaikutus (yhteissumman ja maksettujen maksujen erotus)	0	+	-	-	-	+	+	+	+

(www.tela.fi 2014)

Prosentuaalisesti mitattuna vuonna 1960- ja 1970-luvulla syntyneiden kuukausieläkkeen ja eläkkeellä oloajan suhde eli eläkepääoman arvo pienenee arviolaskelmien myötä noin kolmella prosentilla. Puolestaan 1990-luvulla ja sitä myöhemmin syntyneiden sukupolvien eläkepääoman arvo nousee eli heidän eläkkeiden kasvu lisää eläkepääomaa enemmän kuin mitä eläkkeellä oloajan lyheneminen sitä vähentää. (Kautto & Risku 2015, 9) Tiettyjen sukupolvien eläkepääoman pienenemistä huolimatta kaikkien vanhuuseläketasot nousevat työurien pidentymisen ja elinaikakertoimen lieventymisen johdosta (kuvio 8). Esimerkiksi 1960-luvulla syntyneillä nousu on noin 3 prosenttia, 1970-lukulaisilla noin 6 prosenttia ja vuoden 1980 jälkeen syntyneillä lähes kymmenen prosenttia. Nuorimmilla ikäluokilla myös lievennetty elinaika-kerroin parantaa eläketasoa nykyisiin verrattuna. Karttuneita eläkeoikeuksia tarkasteltaessa on syytä huomioda, että niiden laskennassa on huomioitu uuden lain mukaiset osittainen varhennettu vanhuuseläke ja työuraeläke siltä osin, kuin ne perustuvat jo toteutuneeseen työhistoriaan tai sosiaalietuusjaksoihin. Niiden tieltä väistävää nykyisin mukaista osa-aikaeläkettä ei kuitenkaan huomioda eläkeoikeuksien karttumia laskettaessa. (Reipas & Sankala 2015, 19, 23)

Kuvio 8 Hallituksen esityksen vaikutus keskieläkkeisiin syntymävuoden mukaan (Reipas & Sankala 2015, 19)

Uudistuksen vaikutuksia arvioitaessa tulee lisäksi huomioda, että arviolaskelmien taustalla on käytetty niin sanottua normaalin taloustilanteen kehitystä huomioiden sijoitustuottojen tasainen muodostuminen. On laskettu, että yhden prosenttiyksikön muutos sijoitustuotoissa pitkällä aikavälillä vaikuttaa yli kaksinkertaisesti TyEL:n vakuutusmaksuprosenttiin, joten hitaan talouskehityksen tilanteessa vakuutusmaksun korotuspaineet ovat laskelmia huomattavasti suurempia vuodesta 2020 alkaen. (Reipas ja Sankala 2015, 25–28) Suomen pankin arvion

mukaan taantumien pitkittyminen, väestön ikääntyminen, julkisen sektorin velkaantuminen ja teollinen rakennemuutos heikentävät Suomen talouden kasvumahdollisuuksia seuraavien 25 vuoden aikana jättäen tuotannon kehittymisen vain noin yhteen prosenttiin. Suomen Pankki näkee eläkeuudistuksella olevan kuitenkin positiivisia, joskin maltillisia, vaikutuksia julkisen talouden kehitykseen, hintakilpailukyvyn ja työllisyyden parantumiseen, investointien lisääntymiseen ja talouden pääomakannan suurenemiseen. (Kilponen, Kinnunen & Mäki-Fränti 2014, 67, 74–78)

Reipas ja Sankala ennustavat raportissaan (2015, 33–34) osittaisten vanhuuseläkkeiden suosion kasvua arviolaskelmia suuremmaksi, koska he näkevät mahdollisuuden nostaa osittainen eläke yhdessä työttömyysturvan tai työnteon ohessa lisäävän eläkkeiden suosiota. Esimerkiksi Norjassa vanhuuseläkkeen nostaminen heti alimmassa vanhuuseläkeiässä ja samanaikainen työnteon jatkaminen on muodostunut paljon ennakko-odotuksia suositummaksi ratkaisuksi huolimatta eläkkeeseen kohdistetusta pysyvästä varhennuksesta (Haga 2015). Vuoden 2005 eläkeuudistuksen muutokset ovat myös osoittaneet työntekijöiden halun vanhuuseläkkeen nostamiseen heti alimmasta eläkeiästä alkaen.

5 NÄKEMYKSIÄ ELÄKEUUDISTUKSEN VAIKUTUKSISTA YRITTÄJIEN ELÄKEVAKUUTTAMISEEN

5.1 Tutkimuksen aineisto, tiedonkeruu ja analyysi

Tutkimuksen aineisto pohjautuu saatavilla olevaan tietoon Suomen eläkejärjestelmästä ja vuoden 2017 työeläkeuudistuksesta, aiempien tutkimusten ja Eläketurvakeskuksen tilastotiedotannon tarjoamiin tilastoihin sekä tutkimusta varten toteutettuihin asiantuntijahaastatteluihin. Haastattelun kohteiksi valikoitui aiheen kannalta kolme keskeistä intressitahoa, josta kustakin haastateltiin työeläkeuudistukseen perehtynyttä henkilöä. Intressitahot olivat sosiaali- ja terveysministeriö, Keskinäinen Työeläkevakuutusyhtiö Elo ja Suomen Yrittäjät ry. Ministeriöstä haastatteluun osallistui hallitussihteeri Inka Hassinen, Elostajohdon erityisasiantuntija ja eläkepoliittisen työryhmän sihteeri Tuulikki Lepomäki-Lahtinen ja Suomen Yrittäjistä työ-

elämään, sosiaaliturvaan ja lainsäädäntöön erikoistunut työmarkkina-asioiden päällikkö Harri Hellstén.

Sosiaali- ja terveysministeriö edustaa tutkimuksessa lainvalmistelijan ja valtion näkökulmaa. Koska ministeriö vastasi myös eläkeneuvottelujen vetämisestä, oli tärkeää huomioida heidän mielipiteensä tutkimusongelmien suhteen. Keskinäinen Työeläkevakuutusyhtiö Elo edustaa tutkimuksessa eläkeyhtiön ja vakuuttajan näkökulmaa. Elo valikoitui eläkeyhtiöistä haastattelun kohteeksi, koska se osallistui eläkeyhtiön roolissa eläkeneuvotteluihin, mutta hallitsee myös yrittäjien eläkevakuutusmarkkinoita suurimmalla yli 40 prosentin markkinaosuudella ja yli 87 000 YEL-vakuutuksella. Elolla voidaankin nähdä olevan laaja-alainen näkemys nimenomaisesti yrittäjien eläkevakuuttamisesta ja myös halua kehittää sitä eteenpäin. (Elon vuosikertomus 2014, 5–12). Yrittäjien näkökulmaa edustaa heidän etujärjestö Suomen Yrittäjät ry. Yhdistys ajaa ainoana yksittäisenä etujärjestönä yrittäjien etua muutoin laajalti liittoutuneessa ammattiyhdistyskentässä ja täten huolehtii yrittäjien henkilökohtaisista huolista liittyen muun muassa heidän eläkevakuuttamiseensa. Yhdistystä haastatteleamalla oli tarkoitus tuoda esille etujärjestön näkemys eläkeuudistuksesta ja yrittäjien eläkevakuuttamisen muutostarpeista. Tässä tutkimuksessa yhdistyksen nähdään edustavan eniten itse yrittäjiä, mutta eläkeuudistuksen monipuolisessa arvioinnissa on kuitenkin tärkeää huomioida aina myös lainvalmistelijoiden ja vakuuttajien kohderyhmän mielipide. Neuvotteluissa mukana olleiden työmarkkinoiden keskusjärjestöjen näkökulma jäi haastatteluiden ulkopuolelle, koska niiden ei nähdä ajavan aktiivisesti tutkimuksen keskiössä olevien yrittäjien ja heidän eläkevakuuttamisen asemaa.

Koska eläkeuudistukset ovat aina hyvin laaja-alaisia kokonaisuuksia, oli mielekästä kerätä haastattelutietoa puolistrukturoidulla haastattelutavalla, jossa teemat oli rajattu tutkimuskysymysten ympärille. Tällöin käytetty tiedonkeruumenetelmä antoi haastateltavalle mahdollisuuden kertoa asioista, jotka hän itse koki tärkeiksi aihealueen kannalta ja joita haastattelija ei välttämättä ollut osannut ottaa ennakkoon huomioon mahdollistaen näin kokonaan uusien ja ennalta julkistamattomien näkökulmien esiin tulemisen. Kun haastattelukysymyksiä ei ollut etukäteen rajattu myöskään liian tarkasti, oli kokonaisvaltainen mielipiteiden vaihto mahdollista ennalta päätettyjen teemojen ja tutkimuskysymysten ympärillä.

Tutkimuksen haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin kokonaisuudessaan. Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysissa aineistoa tarkastellaan systemaatti-

sesti ja objektiivisesti pyrkien saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja informaatiota lisäävässä yleisessä muodossa. Analyysissa etsitään tekstin merkityksiä loogisella pääte-lyllä ja tulkinnalla sallien samalla tutkimuksellisten ideoiden joustavan soveltamisen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104, 108). Tarkemmin tarkasteltuna sisällönanalyysi toteutettiin teo-riaohjaavasti, jossa analyysi etenee lähtökohtaisesti aineiston ehdoilla, mutta analyysin teo-reettiset käsitteet ovat jo ennalta tiedettyjä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117) Haastattelun eri vaiheissa esiin tullut informaatio jaoteltiin analyysivaiheessa ensin ennalta määriteltyjen tee-mojen mukaisesti, jotka olivat tarpeellisuus ja onnistuneet päätökset, vaikutukset yrittäjien eläkevakuuttamiseen, suhde eläkepoliittisiin tavoitteisiin sekä yrittäjien eläkevakuuttamisen tulevaisuus. Teemojen mukainen aineiston uudelleen jaottelu oli tarpeellisista, koska toteute-tut haastattelut olivat kaikki erilaisia ja välillä haastateltavat aaltoilivat eri teemojen ja asioi-den välillä edestakaisin. Tämän jälkeen uudelleen jaoteltua haastattelutietoa verrattiin sekä keskenään että muuhun tutkimustietoon, minkä jälkeen siitä tehtiin tarkempi analyysi olemas-sa olevan teorian ja määriteltyjen teemojen valossa. Näin haastattelujen systemaattinen analy-sointi ja niiden sisältämän informaation laajempi ymmärtäminen oli mahdollista.

Tutkimuksen tarkoitus on nostaa esille haastateltavien ja heidän edustamien eri intressitahojen mielipiteitä mutta pyrkiä säilyttämään objektiivinen tarkastelunäkökulma. Tutkimuksessa käytetään intressitahojen nimiä henkilöiden sijasta, koska tämä on tutkimuksen selkeämmän seurattavuuden kannalta perusteltua. Tutkimuksessa tuodaan myös esille laajempi heidän edustamansa intressitahon näkemys henkilökohtaisten mielipiteiden sijasta. Kuitenkin on syy-tä huomioida, että haastattelutilanteet ovat aina yksittäisiä ja ainutlaatuisia tilanteita, joista tehtyjä havaintoja ei voida yksiselitteisesti ja tyhjentävästi yleistää koskemaan esimerkiksi koko intressitahoa ja heidän lopullista näkemystä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 96) mukaan ei ole myöskään olemassa täysin objektiivisia havaintoja, koska esimerkiksi tutkimuksessa käytetyt menetelmät ja käsitteet vaikuttavat havaintojen tekemiseen ja täten analyysin tulok-siin. Tästä huolimatta haastateltavien näkemyksiä, heidän tausta ja asema huomioiden, voi-daan pitää riittävän laadukkaina ja edustamiensa tahojen yleistä näkökulmaa edustavina.

Intressitahojen näkemysten tueksi ja niiden vertailukohdaksi on tuotu Eläketurvakeskuksen tilastotietokannan ja Janne Salosen toimittaman laajan yrittäjätutkimuksen tunnuslukuja yrit-täjyydestä ja YEL-vakuuttamisesta. Näillä havainnollistetaan eri osapuolten näkemyksiä elä-keuudistuksen vaikutuksista yrittäjien eläkevakuuttamiseen ja verrataan sitä tuoreeseen tutki-mustietoon.

5.2 Eläkeuudistuksen tarpeellisuus ja onnistuneet päätökset

Kysyttäessä yleisvaikutelmaa eläkeuudistuksesta niin sosiaali- ja terveysministeriöltä, eläkeyhtiöltä kuin yrittäjien etujärjestöltäkin, vuoden 2017 eläkeuudistus nähtiin tarpeelliseksi Suomen lakisääteisen eläkejärjestelmän kestävyyskannalta. Uudistuksen nähtiin tuovan kaivattua helpotusta eläkemenojen ja vakuutusmaksujen suhteeseen ja tämän seurauksena vakuutusmaksujen korotuspaineisiin. Vanhuuseläkeiän nosto nähtiinkin erityisesti kaikkien osapuolten näkökulmasta tarpeellisenä ja välttämättömänä, eikä se aiheuttanut haastateltavissa tahoissa negatiivisia tunteita. Tärkeintä oli, että eläkkeet saatiin sovitulla uudistuksella turvattua myös tuleville sukupolville kuluja hillitsevällä tavalla.

Sosiaali- ja terveysministeriö korosti asemaansa hallituksen esityksen laatijoina, ja heiltä vaaditun formaalin suhtautumisen vuoksi he näkivätkin uudistuksen kaikkia työllisiä koskevana työeläkeuudistuksena eikä ainoastaan yrittäjille suunnattuna. Ministeriö toi lisäksi esille, etteivät he nähneet yrittäjillä olleen mitään sellaisia erityistarpeita, jotka olisi pitänyt huomioida erikseen eläkeuudistuksessa vaan tärkeintä oli saada kokonaisvaltainen työeläkeuudistus, joka koskee samalla jokaisen työeläkeläisen alaista työskentelyä. He kertoivat myös selvittäneensä yrittäjien asemaa ja heidän sosiaalivakuuttamista yleisemminkin, mutta eivät ole nähneet niissä huomionarvoisia epäkohtia tai kehittämistarpeita pieniä yksityiskohtia lukuun ottamatta.

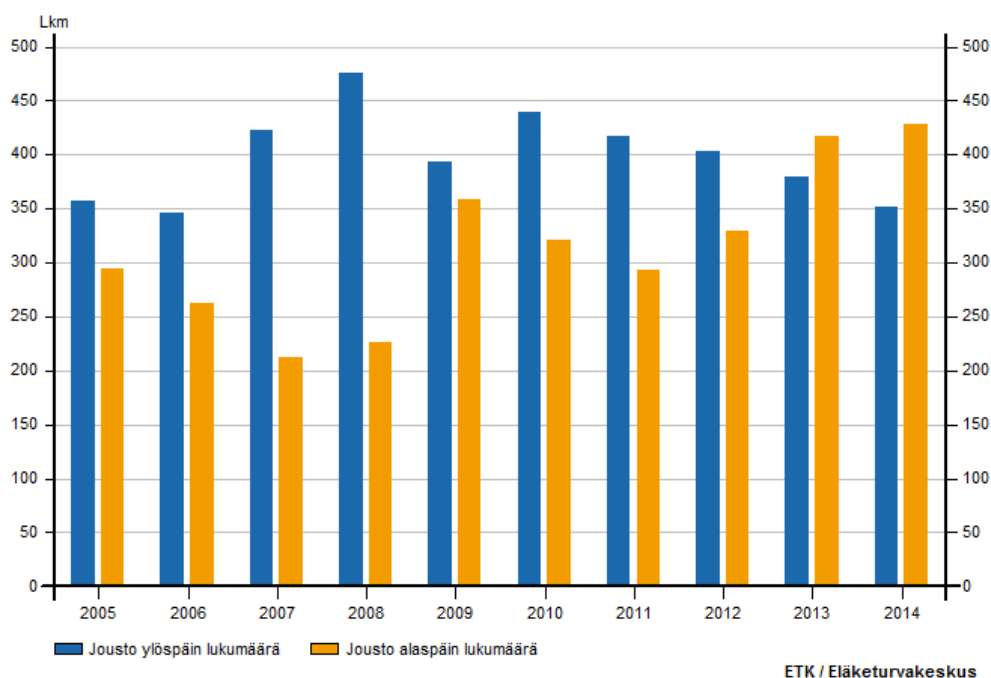
Elo ja Suomen Yrittäjät korostivat molemmat kolmikantaisten neuvotteluiden keskeisenä puutteena yrittäjäedustuksen poissaoloa. Kun neuvottelut käydään työmarkkinajärjestöjen ja työntantajapuolen välillä korostui väkisinkin työntekijöiden ja työnantajien näkökulmat yrittäjien näkökulmien sijasta. Lisäksi, kun neuvotteluosapuolet tekevät päätöksiä, jotka ulotetaan koskemaan myös yrittäjien eläkevakuuttamista sellaisenaan, olisi keskeistä, että myös yrittäjät olisivat osaltaan vaikuttamassa heidän eläkevakuuttamisen tulevaisuuteen. Suomen Yrittäjät näkikin työntekijä- ja työnantajajärjestöjen roolit niin vahvana, että puhui mieluummin kaksikantaisesta päätöksenteosta, jossa muut neuvotteluosapuolet sanelevat halutut muutokset ministeriölle. Eduskunnan ja presidentin rooleista esityksen hyväksyjänä ja lain vahvistajana huolimatta tosiasiallinen päätöksentekovalta jää työmarkkinajärjestöille. Tästä huolimatta eläkeuudistus nähtiin kuitenkin sekä Suomen Yrittäjien että Elon puolesta hyvänä kokonaislopputuloksena myös yrittäjien kannalta.

Yksittäisinä positiivisinä asioina tulevasta eläkeuudistuksessa nähtiin, että yrittäjille säilytettiin edelleen mahdollisuus jatkaa yrittäjätoimintaa vanhuuseläkkeen rinnalla ilman vakuuttamisvelvollisuutta. Kaikki tahot arvioivat tämän vaikuttavan merkittävästi siihen ikään, jolloin yrittäjät alkavat nostaa vanhuuseläkettään, mutta myös kannustavan yrittäjätoiminnan jatkumiseen. Erityisesti Suomen Yrittäjät korostivat, ettei yrittäjien kohdalla eläkkeellesiirtymisikää tule tulkita samalla tavalla kuin palkansaajien kohdalla, koska yrittäjillä eläkkeellesiirtyminen ei tarkoita työnteon lopettamista ja monesti yrittäjät juuri jatkavatkin töitä palkansaajia pidempään. On tutkittu, että yrittäjien tosiasiallista eläkkeelle siirtymistä on vaikea selvittää. Yrittäjyydestä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden työurat ovat keskimääräisesti pidempiä kuin työntekijöiden, mutta tämä liittyy sosioekonomisen aseman lisäksi todennäköisesti juuri myös vanhuuseläkeaikaisen yrittäjyyden lisääntymiseen. Yrittäjät usein jatkavatkin yrittäjätoimintaa vanhuuseläkkeen nostamisen jälkeen, mistä syystä eläkkeen nostaminen ja eläkkeelle siirtyminen eroaa työntekijöihin verrattuna. (Salonen 2015, 25)

Yrittäjätoiminnan jatkaminen vanhuuseläkeiässä edellyttää tosin työkyvyn säilymistä, minkä vuoksi säännön säilyttämisen voidaankin nähdä kohtelevan eri ammattialoilla toimivia yrittäjiä epätasa-arvoisesti, etenkin kun suuremmat karttumaprosentit poistetaan uudessa eläkelaisessa. Tästä huolimatta edellä mainitun oikeuden säilyttäminen voidaan nähdä perusteltuna, koska sen edut ovat suhteessa sen haittoihin huomattavasti suuremmat. Säännöksen aiheuttama eri ammattialojen välinen epätasa-arvo ei ole lopulta niin merkitsevää, koska tätä on eläkelaisessa tasattu erilaisilla varhaiseläkereiteillä, jotka mahdollistavat työkyvyn alentuessa aikaisemmin eläkkeelle siirtymisen.

Positiivisena nähtiin lisäksi eläkevakuutusmaksujouston säilyttäminen ja sen laajentaminen koskemaan jatkossa myös yli 63-vuotiaita. Uudistuksen jälkeen jousto on mahdollista aina niin kauan kuin YEL-vakuutus on voimassa, kun nykylain mukaisissa määritteisä maksujouston mahdollisuus on rajattu päättymään sinä kalenterivuonna, kun yrittäjä täyttää 63 vuotta (YEL 177 §). Muutoksen myötä yrittäjät pystyvät maksamaan korotettua eläkevakuutusmaksua aina vanhuuseläkkeen hakemiseen asti, millä he voivat kompensoida eläkekarttumaansa hyvin sujuneella yritystoiminnallaan. Kuitenkin on huomioitava, etteivät viimeisten vuosien hetkelliset korotukset vaikuta mitenkään merkittävästi kokonaiseläkekarttumaan, ja että 63-vuotiaalla ja tätä vanhemmalla yrittäjällä on ollut joustomaksun sijasta tähänkin asti mahdollisuus nostaa tuloaan saman verran tai enemmän mitä jousto olisi mahdollistanut. Joustouudistuksen painoarvon vähäisyyttä voidaan perustella myös joustojen vähäisillä kap-

palemäärillä viimeisten 10 vuoden aikana (kuvio 9). Vuosittaisten joustojen lukumäärät ovat jääneet viime vuosina noin 650 kappaleeseen ja näistäkin eläketurvaa kohentavia joustoja on ollut ainoastaan noin 350 kappaletta, joten joustojen kokonaismerkittävyys yrittäjän eläkevaikutukselle on hyvin vähäistä.

Kuvio 9 Joustojen lukumäärät 2005–2014 (ETK:n tilastotietokanta)

Tärkeänä nähtiin myös YEL-maksutason säilyttäminen TyEL-maksutasoon sidottuna, koska erityisesti yrittäjillä maksukorotuspaineet voidaan nähdä työntekijöiden maksukorotuksia suurempina rahasto-osuuksien puuttumisen ja korkeamman ikärakenteen vuoksi. Maksutason säilyttämisen arvioitiin myös lisäävän oikeudenmukaisuuden tunnetta yrittäjien keskuudessa, kun he pystyvät näkemään, että heidän kokonaismaksuprosentti on yhtenevä TyEL:n alaisen maksuprosentin kanssa.

Kaikki intressitahot näkivät yleisemmällä tasollakin YEL:n ja TyEL:n yhteneväiset säännökset hyväksi piirteeksi eläkejärjestelmän kannalta. Työntekijöiden ja yrittäjien välisten etuuksien ja velvollisuuksien harmonisointi nähtiin parantavan eläkejärjestelmän lähtökohtaa tasapuolisesta ja yhdenvertaisesta kohtelusta eläkelaista riippumatta. Huomionarvoisena yhdenvertaisuuden tavoittelusta voidaan pitää etenkin Suomen Yrittäjien mielipidettä, jonka mukaan työntekijän eläkevaikutusmaksun vähentämisen lopettaminen eläkkeen perusteena olevasta palkasta nähdään ainoastaan hyvänä asiana, koska se kaventaa työntekijöiden ja yrittäji-

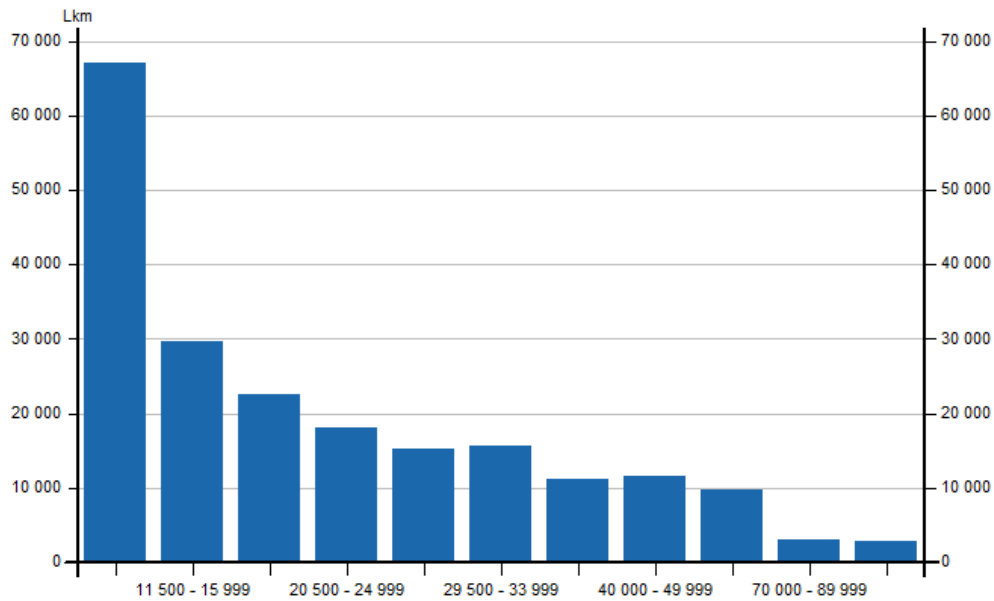

en eläkevakuuttamisen erilaisuutta. Elo toi puolestaan esille, ettei eläkemaksun vähentämisen poistaminen tuo parannuksia yrittäjien eläkevakuutustasoon, mistä johtuen yrittäjät eivät hyödy samalla tavalla uudistuksesta kuin palkansaajat. Yhteneväsillä säännöksillä voidaan siis nähdä aina olevan sekä hyötyjä että haittoja. Täysin harmonisoituja YEL:sta ja TyEL:sta ei voida kuitenkaan saada johtuen yrittäjyyden erityispiirteistä, joita on mahdoton huomioida samalla tavalla kuin palkansaajien keskuudessa. Erityisesti YEL-työtulo nähtiin yhteisesti käsitteenä, joka on hyvin hankala ymmärtää, mistä johtuen sen määrittämiseen sisältyykin monenlaisia vapauden valinnasta ja maksukyvyistä sekä -halukkuudesta johtuvia ongelmia.

Nykylain mukainen 4,5 prosentin eläkekattuma ikävuosina 63–68 on mahdollistanut etenkin yrittäjillä paremman eläketason nostamalla työtuloja työuran loppupäässä, jos he ovat esimerkiksi alivakuuttaneet itsensä yrittäjäuransa aikana. Eläkkeen kattumisprosenttien tasausta ja niin sanottujen superkattumien poistumista viimeisiltä työntekovuosilta ei nähty kuitenkaan yleisesti merkittävänä ongelmana yrittäjien näkökulmasta tarkasteltuna.

Sosiaali- ja terveysministeriö korostikin eläkejärjestelmän tarkoitusta mitoittaa YEL-työtulo heti yrittäjän eläkevakuutuksen alusta asti niin, että se vastaisi lain edellyttämää tasoa ja todellista työpanosta. Myös Suomen Yrittäjät näki, että YEL-työtulo tulisi määrittää jo aikaisemmassa vaiheessa sellaiseksi, että se turvaa riittävässä määrin eläkkeen aikaisen toimeentulon. Järjestö arveli lisäksi, ettei superkattumia hyödyntävien yrittäjien määrä ole ollut merkittävydeltään suuri, koska yrittäjät alkavat nostaa vanhuuseläkettään pikemminkin alimmassa mahdollisessa eläkeiässä.

Suurempien eläkekattumaprocenttien mahdollista hyödyntämistä suuremmaksi ongelmaksi nähtiinkin yrittäjien alhainen sosiaaliturva työuran aikana johtuen heidän alhaisista YEL-työtulojen määristä. ETK:n tilastotietokannan (kuvio 10) mukaan vuonna 2014 jopa 32 prosentilla kaikista YEL-vakuutetuista oli alle 11 500 euron vuotuinen työtulo, mikä tarkoitti lähestulkoon heidän kaikkien jäämistä esimerkiksi ansiosidonnaisen sairauspäivärahan ulkopuolelle. Vuonna 2014 keskimääräinen työtulo oli 23 125 euroa.

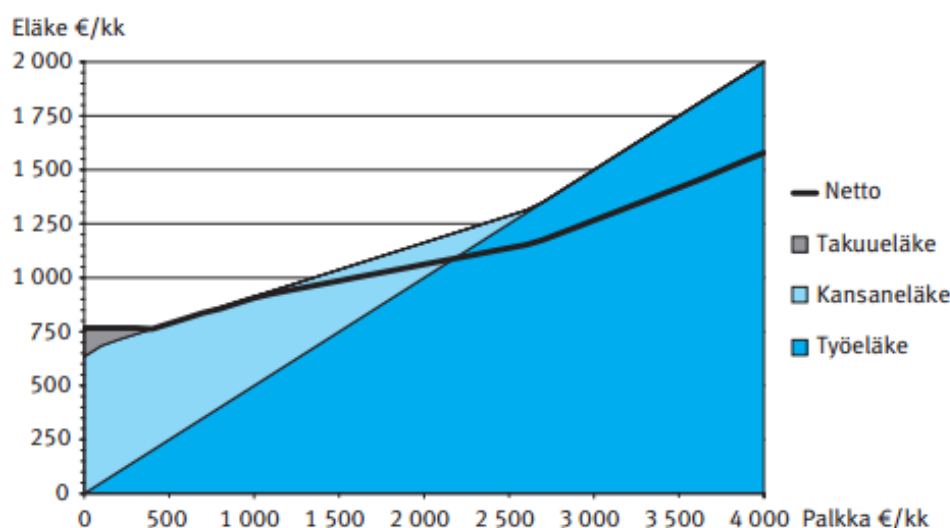
Kuvio 10 YEL-vakuutettujen prosentuaalinen jakauma työtulojen suhteen vuonna 2014 (ETK:n tilastotietokanta)

Myös Elo näki huolen pienistä työtuloista ja alleviivaa entistä enemmän työtulojen määrittämistä oikealle tasolle uudistuksen jälkeen, koska yrittäjien eläkekarttumaan vaikuttaa entistä enemmän yrittäjätoiminnan alkuvaiheen YEL-työtulot. Yhtiö myös mainitsi, että superkarttumien poistuminen saattaa tulla osalle yrittäjistä myös tietynlaisena yllätyksenä, koska monet heistä eivät ole olleet valppaina YEL-työtulojensa suhteen jo menneen yrittäjäuran aikana, eivätkä nyt enää voi havahtuessaan parantaa lakisääteisen eläketurvan tasoa samalla tavalla, kuin se vielä nykyisin voimassa ollessa on ollut mahdollista.

Suomen Yrittäjät vieritti yrittäjien alivakuuttamista myös osaksi eläkevakuuttamisen intressitahojen syyksi, koska laki itsessään antaa hyvin selkeät ohjenuorat YEL-työtulon määrittämiselle. Suomen Yrittäjät toi esille yrittäjien alivakuuttamisen olevan enemmänkin hiljaisesti hyväksytty eläkejärjestelmässä mukana olevien päättäjien toimesta sen sijaan, että noudatettaisiin yrittäjien eläkevakuuttamisesta annettua lakia. Suomen Yrittäjien mielestä YEL-vakuuttamista ei ole nähty yhtä tärkeänä asian TyEL-vakuuttamisen kanssa ja yleinen näkemys sen mukaan on ollut, että yrittäjilläkin on edes jonkin näköinen eläketurva ja maksuvelvollisuus.

Elo näki lisäksi aidosti huolta pienituloisista yrittäjistä ja heidän toimeentulostaan tuoden esille kannustinloukun, joka ilmentyy pienillä työtulotasoilla. Pienituloiset yrittäjät eivät välttämättä koe mieluisaksi nostaa YEL-työtuloaan, koska työeläkkeen määrän kasvaessa he me-

nettävät oikeutta kansaneläkkeeseen. Toki kansaneläkkeellä on tarkoitus turvata ainoastaan henkilön minimitoimeentulo tapauksissa, joissa työeläkettä ei kerry riittävästi. Mutta, jos työeläkkeen karttuman noustessa kansaneläkkeen tason määrä pienenee kokonaiseläketason säilyessä suurin piirtein samalla tasolla, ei YEL-työtulotason nostamiseen välttämättä koeta riittävästi kannusteita. Tällöin yrittäjät voivat ajatella häviävänsä, koska maksavat tulevasta eläkkeestään suhteellisesti suuremman siivun itse ja välttyäkseen tältä tappiolta he jättävät korottamatta YEL-työtuloaan. Intressitahojen näkemysten mukaan eläkevakuuttamisen suuntaus on viime vuosina ollut, että henkilöt olisivat enenevässä määrin vakuutettuna työeläkela- kien piirissä, jolloin sekä kansaneläkemenojen määrä että yrittäjien tapauksessa valtion mak- suosuuden suhde heidän eläkemenoihin pienenee vakuutusmaksutason kohotessa. Tästä huo- limatta on tärkeää tiedostaa todellisten pienituloisten yrittäjien mahdollinen moraalikato liit- tyen YEL-työtulojen korottamiseen.

Kuvio 11 Kansaneläkkeen, takuueläkkeen ja työeläkkeen suhde eri kuukausituloilla (Knuuti & Ritola 2016, 37)

Kuviossa 11 on nähtävillä kansaneläkkeen, takuueläkkeen ja työeläkkeen suhde eri kuukausi- tuloilla. Yrittäjien eläkevakuuttamiseen suhtautettuna on nähtävissä, että vasta noin 30 000 YEL-työtuloilla henkilö poistuu kansaneläkkeen piiristä. Kuukausieläkkeellä mitattuna oikeus kansaneläkkeeseen loppuu 1 311 euron tai 1 168 euron kohdalla riippuen asuuko henkilö yk- sin vai avo- tai avioliitossa (Knuuti & Ritola 2016, 17). Kolmanneksella yrittäjäkannasta työ- tulot jäävät alle 12 000 euron ja kuviosta voidaan nähdä kokonaiseläkkeen olevan tällöin noin 850 euroa kuukaudessa, josta kansaneläkkeen osuus noin kolmannes. Jos työtulot vastaavat YEL-työtulojen keskiarvoa, noin 23 000 euroa, kokonaiseläkkeen määrä on noin 1100 euroa

kuukaudessa ja eläke koostuu melkein kokonaan itse kartutetusta työeläkkeestä. Minimityötuiloilla eläke jää alle takuueläkkeen tason, joten yrittäjä ei hyödy kuukausieläkkeellä mitattuna maksamistaan eläkevakuutusmaksuista.

Koska superkarttumilla ei ole ollut suurta vaikutusta yrittäjien eläkevakuutuksen pidentämiselle yli alimman eläkeiän (taulukko 10), voidaan olettaa, ettei eläkeuudistuksen lykkäyskorotus tuo tähän myöskään merkittävää kannustusta. Taulukossa 11 nähdään kuitenkin, että niillä, jotka ovat jatkaneet yrittäjinä yli alimman eläkeiän, työtulot ovat keskimäärin korkeammat. Suomen Yrittäjät näki, että korkeammat työtulot ovat osaksi tilastollinen vääristymä, koska yrittäjien lukumäärän huomattavan pienentymisen vuoksi työtulojen taso kohenee automaattisesti otantajoukon kaventuessa. Se totesi myös, että osaksi vanhempien yrittäjien korkeammat työtulot ovat johtuneet myös siitä, että parempituloiset ovat hyötäneet korkeammista karttumista eniten ja tämän vuoksi ovat jatkaneet vakuuttamista. Tämän lisäksi Suomen Yrittäjät korosti, että yrittäjätoiminta on myös usein vakiintunutta vanhemmalla iällä johtuen liiketoiminnan luonnollisesta kasvusta, ja että vanhemmat yrittäjät ovat kiinnostuneempia ja valistuneempia eläkeasioista niiden ajankohtaisuuden takia.

Taulukko 10 YEL-vakuutettujen lukumäärät iän mukaan 2005–2014

Vuosi	55-59	60-64	65-67
2005	29 358	12 374	362
2006	29 595	14 160	783
2007	29 788	16 357	854
2008	29 379	17 944	992
2009	29 294	18 325	982
2010	29 393	18 525	1 131
2011	30 773	18 988	1 242
2012	31 041	19 162	1 427
2013	30 978	18 985	1 518
2014	31 055	19 444	1 516

(ETK:n tilastotietokanta)

Taulukko 11 YEL-vakuutetut ja työtulot iän mukaan vuoden 2014 tasossa

	45-49	50-54	55-59	60-64	65-67
Vakuutettujen lukumäärä	33 863	34 950	31 055	19 444	1 516
Vahvistettu YEL-työtulo	24 184	25 412	26 580	26 514	35 789

(ETK:n tilastotietokanta)

Taulukoissa yrittäjien lukumäärässä on suuri pudotus alimpien eläkeikien jälkeen, mutta on syytä huomioda, ettei lasku yksinomaan johdu eläkkeelle siirtymisestä, vaan myös yrittäjä-

toiminnan tavallisesta päättymisestä, minkä johdosta henkilöt voivat jäädä aikaisemmin YEL-vakuutuksen ulkopuolelle ennen kuin alkavat nostaa YEL:n mukaista vanhuuseläkettä. Kaikki intressitahot kokivat kuitenkin, että yrittäjien mahdollisuudella jatkaa yrittäjätoimintaansa vanhuuseläkkeen rinnalla ilman eläkevakuuttamisvelvollisuutta, on suuri merkitys YEL:n alaisten eläkkeiden hakemiseen heti alimman vanhuuseläkeiän jälkeen. Kaikki tahot uskoivat myös, että suurin osa yrittäjistä juuri tästä syystä lopettaa YEL-vakuutuksen ja nostaa vanhuuseläkkeensä alimmassa vanhuuseläkeiässä, koska se on lain puolesta mahdollista.

Pohdittaessa eläkeuudistuksen vaikutuksia yrittäjien eläkkeisiin tulee lisäksi huomioida, etteivät kaikki yrittäjät tee koko työuraansa yrittäjinä tai aloita yrittäjyyttä nuorena vaan keskimäärin yli 35-vuotiaana (TEM 2012, 121–122). Monelle yrittäjyys on vain väliaikaista ja he palaavat palkkatöihin harjoitettuaan vain hetken aikaa yrittäjätoimintaa. On myös henkilöitä, jotka tekevät ainoastaan lyhyitä YEL:n alaisia pätkiä palkkatöiden välissä tai niiden ohessa. YEL-vakuutuksen rooli on siis hyvin erilainen eri ihmisille, mikä tekee yrittäjien eläkevakuuttamisen vaikutusten arvioinnista ja ennustamisesta hyvin haasteellista.

Eläkeuudistuksen päätösten onnistumista arvioidessa keskeisessä asemassa ovat uudet eläkelajit, työuraeläke ja osittainen varhennettu vanhuuseläke. Ensimmäisenä voidaan kiinnittää huomiota eläkejärjestelmän lähihistoriaan, jossa on pyritty nostamaan keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää ja laskemaan eläkemenoja karsimalla varhaiseläkereittejä pois, mutta nyt näitä varhaiseläkereittejä tuotiin takaisin eläkejärjestelmään kahdella täysin uudella eläkelajilla. Voidaankin miettiä, parantaako eläkeiän nosto riittävästi eläkejärjestelmän huoltosuhdetta, jotta varhaiseläkemahdollisuuksia voidaan taas lisätä? Entä, onko uusilla varhaiseläkelajeilla tarkoitus vähentää työkyvyttömyyseläkkeiden määrää ja siten keventää järjestelmän eläkemenoja ja vähentää kenties työkyvyttömyyseläkkeiden myöntöön kohdistunutta negatiivisuutta? Uusista varhaiseläkelajeista puhuttaessa on toki muistettava, että osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä korvataan nykylain mukainen osa-aikaeläke, joten sitä ei pidä välttämättä nähdä työuraeläkkeen kaltaisena täysin uutena varhaiseläkereittinä.

Ministeriö korosti, ettei työuraeläkkeen mukaan tuomisella ollut niinkään tarkoitusta vähentää työkyvyttömyyseläkkeiden tai -menojen määrää vaan enemmänkin tarjota raskaita töitä tekeville työntekijöille ja yrittäjille vanhuuseläkettä aikaisempi mahdollisuus eläkkeelle siirtymiseen. Ministeriö näki työuraeläkkeen lisäävän solidaarisuutta raskaita töitä tekeviä kohtaan, koska eläkejärjestelmässä ei ole enää ammattikohtaisia eläkeikiä ja vanhuuseläkeiän nousu

saattaa vaikeuttaa työssä jaksamista kohtuuttomasti tietyillä ammattialoilla. Työuraeläke mahdollistaa myös eläkkeelle siirtymisen, mikäli työkyvyttömyyseläkekriteerit eivät täyty, mutta työkyky on alentanut mahdollisuutta jatkaa entisessä ammatissa. Ministeriö myös korosti, että työuraeläkkeessä on pyritty huomioimaan mahdollisimman hyvin kaikilla eri aloilla tehtävä raskas työ koskien niin työntekijöitä kuin yrittäjiä sukupuolesta riippumatta. Yrittäjien kohdalla on kuitenkin edelleen huomioitava yrittäjyyteen olennaisesti kuuluva toiminnallinen riski, josta koitua stressi ja henkinen kuormittuneisuus jäävät työuraeläkkeen raskaan työn vaatimusten ulkopuolelle. Tämän vuoksi on mielenkiintoista seurata eläkelajin muotoutumista etenkin, mitä tulee henkiseen rasittavuuteen ja siihen, sovelletaanko sitä eriarvoisesti työntekijöihin ja yrittäjiin.

Elo toi puolestaan esille työterveyshuollon lausunnon merkityksen työuraeläkkeiden myöntämisessä ja miten se saattaa vaikeuttaa yrittäjien tasapuolista kohtelua eläkettä haettaessa. Työterveyshuollon järjestäminen työntekijöille sisältyy työnantajan lakisääteisiin velvollisuuksiin, mutta yrittäjillä työterveyshuolto on harvinaista johtuen sen vapaaehtoisuudesta. Yrittäjät voivat pitää myös työterveyshuollon maksuja kalliina, eikä sairauspäivärahojen ensimmäisten neljän päivän omavastuu aika varmastikaan houkuta maksamaan työterveyshuollosta, jos korvausta on mahdollista saada vasta tämän jälkeen. Yrittäjät joutuvatkin turvautumaan työuraeläkettä hakiessa työterveyshuollon ulkopuolisen terveydenhuollon lausuntoihin, mikä on omiaan hankaloittamaan työuraeläkehakemusten käsittelyä eläkeyhtiöissä. Elo korosti työuraeläkettä lajina, jossa vasta muutoksenhakuelimen päätökset määrittävät lopullisen myöntämiskäytännön.

Suomen Yrittäjät kritisoi intressitahoista eniten työuraeläkettä. Se näki eläkelajin teennäisenä ja piti sitä lähinnä työmarkkinajärjestöjen välisenä kompromissina. Teennäisyyttä se perusteli sillä, ettei järjestö näe eläkelajilla jalansijaa jo nykyisten työkyvyttömyyseläkkeiden, kuntoutustukien, vanhuuseläkkeiden ja osa-aikaeläkkeen korvaavan osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen rinnalla. Järjestö myös näki työuraeläkkeen perusteena olevan sekä fyysisen että henkisen rasittavan työn vaatimuskriteerit hyvin hankalina ja epäselvinä ja korosti eläkejärjestelmällä olevan jo tälläkin hetkellä paljon vaikeuksia nimenomaan lääketieteellisten diagnoosien tulkinnassa. Myöhempana tarkentuvat soveltamissäännökset määrittävät mihin työuraeläke sijoittuu suhteessa kuntoutusrahaan, joka on toistaiseksi etusijalla työkyvyttömyyskriteerien jäädessä täyttymättä.

Suomen Yrittäjät näki myös eläkkeeseen vaaditun 38 raskaan työuran vaatimuksen rajaavan lähtökohtaisesti jo monia työntekijöitä ja yrittäjiä työraueläkkeiden ulkopuolelle. Järjestö korosti nykyisten keskimääräisten työurien olevan vaatimusta huomattavasti alhaisempia ja huomioiden vielä, että eläkettä hakevan tulisi olla tämä koko aika vähäisin poikkeuksin rasituneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavissa työssä. Ja jos eläkkeeseen vaadittu työura täyttyy, on työntekijät ja yrittäjät monesti jo oikeutettu työkyvyttömyyseläkkeeseen Kuten Elo, myös Suomen Yrittäjät painotti eläkelajin lopullisen muotoutumisen tapahtuvan vasta muutoksenhakuelimissä ja olevan huolissaan eläkkeen pitkästä käsittelyajasta.

Työraueläke herättää myös kysymyksiä eläkettä hakevan näyttövelvollisuudesta liittyen rasituneisuutta tai kuluneisuutta aiheuttavaan työhön. Miten työntekijä saati yrittäjä pystyy näyttämään riittävän selvästi toteen harjoittaneensa yli kolmenkymmen vuoden ajan työtä, joka täyttää eläkkeen myöntämiskriteerit? Riittääkö näyttövelvollisuudeksi pelkkä ammatti vai tuleeko eläkkeenhakijan laatia selvitys toimenkuvastaan? Yrittäjillä tämä voi osoittautua miltei mahdottomaksi ja kun huomioidaan, että työraueläkkeen saamisen edellytyksenä on koko-aikatyön vaatimus, on yrittäjän näyttövelvollisuus entistä haastavampaa. Viimeisten vuosikymmenten aikana tietyillä ammattialoilla työnteon laatu on parantunut huomattavasti, mikä tulisi myös pystyä huomioimaan työraueläkkeen myöntämisessä. Työ on voinut aikaisemmin siis olla työraueläkkeen vaatimukset täyttävää, mutta ei välttämättä enää hakemushetkellä. Näistä kaikista edellä mainituista syistä johtuen työraueläkkeen voidaan nähdä soveltuvan parhaiten sellaisille ammatinharjoittajille, jotka tekevät työuransa pitkälti yhdessä sellaisessa ammatissa, jonka työskentelytapoja ei ole voitu kehittää kevyemmiksi. Tällaisia ammatteina voivat olla esimerkiksi muurarit, nuohoojat ja palomiehet.

Ollessaan oikeutettu työraueläkkeeseen henkilö voi myös täyttää joko työkyvyttömyyseläkkeen kriteerit, tai hän voi keventää työtaakkaansa osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä. Koska osittaisessa varhennetussa vanhuuseläkkeessä ei ole vaatimuksena työnteon lopettaminen tai vähentäminen, eikä edellytä lääketieteellistä diagnoosia, voi se yrittäjien kohdalla osoittautua työraueläkettä huomattavasti suositummaksi vaihtoehdoksi. Työnantajan näkökulmasta työraueläke on kuitenkin työkyvyttömyyseläkkeeseen verrattuna edullisempi vaihtoehto, koska se ei huomioi tulevaa aikaa eikä työnantajalle tule sen vuoksi maksuluokkakohdasta lisämaksua. Työnantajat saattavat siis kannustaa työntekijöitään mieluummin työraueläkkeelle kuin täydelle tai osatyökyvyttömyyseläkkeelle. Yrittäjät eivät työraueläkkeen edullisuudesta kuitenkaan hyödy, koska heillä työkyvyttömyysriski on huomioitu kiinteänä vakuu-

tusmaksussa toisin kuin työntekijöiden eläkevakuutuksessa. Lisäksi kun huomioidaan työura-eläkkeen matalampi taso työkyvyttömyyseläkkeen tasoon nähden tulevan ajan puuttumisesta johtuen, ei yrittäjille synny välttämättä riittävästi kannustimia hakea työuraeläkettä ja tehdä eläkeyhtiön vaatimia terveys- ja työsuhteselvityksiä.

Taulukko 12 Eläkelajien ikäraajat syntymävuoden mukaan

Syntymävuosi	Osittainen varh. vanhuuseläke	Työuraeläke	Alin vanhuuselä- keikä	Tavoite- eläkeikä
1956	61v	63v	63v 6kk	64v 8kk
1964	62v	63v	65v	67v 2kk
1974	63v 2kk	64v 2kk	66v 2kk	68v 9kk

(www.eläkeuudistus.fi 2016)

Osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen, työuraeläkkeen ja vanhuuseläkkeen ikäraajat on kuvattu taulukossa 12 pienten keskinäisten ikävuosierojen havainnollistamiseksi. Eläkeuudistuksessa työkyvyttömyyseläkkeen yläikäraja seuraa alinta vanhuuseläkeikää, jonka jälkeen työkyvyttömyyseläkkeen vaatimusten täytyessä eläkkeen hakijalle myönnetään vanhuuseläke työkyvyttömyyseläkkeen sijasta. Taulukon perusteella nähdään vuonna 1956 ja sen lähivuosina syntyneiden hyötyvän työuraeläkkeestä varsin vähän, koska heille määritelty alin vanhuuseläkeikä mahdollistaa työelämästä poistumisen samana ikävuonna. Henkilöt voivat myös keventää työtaakkaansa tarvittaessa myös osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä jo kahta vuotta aikaisemmin, jos eivät päädy tätä ennen hakemaan työkyvyttömyyseläkettä. Vuosina 1964–1974 syntyneillä osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen ja työuraeläkkeen välinen ero ikävuosissa on ainoastaan yksi vuosi, minkä vuoksi eläkelajit voidaan nähdä rinnakkaisina varhaiseläkevaihtoehtoina. Se kumpaa eläkettä henkilö hakee, riippuu pitkälti hänen työkyvystään ja -halustaan sekä eläkkeen hakemisen helppoudesta.

Salosen ja Lammin (2015, 77) tutkimusten mukaan yrittäjien työurien mediaani on tällä hetkellä noin 39 vuotta. Koko työuransa YEL:n piirissä tehneillä yrittäjillä työurien mediaani on noin 37 vuotta. Tämä osaksi karsii myös työuraeläkkeen hakemista, koska vain hyvin harvoilla 38 vuoden raskaan työn vaatimus tulee täyttymään. Vaikka työurien oletettaisiin pitenevän samassa suhteessa eläkeiän nousemisen suhteen, ei tämäkään tuo todennäköisesti yrittäjiä tosiasiallisesti lähemmäksi työuraeläkkeen työvuosien vaatimuksia.

Osittainen varhennettu vanhuuseläke osa-aikaeläkkeen korvaajana nähdään monella tavoin onnistuneena päätöksenä. Erityisesti osa-aikaeläkkeen työaikojen ja tulojen seuranta on nähty eläkeyhtiön resursseja vievänä, byrokratiaa lisäävänä ja hallinnollisesti raskaampana mallina. Osittainen varhennettu vanhuuseläke nähdään yksinkertaistavan varhaiseläkelajia lisäten myös työntekijöiden ja yrittäjien valinnanvapautta, kun he saavat itse valita ulosotettavan eläkkeen määränsä ennalta annetuista vaihtoehtoista ilman heidän työnteon valvontaa. Eläke-tasoltaan nykylain mukainen osa-aikaeläke on kuitenkin osittaista varhennettua vanhuuselä-kettä parempi, koska siinä eläkkeen määrä oli puolet kokoaikaisen vakiintuneen ja osa-aikaisen yrittäjätoiminnan YEL-työtulojen erotuksesta. Esimerkiksi 23 000 euron työtulolla osa-aikaeläkkeen määrä olisi noin 960 euroa kuukaudessa, kun osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä eläkkeen määrä on noin 250–500 euroa kuukaudessa olettaen yrittäjän tehneen 35 työuran samalla 23 000 euron työtulolla. Osittainen varhennettu vanhuuseläke mahdollis-taa kuitenkin tulorajattomuudellaan entisen kaltaiset työtulot toisin kuin osa-aikaeläke. Yrittä-jä toi tällä kompensoida osa-aikaeläkkeen ja osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen määrän välistä erotusta. Osittaisessa varhennetussa vanhuuseläkkeen määrä perustuu koko työuran aikaisiin ansioihin ja täten on määräytymisperusteineen lähempänä lakisääteisen eläkevakuut-tamisen perusajatusta verrattuna osa-aikaeläkkeeseen, jossa eläke määräytyy vielä viimeisim-pien vuosien YEL-työtulojen perusteella.

Elo antoi lähinnä kritiikkiä osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen nimivalinnalle pitäen sitä liian pitkänä ja vaikeaselkoisena. He myös näkivät nimen antavan väärän kuvan, koska eläket-tä voi hakea alimman vanhuuseläkeiän jälkeen, jos ei hakenut vielä vanhuuseläkettä. Tällöin eläkettä ei sen nimen mukaisesti kuitenkaan varhenneta, vaan nostettavan eläkkeen määrään sovelletaan lykkäyskorotusta. Heidän mielestä parempi nimi eläkelajille olisikin ollut osa-vanhuuseläke, joka on osittaista varhennettua vanhuuseläkettä huomattavasti ytimekkäämpi väärentämättä eläkelajin luonteen kuvaamista. Elo olisi myös halunnut yhdessä Suomen Yrit-täjien kanssa, että osittaiseen varhennettuun vanhuuseläkkeeseen ei olisi enää sovellettu yrit-täjien kohdalla vakuuttamisvelvollisuutta, kuten se on vanhuuseläkkeen rinnalla tehtävän yrit-täjätoiminnan kanssa. Tämä ehdotus ei kuitenkaan mennyt läpi eläkeneuvotteluissa, koska se olisi saattanut aiheuttaa vääränlaisen kilpailuasetelman, kun osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä olevien yrittäjien ei tarvitsisi enää osallistua vakuutusmaksujen maksamiseen ja heillä olisi vähemmän kustannuksia, kuin niillä yrittäjillä, jotka eivät ole hakeneet osittaista eläkettä. Edellä esitettyjen asioiden vuoksi Elo näkikin neuvotteluiden osittain epäonnistuneen

osittaisen varhennetun vanhuuseläkelajin suhteen, mutta kaikista huolimatta se näki uuden eläkelajin nykyisin mukaista osa-aikaeläkettä ja sen valvontatarpeita parempana vaihtoehtona. Elo korosti myös, että osittaisesta varhennetusta vanhuuseläkkeestä on myös korjattu osa-aikaeläkkeen eläkejärjestelmällä epätyypillinen logiikka, kun eläke on pohjautunut ansion alentuman korvaamiseen eikä karttuneeseen eläkkeeseen kuten muissa eläkelajeissa. Osittainen varhennettu vanhuuseläke voidaan nähdä tukevan paremmin hallitusten ja eläkevakuuttamisen tavoitteita työnteon kannustamisen ja siten pidempien työurien suhteen.

Työuraeläkkeestä poiketen Suomen Yrittäjät näki työntekijöiden ja yrittäjien yhdenvertaisuuden toteutuvan osittaisessa varhennetussa vanhuuseläkkeessä. Se näki palkansaajien saavan nyt samat mahdollisuudet kuin mitä on ollut yrittäjillä, joiden kohdalla osa-aikaeläkkeen työskentelymäärien valvominen on ollut miltei mahdotonta. Tämä on mahdollistanut yrittäjien kohdalla osa-aikaeläkkeen väärinkäytön, koska he ovat voineet puolittaa työtulonsa mutta tehdä saman verran työtä kuin aikaisemminkin. Uusi eläkemuoto työskentelyvapauksineen kohtelee jatkossa sekä palkansaajia että yrittäjiä tasavertaisesti. Suomen Yrittäjät korostikin, että osittainen varhennettu vanhuuseläke parantaa työntekijän tilannetta, mutta ei tuo juuri muutoksia yrittäjille heidän todellisen käyttäytymisen vuoksi.

Elo korosti, että aktuaarillisesti osittainen varhennettu vanhuuseläke pitäisi olla neutraali osa-aikaeläkkeen kanssa. Osittaiseen varhennettuun vanhuuseläkkeeseen tehty varhennusvähenys kompensoi eläkemenojen nousua, eikä uudesta eläkelajista pitäisi syntyä osa-aikaeläkettä enempää eläkemenoja. Elo kuitenkin arvioi, että osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen suosio kasvaa suhteessa osa-aikaeläkkeeseen johtuen sen edullisuudesta työntekijöille ja yrittäjille. Jos eläkelajista tulee hyvinkin suosittu, saattaa se kasvattaa osa-aikaeläkettä enemmän eläkemenoja. Ennustettavuus on joka tapauksessa vielä hyvin vaikea ennen kuin eläkettä on voinut hakea. Kuitenkin Norjan tapauksesta saadaan tukea eläkelajin suosion tulevalle kasvulle.

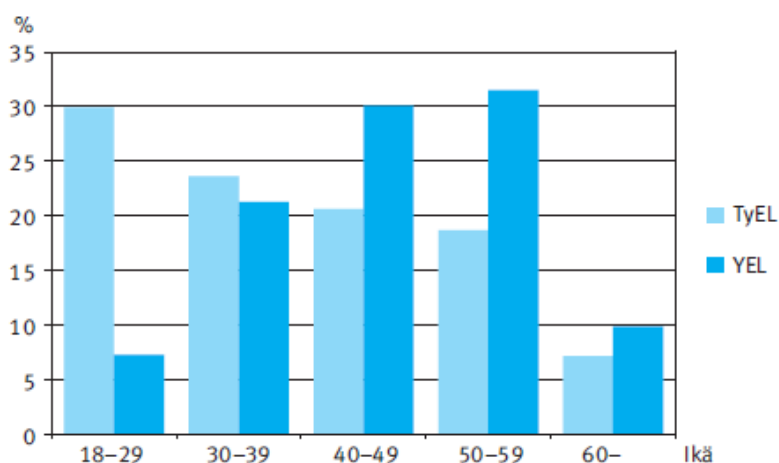
5.3 Yrittäjien eläkevakuuttaminen uudistuksen jälkeen

Eläkeuudistuksen taustalla on vaikuttanut tavoite työeläkelakien harmonisoinnista, minkä vuoksi yrittäjien ja työntekijöiden eläkevakuuttamiseen kohdistetaan samat muutokset. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö näkikin harmonisoinnin olevan entistä tärkeämpää, jotta voidaan

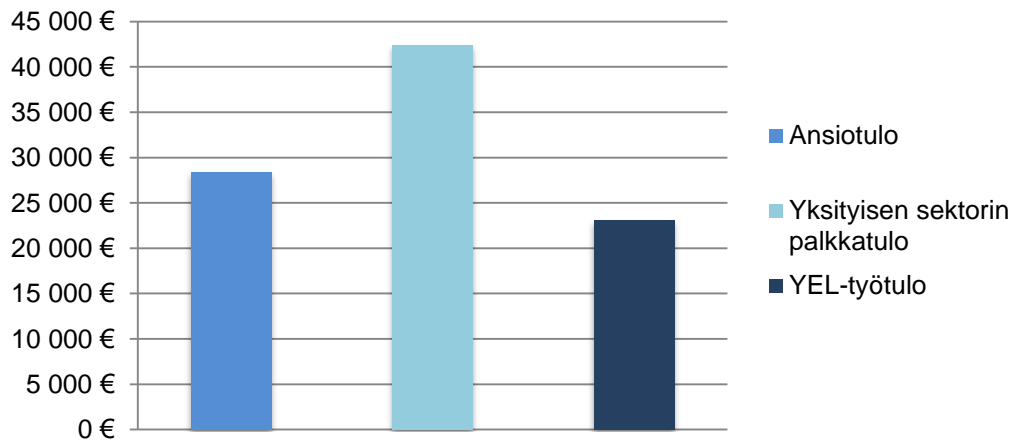
turvata työntekijöiden ja yrittäjien välinen tasavertainen sosiaaliturva työeläkejärjestelmän hämärtäessä niiden eroja entisestään. Myös Elo toi esille työnteon ja yrittäjyyden lähentymisen ja niin sanotun pakkoyrittäjyyden lisääntymisen perinteisissä työntekijäammateissa. Eläkelakien harmonisoinnin lisäksi olisi syytä miettiä YEL:n piiriin kuulumisen tarkentamista tehden nykyistä selkeämpi rajanveto palkka- ja yrittäjätyön välillä.

Ministeriön mielestä työntekijöille tehty eläkeuudistukset sopivat kuitenkin hyvin yrittäjille sellaisenaan eikä neuvotteluissa ollut tarpeen tämän takia räätälöidä yrittäjien eläkevakuutuskohtaisia muutoksia. Elo ja Suomen Yrittäjät totesivat muutosten sopivan kokonaisuutta ajatellen hyvin myös yrittäjille mutta korostivat yrittäjänäkökulman sivuuttamista eläkeneuvotteluissa, mistä johtuen muunlaisia vaihtoehtoja ei voitu edes harkita. Elo alleviivasi toisaalta neuvotteluiden kestäneen jo nyt useita vuosia, ja että uudistuksesta johtuvat mahdolliset ongelmat korostuvat kunnolla vasta tulevaisuudessa, jolloin uudistusten vaikutuksia voidaan tarkistella toteutumien perusteella.

Eläkeuudistuksen vaikutukset yrittäjillä nähtiin pitkälti samanlaisiksi kuin edellisessä luvussa esitetyt vaikutukset työntekijöihin. Intressitahot toivat esille, että eroavaisuuksia saattaa syntyä lähinnä yrittäjien korkeamman keski-ikä (kuvio 12) ja matalampien työtulotasojen vuoksi (kuvio 13). Korkeammasta ikäjakaumasta ja pienemmistä eläkekattumista johtuen eläkeuudistuksen vaikutukset yrittäjien eläkkeelle siirtymiseen, työurien pitenemiseen ja eläkemenoihin jäävät lyhyellä aikavälillä työntekijöitä vähäisemmiksi.

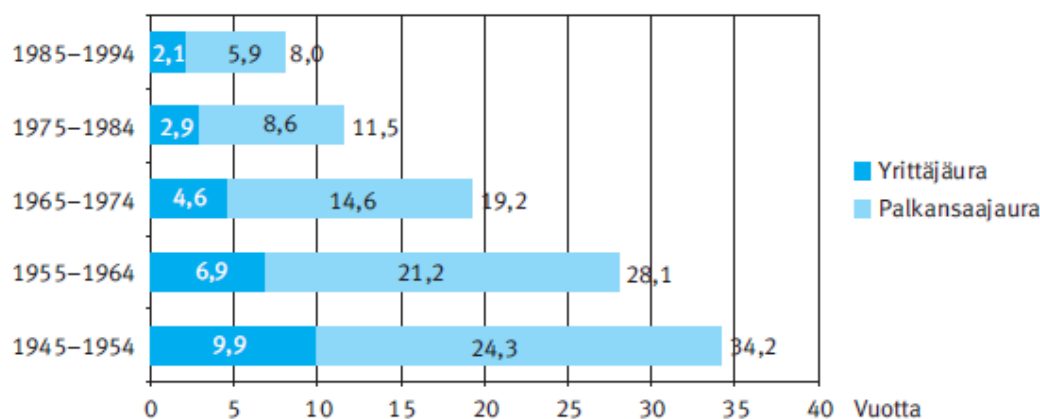
Kuvio 12 TyEL- ja YEL-vakuutettujen henkilöiden prosentuaalinen ikäjakauma vuonna 2013 (Poutiainen 2015, 50)

Kuvio 13 Keskimääräiset tulot vuonna 2014 (SVT 2014b; 2014c ja ETK:n tilastotietokanta)

Työurien pituutta ei voida kuitenkaan mitata pelkästään yrittäjien eläkevakuutusajanjaksojen pidentymisellä, koska yrittäjät voivat jatkaa yrittäjätoimintaansa myös vanhuuseläkkeellä. Uudistuksen jälkeen yrittäjien eläkekattumat jäävät työntekijöiden eläkekattumia alhaisemmalle tasolle johtuen toisaalta yrittäjien alivakuuttamisesta ja toisaalta työntekijöiden eläkevakuutusmaksun vähentämisen poistamisesta, joka nostaa työntekijöiden eläkekattumia suhteessa heidän työtulosummaan. Eläkekattumien pienentymisestä johtuen YEL:n alaisten eläkemenojen suhde työtuloon on arvioitu pienenevän pysyvästi (HE16/2015, 29). Tähän vaikuttaa kuitenkin suuresti myös eläkeuudistuksen ulkopuoliset asiat, kuten työkyvyn paraneminen ja yrittäjien lukumäärä tulevaisuudessa, joten eläkemenoarvioita ei pysty yksiselitteisesti laa- timaan pelkästään eläkeuudistusten valossa.

Intressitahot korostivat myös, ettei uudistuksen vaikutuksia ole välttämättä mieluista laskea yrittäjille erikseen, koska yrittäjät ovat loppujen lopuksi hyvin heterogeeninen joukko, josta suurin osa tekee työuransa aikana pidemmän ajanjakson palkansaajana kerryttäen TyEL:n alaista eläkettä. Yrittäjien työuraan mahtuukin keskimäärin noin kaksi-kolmasosaa palkansaajana työskentelyä, jolloin he myös kartuttavat suuremman osuuden heidän eläkkeestään TyEL:n piiriin kuuluvana palkansaajana (kuvio 14).

Kuvio 14 YEL-vakuutettujan työuran mediaanikesto yrittäjä- ja palkansaajauran suhteen (Salonen & Lampi 2015, 77)

Yrittäjien eläkevakuuttamisesta intressitahot näkivät alivakuuttamisen suurimpana yksittäisenä ongelmana, myös uudistuksen jälkeen. Tämän takia eläkevakuutuksen maksutason ennallaan säilyttäminen on tärkeää erityisesti yrittäjille, koska korotukset saattaisivat alentaa eläkekarttuman perusteina olevien YEL-työtulojen tasoa entisestään ja lisätä näin alivakuuttamista. Juuri alivakuuttaminen on syynä siihen, miksi yrittäjien eläkekarttuma jää työntekijöiden eläkekarttumasta huolimatta siitä, että eläkevakuutusmaksu- ja karttumaprosentit ovat yhtenevät.

Kaikki intressitahot olivat yhtä mieltä siitä, että alivakuuttamisena heijastuvat YEL-työtulon määrittämiseen liittyvät ongelmat ovat luonteeltaan sellaisia, ettei niihin haluttu tai ollut järkevää puuttua eläkeuudistuksessa. Erityisesti sosiaali- ja terveysministeriö korosti, että tärkeintä oli saada parannettua työikäisten ja eläkeläisten huoltosuhdetta ja pienentää eläkejärjestelmän kestävyysvajetta, mistä johtuen yrittäjien eläkevakuuttamisen yksittäisiä ongelmakohtia ei nähty keskeisiksi asioiksi uudistukselle asetettujen tavoitteiden kannalta. Toisaalta Suomen Yrittäjät toi esille jälleen yrittäjänäkökulman puuttumisen neuvotteluissa, minkä vuoksi yrittäjien eläkevakuuttamisen ongelmia ei ole yritetty ratkoa tai ratkaista jatkossakaan, jos neuvotteluosapuolena ei ole yrittäjien etuja ajavaa järjestöä. Voidaan siis nähdä, ettei eläkeuudistus tuo suoranaista ratkaisua sille, että YEL-työtuloja ja yrittäjien eläketasoa saataisiin nostettua, mikä heijastuu myös jatkossa yrittäjien keskiarvoista heikompana eläketurvana.

Yrittäjien eläkevakuuttamisen osuus työeläkejärjestelmästä on pieni, mutta tästä huolimatta sille voidaan asettaa sen osuutta suurempi yhteiskunnallinen rooli. Suomessa on ollut viimeisen vuosikymmenen aikana hallituksen toimesta pyrkimyksiä parantaa kansantaloutta ja työ-

lisyyttä kannustamalla yrittäjäksi lähtemistä entisestään. Kannustimet eivät ole ulottuneet kuitenkaan riittävässä määrin eläkevakuuttamiseen asti. Suomen Yrittäjät muistutti YEL-vakuutuksen muodostavan nykyään yrittäjien koko sosiaaliturvan perustan ja vakuutusmaksun ollessa vuositasolla neljännes heidän työtuloistaan, ei eläkevakuuttamisen roolia tulisi aliarvioida kokonaiskuvaa tarkasteltaessa. Yrittäjyyttä voisi tukea valtion toimesta helposti panostamalla eläkevakuuttamisen kehittämiseen, jolloin vakuutus voitaisiin päivittää nykyisiä elinkeinon harjoittamismuotoja vastaavaksi. Suomen Yrittäjät korostikin, että eläkevakuuttaminen on ollut jo pitkään aihe, josta yrittäjillä on vahvoja mielipiteitä, uskomuksia, luuloja ja vääriä tietoja, mikä herättää keskustelua tasaisin väliajoin sekä heidän joukossaan että laajemmin yhteiskunnassa.

Järjestön näkemyksen mukaan yrittäjät voidaan jakaa heidän mielipiteidensä perusteella kahteen pääjoukkoon. Toinen joukko koostuu yrittäjistä, jotka näkevät lakisääteisen ja pakollisen sosiaalivakuutusjärjestelmän valtion harjoittamana ”ryöstönä”, mikä tulisi poistaa kokonaan. Toinen joukko koostuu puolestaan yrittäjistä, joista osa omaa samoja ajatuksia ensimmäisen joukon kanssa, mutta joilla yhdistävä piirre on kuitenkin pienituloisuus. Eläkevakuutusmaksut aiheuttavat tälle joukolle maksukyvyttömyyttä, koska heillä ei riitä rahat kunnolla toimeentuloon vakuutusmaksujen jälkeen. Kahden pääjoukon lisäksi on paljon muunlaisia pienempiä joukkoja, jotka sekoittuvat pääjoukkoihin ja niiden välille.

Tällä hetkellä ja uudistuksen jälkeenkin yrittäjä kartuttaa eläkettä 7 500 euron minimityötulolla noin 115 euroa vuodessa. 40 vuoden yrittäjäuralla eläkekarttuma jää kuukausitasolla 375 euroon ja 45 vuoden yrittäjäura korottaa eläkettä vain 50 eurolla 425 euroon kuukaudessa. Vuosimaksut ovat tänä aikana puolestaan 1 300 – 1 700 euron välillä riippuen aloittavan yrittäjän alennusoikeudesta. Taulukossa 13 onkin havainnollistettu eläkekarttumia ja vuosimaksuja eri työtuloilla. Taulukon lukemat perustuvat oletettuun 40 vuoden työuraan ja maksuissa on huomioitu aloittavan yrittäjän alennus ja ikävuosikohtaiset maksuprosentit. Indeksejä tai elinaikakerrointa ei ole kuitenkaan otettu laskuissa huomioon. Yrittäjille karttuvista eläkkeistä voidaan huomata nopeasti, että useiden tuhansien eurojen vuosimaksuilla kuukausieläkkeen määrä jää vielä 13 000 euron työtulollakin takuueläkkeen alapuolelle. Tämä koskee yli kolmannesta koko yrittäjäkannasta. Keskimääräisellä 23 000 euron työtulotasolla tarkasteltuna eläke ylittää takuueläkkeen määrän, mutta ei välttämättä poissulje kansaneläkkeen osuutta. Eläke jää tällä työtulotasolla myös usean satasen keskimääräisestä 1 600 euron kuukausieläkkeestä (Nyman & Kiviniemi 2015, 16).

Taulukko 13 Yrittäjän eläkekarttuma eri työtuloilla ja 40 vuoden työuralla laskettuna

YEL-työtulo	Vuosimaksu	Maksut yhteensä	Vuosikarttuma	Kuukausikarttuma
8000	1 882	75 299	4 800	400
13000	3 059	122 360	7 800	650
23000	5 412	216 483	13 800	1 150
33000	7 765	310 607	19 800	1 650
43000	10 118	404 730	25 800	2 150

Alhaiset työtulotasot aiheuttavat kannustinloukkua, kun saman tai suuremman eläkkeen voi saada valtion tarjoamalla takuueläkkeellä ilman, että osallistuisi eläkejärjestelmän maksuihin ollenkaan. Myös yrittäjiltä kerätyt vuosimaksut ovat euromääräisesti suhteellisen korkeita jo alhaisilla työtuloilla, mikä saattaa olla omiaan aiheuttamaan maksuvaikeuksia yrittäjille. Näistä johtuen moni ei näekään yrittäjien eläkevakuuttamista kannustavana tai tasapuolisena järjestelmänä esimerkiksi TyEL:n alaisten eläkkeiden kanssa, vaikka niiden maksu- ja karttumaprocentit ovat yhtenevät.

Suomen Yrittäjien toiveena onkin ollut, että yrittäjien maksut ja etuudet tasapainotettaisiin niin, ettei yrittäjien tarvitse maksaa niin sanottuja turhia maksuja. Tämän voisi toteuttaa esimerkiksi nostamalla YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alarajaa nykyisestä tasostaan. Elo näki huolta myös korkeista maksutasoista ja vähäisistä eläkekarttumista mutta ei kuitenkaan lämmennyt Suomen Yrittäjien toiveelle, koska tällöin yhä enenevässä määrin yrittäjiä jäisi pelkän takuueläkkeen varaan, jos he eivät olisi ollenkaan vakuuttamisvelvollisia. Tämä ei varmasti-kaan parantaisi vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jäävien yrittäjien asemaa. Myös YEL-maksutulo laskisi nykyisestään, kun moni alhaisilla työtuloilla itsensä vakuuttanut yrittäjä jäisi eläkejärjestelmän ulkopuolelle, jolloin joko valtion rooli maksajana kasvaisi tai yrittäjien eläkevakuutusmaksuihin asetettaisiin korotuspaineita. Sosiaali- ja terveysministeriö korosti myös, että eläkejärjestelmän tarkoitus ei ole kannustaa vapaamatkustamiseen valtion rahoittaessa niiden yrittäjien eläkkeet, jotka säästääkseen maksuista eivät vakuuta itseään riittävästi. Tästä huolimatta voidaan miettiä, mikä rooli on pienillä työtuloilla yrittäjien tai eläkejärjestelmän kannalta? Onko tarkoitus keventää vain eläkevakuutuksen maksupaineita ja hillitä huoltosuhteen kasvua vai olisiko tarkoitus pikemminkin kannustaa yrittämiseen tai parantaa yrittäjien uskoa eläkevakuuttamiseen tehden siitä hieman nykyistä kannattavampaa alhaisilla työtuloilla? Elo alleviivasikin, että YEL:n työtulojen korottaminen on hyvin kaksipiippuinen

asia, jonka hyötyjä ja haittoja tulisi pohtia ja laskea tarkemmin sekä yrittäjien että yhteiskunnan näkökulmasta.

Kaikki intressitahot näkivät nykyisen YEL-työtulon käsitteen sen monista puutteista huolimatta parhaana ja yksinkertaisimpana vaihtoehtona eri vaihtoehtoista. Vaikka nykyinen työtulon käsite ei perustu yrittäjän tosiasialliseen työtuloon, vaan hänen itse määrittämäänsä työpanoksen arvoon, ei kirjanpitoon perustuvien lukujen käyttöä kuitenkaan nähdä realistisena YEL-työtulon käsitteen korvaajana. Tuotiin esille, että se todennäköisesti monimutkaistaisi työtulojen määrittämistä entisestään eikä poistaisi niiden manipuloinnin mahdollisuutta tilinpäätösraportoinnin keinoin, jos vakuuttaminen pohjautuisi esimerkiksi verotettavaan tuloon. Verotettava tulo lasketaan myös erilailla eri yhtiötyypeillä, mikä voisi aiheuttaa tiettyjen yhtiötyyppien suosimisen toisten rinnalla. Verotus vahvistetaan lisäksi vasta pari vuotta tulojen toteuman jälkeen, mikä tuottaisi omat ongelmansa yrittäjien eläkevakuuttamiseen. Yrittäjien tasapuolinen kohtelu ei myöskään toteutuisi, jos vain voittoa tuottavat yrittäjät olisivat vakuuttamisvelvollisia. Suomen Yrittäjät näki, etteivät yrittäjätäkään välttämättä olisi kovin innostuneita, jos paremman tilikauden osuessa kohdalleen, heidän tulos hupenisi kasvaviin eläkevakuutusmaksuihin.

Nykyinen työtulojen määrittelytapa säästää myös eläkeyhtiöiden ja muiden sidosryhmien kustannuksia, kun niitä ei tarkisteta jälkikäteen. Jos työtulot perustuisivat tosiasiallisiin tuloihin, jotka saataisiin joka tapauksessa aikaisintaan vasta tilinpäätöksen jälkeen, sitoisi niiden tarkistaminen ja korjaaminen huomattavasti nykyistä enemmän eläkeyhtiöiden ja muiden intressitahojen resursseja, mikä taas lisäisi kustannuksia. Ei ole myöskään takeita, että yrittäjät näkisivät kirjanpidon luvuista johdetut työtulot yhteneväksi heidän työpanoksensa kanssa. Elo korosti lisäksi, etteivät eläkeyhtiötkään ole halunneet ottaa asian suhteen valvojan roolia, koska tällä olisi todennäköisesti negatiivisia vaikutuksia heidän maineeseen yrittäjien luottamusten laskiessa. Yhtiöt eivät ole halunneet myöskään saada verottajan kaltaisen viranomaisen statusta, vaan enemmänkin halunneet korostaa itseään asiakkaidensa puolella olevaksi toimijaksi.

Huolimatta siitä, että myös Suomen Yrittäjät näki nykyisen työtulon määrittelytavan parhaaksi ehdotetuista vaihtoehtoista, antoi se kritiikkiä sen eri toimialojen epätasa-arvoiselle kohtelulle, joka jatkuu uudistuksen jälkeenkin. Järjestö toi esille, että esimerkiksi hammaslääkäri on paljon pienemmällä työtuntimäärällä vakuuttamisvelvollinen kuin siivooja, johtuen hammas-

lääkärin tuottavimmista työtunneista. Epätasa-arvoinen kohtelu tulee järjestön mukaan erityisesti esille osa-aikaisessa yrittäjätoiminnassa, kun vakuuttamisvelvollisuuden määrittämiseksi lasketaan ammatin työtunnin arvoa. Eläketurvakeskuksen yrittäjän työtulo-oppaan mukaan hammaslääkärillä YEL-vakuuttamisvelvollisuus täyttyy jo 5 tunnin keskimääräisellä viikkotuntimäärällä, kun siivousalan yrittäjältä siihen vaaditaan noin 14 tunnin viikkotyötunnit. Vastaavasti hammaslääkärin 14 tunnin viikkotyömäärä vastaa jo siivousalan yrittäjän täyttä työviikkoa.

5.4 Uudistukset suhteessa eläkepoliittisiin tavoitteisiin

Suomen eläkepolitiikan tavoitteena on ollut vuoden 2005 eläkestrategian perusteella eläkeläisten kohtuullinen kulutustason turvaaminen pitäen samalla eläkeläisten ja työssäkäyvien toimeentulon suhde vakaana ja eläkeläisten köyhtymisvaara alhaisena. Intressitahot näkivät eläkeuudistuksen olevan välttämätön poliittisten tavoitteiden turvaamiseksi ja sen nähtiin parantavan sekä eläkeläisten kulutustasoa että heidän ja työssäkäyvien toimeentulon suhdetta pitkällä aikavälillä eläkelajista riippumatta. Yrittäjien kohdalla keskustelua käytiin erityisesti heidän köyhtymisvaarasta ja siitä, tuoko uudistus siihen parannusta ja toteutuuko se ylipääntään yrittäjien kohdalla.

Suomen Yrittäjät toi esille, että uudistuksen turvin pystytään säilyttämään kohtuullisempi työeläkkeen taso suhteessa työtuloihin, jolloin tarvitaan vähemmän kansaneläkejärjestelmän osallistumista tai muuta sosiaaliturvan toimeentuloa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna myös eläkeläisten köyhtymisvaaran voidaan nähdä pienentyvän, mutta on syytä huomioda, ettei eläkeläisten käytettävissä oleviin varoihin tule välttämättä kuitenkaan suurta muutosta, jos eläketason nousu pienentää muita sosiaalietuuksia. Etenkin yrittäjien kohdalla merkittävässä asemassa on heidän työtulonsa ja niiden alhainen taso verrattuna palkansaajiin. Kun yksityisen sektorin työntekijän keskimääräinen palkkatulo oli 42 456 euroa vuonna 2014, yrittäjän keskimääräinen YEL-työtulo oli vain 23 125 euroa. Prosentuaalisesti YEL-työtulot olivat siis vain noin 55 prosenttia yksityisen sektorin palkkatuloista. (SVT 2014c ja ETK:n tilastotietokanta) YEL-työtulojen suhde koko maan ansiotulokeskiarvoon oli korkeampi, noin 81 prosenttia (SVT 2014b).

Jos yrittäjä tekee koko tai suurimman osan työurastaan YEL:n piiriin kuuluvana yrittäjänä, voi hänen eläketasonsa jäädä hyvin alhaiseksi huolimatta työuran pitenemisestä tai eläkemenojen ja työtulojen suhteen kaventumisesta. Elo korostikin, ettei uudistus tuo suuria parannuksia yrittäjien eläketasoihin, kun heitä ei koske muutos työntekijän maksuosuuden huomioimisesta eläkkeen perusteena olevassa tulossa. Yrittäjien eläkkeiden taso säilyy siis entisellään työntekijöiden eläketasojen parantuessa. Työuran pidentyminen onkin siis lähes ainoa yrittäjien eläkkeitä nostava vaikutin. Elo huomautti tosin, ettei uudistuksessa tavoiteltu työurien pidentyminen yksinomaan parane eläkeuudistuksella vaan myös keskeistä on panostaa työntekijöiden ja yrittäjien työkykyyn ja työhyvinvointiin. Nämä asiat ratkaistaan kuitenkin eläkelakipakettien ulkopuolella.

Työurien pidentyessä työtulosummat kasvavat, mikä tukee eläketasojen kasvun lisäksi myös työeläkkeiden rahoituspohjaa. On arvioitu, että eläkeuudistus turvaa maksutason säilyttämisen nykyisellä tasollaan, jos TyEL:n rahasto-osuuksien sijoitustuotot säilyvät ennallaan. Sijoitustuotoilla voidaan tarvittaessa myös kompensoida vakuutusmaksun korotuspaineita ja ne toimivat tarvittaessa puskurina eläkepoliittisten tavoitteiden saavuttamisessa. YEL-vakuutus on ollut alusta asti jakojärjestelmällinen ja huolimatta siitä, että YEL:n vakuutusmaksutaso on sidottu TyEL:n maksutasoon, voisi YEL:n omilla rahasto-osuuksilla tasata eläkelain alaisia tulojen ja menojen suhdetta entisestään. YEL:n jakojärjestelmän purkamista ei ole kuitenkaan pohdittu julkisesti, eivätkä intressitahot nähneet YEL-rahaston perustamisella olevan realistisia mahdollisuuksia enää nykytilanteessa, vaikka kaikki olivat yhtä mieltä vakuutusmaksujen korkeasta tasosta.

Jos yrittäjien eläkevakuuttamiseen tuotaisiin rahasto-osuus, ongelmaksi muodostuisi intressitahojen mukaan erityisesti pääoman kerääminen rahastoihin. Intressitahot korostivat myös, että rahastoinnin puutetta on kompensoitu jo nyt valtion osuudella, jolla katetaan eläkemaksujen ja -menojen erotus. Rahastoinnin mukaan tuominen tarkoittaisi joko valtion roolin merkittävää kasvua tai yrittäjien eläkevakuutusmaksujen nostamista, eikä näitä kumpaakaan vaihtoehtoa nähty mitenkään mahdolliseksi nykyisessä taloustilanteessa. Sosiaali- ja terveysministeriö korosti myös eläkejärjestelmän taustalla vaikuttavaa sukupolvien välisen solidaarisuuden tavoitetta, mikä kärsisi rahastojen mukaan tuomisesta. Rahastojen hyödyistä pääsisi nauttimaan ainoastaan nuorempi sukupolvi, kun sukupolvien välisen solidaarisuuden kannalta olisi tärkeää, että järjestelmän hyödyt olisivat kaikille tasapuoliset.

Elo näki jakojärjestelmän perimmäiset syyt YEL-eläkelain luomiseen 1970-luvulla, kun lähellä eläkeikää oleville yrittäjille haluttiin juuri solidaarisuuden vuoksi turvata edes jonkinlainen yrittäjäeläke. Jos tuolloin olisi tuotu heti rahastointi osaksi yrittäjien eläkelakia, eläkkeelle siirtyvät eivät olisi hyötäneet tästä, eikä heille olisi karttunut juuri muutakaan eläkettä. Eläkelakia luodessa oli lisäksi jo tiedossa, etteivät kerätyt maksut riitä kattamaan tulevia eläkemenoja, minkä vuoksi TyEL:n mukaista rahastointia ei voitu harkita (Poutiainen 2015, 37). Intressitahot eivät muista, että jakojärjestelmän purkamisesta olisi käyty keskusteluja ja näkevätkin jakojärjestelmän yrittäjän eläkevakuutuksessa nykyisin vakiintuneena.

Vaikka YEL:ssa ei olekaan erillistä rahasto-osuutta, vaikuttavat TyEL:n rahastojen sijoitustuotot vakuutusmaksutason korotuspaineisiin välillisesti. Eläkeuudistuksessa helpotettiin muun muassa rahastojen osakesijoittamista, millä yritetään avartaa sijoitusmahdollisuuksia tuottavammilla mutta myös riskisillä osakemarkkinoilla. Sijoitustuottomahdollisuuksien parantumisen toivotaan korreloivan myös parempiin sijoitustuottoihin, joilla voidaan puolestaan hillitä paremmin TyEL:n mutta myös YEL:n vakuutusmaksutason korotuspaineita.

Viime vuosina valtion rooli YEL:n mukaisista eläkemenoista on ollut noin seitsemän prosenttia ja tämä on ennustettu pienentyvän uudistuksen jälkeen (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2014, 18 ja HE 16/2015, 32). Valtion kustannusten pienentymistä on kuitenkin perusteltu lähinnä työurien pitenemisellä, jonka seurauksena työtulot kasvavat ja eläkemenot pienenevät (Kautto & Risku 2015, 47–48). Jos eläkemenot eivät kuitenkaan pienene tai työtulot kasva kuten on arvioitu, valtion rahoituksen roolin muutos on arvioitava uudelleen. YEL:n rahastoinnilla valtion roolia voisi pienentää pitkällä aikavälillä ja näin siirtää maksuvastuuta enemmän yrittäjille, jotka tästä lopulta myös hyötyisivät.

Eläkepoliittisen tavoitteen, köyhtymisvaaran hallinnalla voidaan arvioida eri tavoilla riippuen miten köyhyys ja köyhtymisvaara määritellään. Euroopan unionissa köyhyys- ja köyhtymisvaara on yleisesti määritelty suhteellisen köyhyyden kautta, jossa köyhyys määritellään yksilön tai ryhmän huono-osaisuutena suhteessa väestön keskimääräiseen elintasoon tai elintapaan. Euroopassa köyhyysrajana on käytetty yleisesti pienituloisuuteen perustuvaa määritelmää, missä rajan alle jäävät ne henkilöt ja kotitaloudet, joiden käytettävissä olevat varat jäävät alle 60 prosentin väestön käytettävissä olevista mediaanituloista. Pelkkä tulojen tarkastelu ei kuitenkaan kerro kotitalouksien käytettävissä olevasta mediaanitulosta. Määritelmän avulla ei voi kuitenkaan saada yksiselitteistä kuvaa köyhyydestä, koska siinä ei oteta huomioon esi-

merkiksi pienituloisten omaisuusvarallisuutta. Tästä johtuen EU:n Eurooppa 2020 -strategiassa köyhyys- tai syrjäytymisriski on laskettukin vuonna 2010 käyttöön otetun EU-kriteeristön mukaan kolmella indikaattorilla, joihin kuuluu suhteellisen köyhyysrikin lisäksi aineellinen puute ja kotitalouden vajaatyöllisyys. Köyhyysriski- tai syrjäytymisriski on siis laajempi käsite kuin vain pienituloisuuteen perustuva köyhyys ja viimeisempänä mainittu käsite on korvannut aikaisemman Euroopan tilastotoimisto Eurostatin käyttämän köyhyysasteen käsitteen. (EAPN-Fin 2014, 3–5)

Vuonna 2008 alkaneen talouskriisin jälkeen köyhyys on noussut isoksi kysymykseksi Euroopassa ja vuoden 2010 jälkeen köyhtymisvaara on kasvanut Euroopassa tutkimusten mukaan yli 6 miljoonalla henkilöllä (EAPN-Fin 2014, 8). Vuonna 2012 EU-maiden mittapuulla tarkasteltuna Suomessa köyhyys- tai syrjäytymisriski oli kolmanneksi pienin koskien noin 854 000 henkilöä eli 16 prosenttia koko väestöstä. Köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa elävistä 74 prosenttia oli huono-osaisia vain yhdellä kolmesta indikaattorista. Näistä reilusti suurin osa, 430 000 henkilöä, oli pienituloisia. Euromääräinen raja pienituloisuudelle oli vuonna 2012 henkilöä kohden noin 1200 euroa kuukaudessa. Köyhyys- tai syrjäytymisriskiluvussa on ollut viimeisten vuosien aikana muutaman prosenttiyksikön heilahteluja suuntaan tai toiseen. (Tulonjakotilasto 2013, 7–9)

Kaikista eläkkeensaajista pienituloisia oli vuonna 2012 noin 219 000 henkilöä eli 17 prosenttia. Näistä yli neljä viidesosaa eli yksin. Pelkän kansaneläkkeen varassa eläviä oli noin 85 000 henkilöä ja takuueläkkeen saajia oli noin 104 000 henkilöä. Takuueläkkeen saajista noin 1,5 prosenttia oli yrittäjätaustaisia. Kansaneläkettä sai yhteensä noin 650 000 henkilöä. (EAPN-Fin 2014, 10,12; Salonen & Lampi 2015, 79) Keskimääräinen eläke oli vuonna 2014 noin 1803 euroa kuukaudessa miehillä ja 1411 euroa kuukaudessa naisilla. Keskiansioihin suhtautettuna vanhuuseläkkeen määrä oli noin 54 prosenttia ja työkyvyttömyyseläke noin 36 prosenttia kyseenomaisen vuoden keskiansioista (Nyman & Kiviniemi 2015, 16). Viimevuotisten tilastojen mukaan suhteellisella köyhyysmittarilla mitattuna Suomessa oli noin 650 000 köyhää, minkä lisäksi noin 200 000 köyhyysvaarassa elävää. Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa noin 15 prosenttia väestöstä. (EAPN-Fin 2014, 10,12)

Tutkimusten mukaan kaikkein heikoimmassa asemassa ovat vuokralla asuvat yksinelävät ja lapsettomat ja pienituloiset eläkeläiset. Joukko, joka täyttää kaikki edellä mainitut kriteerit, ei välttämättä ole suuri, mutta esimerkiksi yksin asuvia talouksia on viime vuosina ollut yli 40

prosenttia. Näistä 65 vuotta täyttäneiden osuus on ollut kolmannes. (EAPN-Fin 2014, 17–18) Köyhtymisvaara voidaan nähdä korkeaksi myös nuorena työkyvyttömäksi tuleville henkilöillä, joilla työura on usein vielä lyhyt ja tulot matalat. Yrittäjillä köyhtymisvaara koskee myös iästä riippumatta niitä henkilöitä, jotka ovat tehneet suuremman osan työurastaan yrittäjinä ja pitäneet työtulonsa matalalla tasolla.

Eläkeuudistuksen on arvioitu eläkeiän noston parantavan pitkällä aikavälillä eläkkeiden tasoa. Yrittäjien kohdalla tämä toteutuu kuitenkin vain osittain, koska heidän työtulonsa eivät vastaa heidän todellisia tuloja. Eläkeiän noustessa yrittäjän eläketaso ei siis parane samassa suhteessa kuin palkansaajien. Sosiaali- ja terveysministeriö ei nähnyt tätä merkittävänä ongelmana, koska eläkejärjestelmän ansiosidonnaisuuden vuoksi ilmoitettujen tulojen ja eläkkeiden suhde on tasapuolinen sekä yrittäjille että palkansaajille. Ministeriötä huolestuttivat yrittäjien pienet työtulot, mutta se myös koki, että pienituloisten yrittäjien suosiminen muiden kustannuksella olisi vastoin eläkejärjestelmän solidaarisuuden periaatteita. Se myös muistutti, että valtio takaa kuitenkin pienituloisten vähimmäistoimeentulon kansan- ja takuueläkkeellä, jos heidän kartuttama oma eläke ei yllä riittävän korkealle.

Elo näki huolta erityisesti pätkätöitä tekevistä yrittäjistä ja niistä, jotka eivät kuulu minkään eläkelain piiriin ja jäävät kansaneläkkeen varaan. Tällöin köyhtymisvaaran lisäksi myös työsäkävien ja eläkkeensaajien toimeentulon suhteen ero kasvaa. Elo näki lisäksi eläkeuudistuksen ulkopuolisten kuten asumiseen liittyvien kustannusten nousun vaikuttavan suuresti eläkeläisten köyhtymisvaaran lisääntymiseen. Yhtiö toi esille, että moni yrittäjä on mahdollisesti varautunut eläkeikään joko jo olemassa olevalla varallisuudellaan tai esimerkiksi vapaaehtoisella eläkevakuutuksella. Se näkikin, että osasy syy alhaisissa YEL-työtuloissa ja yrittäjien eläkeaikaisessa köyhtymisvaarassa on yhtiöllä ja heidän vakuutuksia kauppaavilla kumppaneilla, jotka ovat myyneet lakisääteisen eläkkeen rinnalle usein parempituottoisen vapaaehtoisen eläkevakuutuksen. Verotusmuutoksista johtuen vapaaehtoisten eläkevakuutusten suosio on sittemmin romahtanut, minkä voidaan nykyisin nähdä parantavan YEL-vakuutuksen painoarvoa eläkevakuutusten myynnissä. Myös esimerkiksi tapaturmavakuutuskorvauksen sitominen YEL-työtuloihin vuoden 2016 alusta alentaa kumppaneiden intoa myydä matalatasoisia YEL-vakuutuksia.

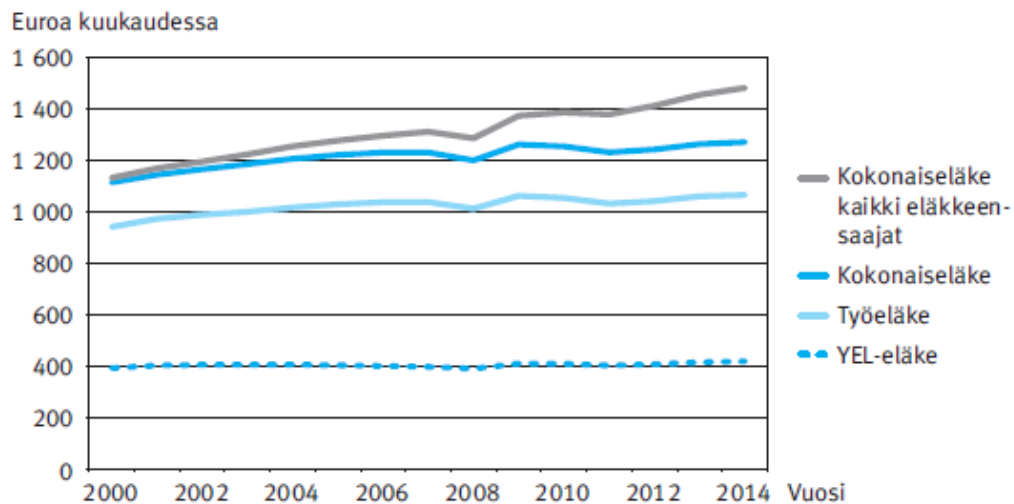
Koska yrittäjien muuta omaisuusvarallisuutta ei huomioida köyhtymisvaaran määrittelyssä, pelkästään tulojen tarkastelulla ei voida tehdä tyhjentäviä päätelmiä yrittäjien taloudellisesta

pärjäämisestä eläkkeellä. Moni voikin ajatella hankkivansa eläkeaikaisen varallisuuden yrityksensä myymisellä, mutta eivät osaa huomioida sen todellista markkina-arvoa, joka on monissa tapauksissa huomattavasti yrittäjän näkemystä vähäisempi.

Suomen Yrittäjät korosti myös yrittäjien köyhtymisvaaraa arvioitaessa, että hyvin harva tekee koko työuraansa yrittäjänä ja suurin osa yrittäjien työurista koostuu TyEL:n alaisesta työstä. Tämä palkansaaajana kartutettu eläke on monesti jo takuueläkettä suurempi ja YEL:n alainen eläke voidaan nähdä lisänä tämän päälle. Yrittäjillä on mahdollisuus myös jatkaa työskentelyään eläkkeen rinnalla ja näin kompensoida pientä eläkettään. Toki yrittäjän köyhyysvaara korostuu esimerkiksi sairastuessa, mutta tämä jää eläkeuudistuksen vaikutusalueen ulkopuolelle.

Järjestö jakoi matalien työtulojen yrittäjät kahteen joukkoon. Ensimmäiseen kuuluivat ne, jotka ovat oikeasti pienituloisia ja joutuvat taistelemaan toimeentulon kanssa, mistä johtuen heidän eläkekarttumansa jää hyvin vähäiseksi. Toiseen kuuluivat ne, jotka tulevat toimeen ensimmäistä joukkoa paremmin, mutta pitävät tästä huolimatta työtulonsa alhaisena, jolloin eläkkeelle jäädessään heidän tulotasonsa romahtaa. Tämän joukon intressit pitää työtulo matalalla voivat tosin olla myös tietoisia, jolloin myös mahdollinen eläkkeenaikainen köyhyys on tietoinen riskinotto. Suomen Yrittäjät ei nähnyt mieluisana vaihtoehtona, että ensimmäisen joukon eläkevakuuttamista helpotettaisiin nykyisestä, koska jos yritystoiminta täyttää vakuutusvelvollisuuden määritelmän, mutta ei kestä pakollisia eläkevakuutusmaksuja, voidaan sen harjoittaminen ylipäättänsä kyseenalaistaa. Eläkejärjestelmän kannalta huolestuttavana piirteenä voidaankin pitää siis jälkimmäiseen joukkoon kuuluvia yrittäjiä, jotka eivät ole ymmärtäneet vakuuttamisen merkitystä työuransa aikana ja heräävät tähän liian myöhään, jolloin eläketurva jää luultua pienemmäksi.

Suomen Yrittäjät näki, ettei TyEL:lta tai YEL:lta eläkkeelle jääneiden eläkekarttumissa ole niin suuria eroavaisuuksia. YEL-eläkkeiden osuus on keskiarvoisesti noin kolmannes yrittäjien koko eläkkeen suuruudesta huolimatta siitä, että yrittäjäura on kestänyt henkilön työurasta useasti kolmannesta suuremman osuuden (kuvio 15).

Kuvio 15 YEL-eläkettä saavien henkilöiden työuraan perustuvat lakisääteiset eläkkeet keskimäärin (Salonen & Lampi 2015, 79)

Köyhtymisvaaraa ja alivakuuttamista voisi pienentää helpointen nostamalla YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alarajaa nykyisestä 7500 euron rajasta lähemmäksi esimerkiksi arvonlisäverovelvollisuuden (1.1.2016 alkaen 10 000 euroa) tai työttömyyskorvauksen (1.1.2016 alkaen 12 420 euroa) alarajaa. Tämä voisi pienentää YEL:n vakuutusmaksutuloa mutta parantaisi eläketurvaa ja eri järjestelmien harmonisointia. Elo ja Suomen Yrittäjät toivat esille, että esimerkiksi rajan nostamisesta työttömyyskorvauksen alarajalle jopa 40 prosenttia YEL:n vakuutuskannasta jäisi nykyisillä työtuloilla vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle.

Suomen Yrittäjien Eläkesturvakeskukselta tilaamien laskelmien perusteella YEL-huoltosuhde säilyisi työtulorajan nostamisen jälkeen kuitenkin neutraalina, jos kaksi kolmasosaa työttömyyskorvauksen edellyttämän alarajan alle vakuuttavista yrittäjistä säilyisi todellisen työpanoksen perusteella vakuuttamisvelvollisina. Järjestö näki, että todellinen vakuuttamisvelvollisten määrä olisi jopa tätä suurempi ja sen arvion mukaan myös eläkejärjestelmä hyötyisi työtulorajan korotuksesta. Toisaalta sivutoimista yrittäjätoimintaa jäisi nykyistä enemmän vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle, mikä lisäisi kokoaikaisten ja osa-aikaisten yrittäjien keskinäistä eriarvoisuutta.

Suomen Yrittäjät näki, että YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alaraja tulisivatkin nostaa vähintään työttömyyskorvauksen edellyttämälle alarajalle. Näin yrittäjät voisivat saada vastinetta myös vakuutusmaksuilleen esimerkiksi ansiosidonnaisilla sosiaalietuuksilla. Järjestö nosti esille, että useamman kymmenen vuoden yrittäjäura kartuttaa YEL:n alaista eläkettä vain noin ta-

kuueläkkeen verran, eikä eläkeuudistus tuo tähän muutosta. Työttömyyskorvauksen suuruisella työtulolla takuueläkkeen ohittaminen vaatii jopa 45 vuoden YEL:n alaisen yrittäjäuran. Järjestö korosti, että vakuuttamisvelvollisuuden alaraja tulisikin olla sellaisella tasolla, että maksujen maksamisella olisi myös henkilökohtaista hyötyä yhteisen hyödyn lisäksi.

Nykyiset matalat työtulot aiheuttavat myös tilastollisen harhan köyhtymisvaaralukuun, koska se katsotaan vähentyväksi kansaneläkemäärien vähentyessä eli myös niissä tapauksissa, joissa yrittäjän rooli oman eläkkeen rahoittajana kasvaa ja toisaalta valtion pienenee. Yrittäjä kasvattaa tällöin maksamillaan YEL-maksuillaan ainoastaan yrittäjäeläkkeen suhdetta kokonaiseläkkeeseensä todellisen köyhtymisvaaran säilyessä samana. YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alarajan nostolla voitaisiin oikaista tätä vääristymää vähentämällä samalla yrittäjien todellisen köyhtymisvaaran esiintymistä, kun järjestelmä turvaisi kaikille vakuutetuille takuueläkettä kattavamman turvan ja kannustaisi näin YEL-työtulojen nostoon lähemmäksi todellista tulotasoa.

Yrittäjien tilannetta tarkasteltaessa on huomioitava, että köyhtymisvaara ja sen tilastollinen harha koskee samalla tavalla myös pienituloisia palkansaaajia, jotka kuuluvat kansan- ja takuueläkkeen piiriin. Palkansaaajat eivät voi yrittäjien tavoin henkilökohtaisesti vaikuttaa eläkekarttumaansa, minkä vuoksi palkansaaajan työeläkkeet vastaavat yrittäjien eläkkeitä paremmin työelämän aikaiseen toimeentulon tasoon. Eläkeaikaisen köyhtymisvaaran pysyessä molemmilla osapuolilla todellisena yrittäjien kohdalla voidaan nähdä olevan suurempi riski kohdata eläkeaikainen köyhyys. Riski kasvaa mitä kauemmin YEL:n alainen yrittäjäura on kestänyt ja mitä alhaisempi YEL-työtulon taso on ollut. Riski puolestaan pienenee, mitä enemmän yrittäjällä on työuran aikaisia YEL-eläkkeen ulkopuolisia säästöjä tai muun työeläkelain mukaan karttunutta eläkettä.

Eläkeyhtiöt tai Suomen Yrittäjät eivät kuitenkaan ole olleet vaatimassa YEL-työtulojen korotuksia julkisesti, vaikka niiden nostaminen olisikin yrittäjien oman turvan ja yhteiskunnan eri järjestelmien yhdenmukaistamisen kannalta suositeltavaa. Syyksi he ilmoittivat yrittäjien jo nykyisenkin heikon luottamuksen eläkevakuuttamista kohtaan, eivätkä pakkokeinot ole ratkaisu parantaa tätä luottamusta. Luottamuksen kadotessa niin eläkeyhtiöiden kuin myös etujärjestön toiminta voisi tulla entistä haastavammaksi ja johtaisi moniin ongelmiin. Kaikki nykyiset YEL-vakuutusmaksut ovat jo nyt elintärkeitä eläkkeiden turvaamisessa, joten yhtiöt ja järjestöt näkevät liian suureksi riskin menettää maksutuloa.

Eläkeneuvotteluissa ei käyty juurikaan keskustelua YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alarajan nostosta eikä sitä haluttu ottaa mukaan eläkeuudistukseen. Suomen Yrittäjät näkivät, että lakisääteisen eläkevakuuttamisen suuntaus on mennyt päinvastaiseen suuntaan. Yhä vähäisempi työ halutaan lakisääteisen eläkevakuuttamisen piiriin, minkä vuoksi YEL-vakuuttamisvelvollisuuden alarajan korottaminen ei sovi ainakaan tällä hetkellä näihin suunnitelmiin. Kuitenkin, jos alarajaa korotettaisiin, lisäisi se ihmisten yrittäjäksi lähtemisen halukkuutta ja parantaisi myös palkkatyön ohella harjoitettavien sivutoimisten yrittäjien toimeentuloa, kun heidän ei tarvitsisi miettiä suurien eläkevakuutusmaksujen maksamista verrattain pienistä yritystuloistaan. Nykyistä matalampi riski lähteä yrittäjäksi voisi parantaa myös maan työllisyystilastoja, kun palkkatyön hakemisen sijaan työttömät voisivat kokeilla yrittäjyyttä. Näin vakuuttamisvelvollisuuden alarajan nosto tukisi omalta osaltaan myös hallitusten tavoitteita työllisyystilanteen parantamiseksi.

5.5 Yrittäjien eläkevakuuttamisen tulevaisuus

Hallituksen esityksessä (16/2015, 29) työeläkemenojen on arvioitu laskevan nykylakiin verrattuna vuoteen 2030 asti, jonka jälkeen työeläkemeno alkaisi hiljalleen lähestyä nykylain mukaista tasoa lopulta ohittaen sen. Yrittäjien kohdalla tämä johtuu lähinnä työkyvyttömyyseläkkeiden tason parantumisesta ja työurien pidentymisestä, jotka kasvattavat kaikkien ikäluokkien keskimääräistä eläketasoa. Suhteessa työtuloihin, työeläkemenon YEL:ssä on arvioitu pienenevän kuitenkin pysyvästi eläke- ja työskentelyajan suhteen kaventuessa sekä eläkekarttumien pienentyessä.

Sosiaali- ja terveysministeriö korosti eläkeuudistuksen suuruutta ja kattavuutta, minkä johdosta lähiajoiksi ei ole suunniteltu muita eläkeuudistuksia. Kuitenkin esimerkiksi muuttuva taloustilanne tai äkilliset muutokset ihmisten liikkuvuudessa saattavat olla syy pohtia eläkevakuuttamista uudestaan tulevana vuosina. Viimeistään vuonna 2026 on tarkoitus tehdä arviointi työurien ja eläketasojen kehittymisestä verrattuna laskelmiin. Yrittäjien eläkevakuuttaminen ei ole kuitenkaan tulevaisuudessakaan ensisijalla tarkasteltaessa eläkevakuuttamisen muutostarpeita vaan muutostarpeet kartoitetaan työntekijöiden tarpeet edellä.

Arviolaskelmista huolimatta intressitahot näkivät keskeisimmän huolen yrittäjien eläkeva-
kuuttamisessa liittyvän rahoitukselliseen kestävyYTEEN. Tulevaisuuden epävarmuudesta johtu-
en heilahtelut vakuutusvelvollisten yrittäjien määrässä, maksutulossa tai kokonaiseläke-
menossa saattavat lisätä painetta irrottaa yrittäjän eläkevakuutusmaksu työntekijän eläkeva-
kuutusmaksusta, jos halutaan välttää valtion kustannusten kasvu. Erityisesti Suomen Yrittäjät
korosti yrittäjän eläkevakuutusmaksun olevan jo tälläkin hetkellä niin suuri, ettei sitä ole enää
varaa nostaa ilman, että yrittäjiä kohdeltaisiin epäreilusti. Intressitahot näkivät suurimpana
yksittäisenä rahoituspaineen keventämisen keinona YEL-työtulotason noston, mikä on teh-
tävä joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin.

Työtulojen nostoon liittyviä keinoja ja ongelmia tuotiin edellisissä alaluvuissa jo laajasti esil-
le. Alarajan noston lisäksi keskusteluja on käyty myös työtulorajojen määrittämistä yrittäjä-
toiminnan luonteen mukaan. On pohdittu, voisiko kokoaikaisen yrittäjätoiminnan työtulorajo-
ja nostaa nykyisestään, koska tämä parantaisi vakuutusmaksutuloa ja eläkkeiden tasoa sekä
pienentäisi erotusta yrittäjien todellisiin tuloihin. Samalla osa-aikaisen yrittäjätoiminnan työ-
tulorajat voitaisiin pitää kokoaikaisen yrittäjätoiminnan YEL-työtulorajaa matalammalla ta-
solla, jolloin osa-aikaisten yrittäjien eläkevakuutusmaksut olisivat kokoaikaisia yrittäjiä pie-
nemät. Työtulorajojen korotus ei tällöin vaikeuttaisi osa-aikaisten yrittäjien mahdollisuutta
selviytyä eläkevakuutusmaksuistaan, ja myös heille voitaisiin taata lakisääteinen eläketurva.
Samalla kannustettaisiin entistä paremmin yrittäjyyden aloittamiseen ja turvattaisiin myös
vakuutusmaksutulon saaminen vähintään nykyisen laajuiselta yrittäjäkannalta.

Verotustietoihin pohjautuvien arvioiden perusteella osa-aikaisia yrittäjiä oli YEL-kannasta
noin kymmenen prosenttia ja heidän tulotasonsa vaihtelevat suuresti. Joukkoon mahtuu niin
pienituloisia kuin hyvin toimeentulevia ammattialoja, koska esimerkiksi lääkärit ja juristit
saattavat harjoittaa yksityistä praktiikkaa päätoimisen palkkatyönsä ohella. (Knuuti & Palo-
murto 2015, 138). Jos osa-aikaisille yrittäjille asetettaisiin kokoaikaista yrittäjyyttä alempi
työtuloraja, voisi se suosia hyvätuloisia osa-aikaisia yrittäjiä kokoaikaisiin pienituloisiin yrittä-
jiin verrattuna. Lääkäreillä tai juristeilla tuskin olisi halua pitää osa-aikaisen yrittäjätoimin-
nan YEL-työtuloa todellisia yrittäjätuloja vastaavalla tasolla, kun heidän eläketurvansa olisi
joka tapauksessa turvattu palkkatyössä karttuvalla työeläkkeellä. Pitäisikö osa-aikaiseen yrittä-
miseen asettaa siten jokin todellinen ansioraja, jonka jälkeen noudatettaisiin kokoaikaisen
vakuuttamisen työtulorajoja? Entä, tulisiko osa-aikainen yrittäminen määrittää yrittäjän palk-
katyön ja yrittäjätoiminnan ansioiden vai työskentelytuntien suhteen perusteella? Osa-aikaisen

yrittäjätoiminnan keskeiset ongelmat liittyvätkin juuri osa-aikaisuuden määrittämiseen. Osa-aikaisen ja kokoaikaisen yrittäjätoiminnan erottaminen toisistaan ja sen todistaminen tekisi todennäköisesti eläkejärjestelmän huomattavasti nykyistä monimutkaisemmaksi ja lisäisi eläkeyhtiöiden työtaakkaa. Suomen Yrittäjät korosti myös työttömyysturvan määrittämisen ongelmallisuutta koskien osa-aikaisia yrittäjiä, ja kuinka heitä jo nyt kohdellaan epätasaroisesti eri järjestelmien kesken.

Suomen Yrittäjät näki, että osa-aikaisilla yrittäjillä eläke on usein kertynyt tai kertyy palkkatyössä ja osa-aikaisesta yrittäjätoiminnasta kerrytettävä eläke olisi vain lisä sen päälle. Siksi se vapauttaisi osa-aikaiset yrittäjät kokonaisuudessaan vakuuttamisvelvollisuudesta säilyttäen kuitenkin mahdollisuuden vapaaehtoiseen vakuuttamiseen. Ongelmaksi muodostuisi osa-aikaisuuden todistaminen ja että vakuuttamatta jättäminen vaikuttaisi todennäköisesti YEL-vakuutusmaksutuloon heikentävästi vakuutuskannan laskiessa. Vapautukset kasvattaisivat myös solidaarisuuseroja eri ammattialojen kesken. Näistä syistä johtuen osa-aikaisen toiminnan vakuuttamisen vapaaehtoisuutta ei voida ainakaan toistaiseksi harkita.

Intressitahot olivat yksimielisiä siitä, että kokoaikaisen yrittäjätoiminnan eläkevakuuttaminen tulee olla pakollista. Jos vakuuttaminen pohjautuisi vapaaehtoisuuteen, suuri osa yrittäjistä ei vakuuttaisi itseään. Tällöin he jäisivät kokonaan lakisääteisen eläketurvan ulkopuolelle, mikä lisäisi valtion kustannuksia kansan- ja takuueläkkeissä. Intressitahot alleviivasivat lisäksi, että lakisääteinen eläkevakuutus turvaa yrittäjän työkyvyttömyysriskin ja tuo turvaa myös yrittäjän perheelle yrittäjän menehtyessä. Eläkevakuutuksella on siten pelkkää vanhuuseläkettä laajempi yhteiskunnallinen rooli, minkä vuoksi kollektiivinen vakuuttaminen on perusteltua.

Jos eläkevakuuttaminen olisi vapaaehtoista, yrittäjät voisivat sijoittaa maksunsa itse ja saada siten mahdollisesti paremman tuoton eläkeajalle. Elinajan ennustaminen on kuitenkin hyvin vaikeaa, joten sijoitusvarallisuuden mitoittaminen riittäväksi osoittautuisi suurimmalle osalle mahdottomaksi. Sijoitusten loppuessa köyhyysriski realisoituisi tulotason romahtaessa. Yksityinen sijoitusvarallisuus olisi myös ailahtelevaisempi maailmantalouden heilahteluille ja rajut matalasuhdanteet söisivät sitä nopeasti. Elo muistutti lisäksi vapaaehtoisuuden tuomista lieveilmiöistä, kun myös taloudellisessa mielessä ei-hyödylliset toimijat alkaisivat houkutella yrittäjiä ostamaan heidän tarjoamiaan tuotteita ja palveluita ylimääräisellä rahalla. Näin on käynyt esimerkiksi Englannissa, jossa henkilöille tuli mahdolliseksi nostaa kartutettua eläkevarallisuutta itselleen ulos ennen eläkkeelle jäämistään.

Eläkelajin rahoituksellisessa kestävyudessa on tärkeää säilyttää yrittäjien lukumäärä. Lisäksi on keskeistä pitää työtä tekevien yrittäjien suhde eläkeläisiin vakaana. Eläkeiän nousemisen myötä työurien pituus nousee ja vanhuuseläkeläisten määrä pitkällä aikavälillä laskee. Yrittäjien ja eläkeläisten keskinäisessä suhteessa nopeampia ailahteluja voi saada aikaiseksi osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen saama suosio. Eläkelaji on menoneutraali nykylain mukaiseen osa-aikaeläkkeeseen verrattuna, mutta vain olettaen eläkkeelle siirtyvien lukumäärän pysyvän vakiona. Jo nyt on ennakoitu osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen saavan suuren suosion sen suotuisten ehtojen vuoksi, ja jos suosio kasvaa huomattavasti osa-aikaeläkkeeseen verrattuna, voi eläkelajin ehtoihin olla syytä tehdä heikennyksiä jo lähitulevaisuudessa.

Eläkeuudistus ei tuo suuria muutoksia työkyvyttömyyseläkkeisiin, ja niiden määrän ja kustannusten on arvioitu pysyvän suhteellisen vakaana nykytilanteeseen verrattuna. Työelämän ja vapaa-ajan kehittyminen nykyistä hektisemmäksi voi kuitenkin lisätä henkistä kuormittuneisuutta ja kasvattaa toiseksi suurimman eläkelajin eläkkeiden lukumäärää ja eläkemenoa mielenterveyssyistä myönnettävien eläkkeiden vuoksi. Mielenterveyssyistä jäädään työkyvyttömyyseläkkeelle muita syitä huomattavasti nuorempana, minkä vuoksi niitä maksetaan keskimääräisesti kauemmin. (Nyman & Kiviniemi 2015, 26–27) Eläkeuudistuksella ja eläkelaeilla ei pystytä juurikaan hillitsemään työkyvyttömyyteen vaikuttavia syitä, vaan keskeistä olisi panostaa työhyvinvointiin ja työssä jaksamiseen liittyviin eläkeuudistuksen ulkopuolisiin kysymyksiin.

Eläkkeen kartuttamisessa ja eläkkeelle jäämisessä yrittäjien asenteilla voidaan nähdä olevan keskeinen rooli (Barr 2013, 60). Luottamuksen ollessa eläkejärjestelmään alhainen, YEL-työtulon tasolla ei välttämättä nähdä olevan merkitystä omaan eläkkeeseen, tai siitä ei välitetä. Lisäksi luottamuksen laskiessa myös järjestelmään sitoutuneisuus laskee, mikä saattaa vaikuttaa aikaisempaan eläkkeelle jäämiseen kuin mitä tapahtuisi vahvemman luottamuksen ja sitoutuneisuuden vallitessa. Suomalaisten luottamus eläkejärjestelmään on ollut kautta ajan suhteellisen vähäistä ja asenteet ovat muuttuneet viime vuosina aikaisempaa negatiivisemmiksi (Kahma & Takala 2012, 19–23; Takala 2015).

Vuonna 2014 eläkejärjestelmän myönsi tuntevansa kohtalaisesti hieman yli kolmannes ja heikosti melkein puolet (Takala 2015, 12). Koska sekä tietämys että luottamus eläkejärjestelmään on ollut alhaista, voidaan näiden olettaa korreloivan ainakin osittain keskenään. Tiedon kasvaessa luottamus ja asenteet parantuvat tai ainakin virheellinen tieto osataan sivuuttaa.

Suomen Yrittäjät kertoi, että yrittäjillä on vielä hyvin usein vahvoja mielipiteitä ja vääriä uskomuksia eläkejärjestelmästä ja omasta eläkevakuuttamisestaan. Väärää tietoa korjaamalla ja uskomuksia rikkomalla, voitaisiin parantaa yrittäjien asenteita eläkevakuuttamista kohtaan ja näin saada nostettua myös YEL-työtuloa lähemmäksi todellista tulotasoa. Järjestö näki, että tähänastisella asennekasvatuksella on ollut vain vähän vaikutusta asenteiden muuttumiseen mutta uskoi niiden parantumiseen vähitellen. Asenteiden parantumista tosin vaikeuttaa yrittäjäkentän vaihtuvuus ja monen työntekijätausta, jonka aikana yrittäjät ovat saaneet erilaisen kuvan eläkevakuutusmaksujen suuruudesta.

Elo näki tärkeänä, että yrittäjien nykyiset asenteet huomioitaisiin tulevaisuudessa päätöksissä niin, etteivät ne ainakaan huonontuisi entisestään ja madaltaisi siten heidän luottamusta eläkejärjestelmään ja eläkevakuuttamiseen. Eläkeyhtiöt ovat omalla toiminnallaan yrittäneet nostaa luottamusta uudistamalla ulkoista imagoaan ja lisäämällä tietoa esimerkiksi eläkeuudistuksesta hyödyntäen uusia helposti lähestyttäviä kanavia, kuten YouTubea. Eläkeyhtiöiden pitää nykyään olla myös entistä enemmän esillä ja vaalia positiivista mainekuvaansa kilpailun kiristyesä. Panostukset palvelunlaadun parantamisessa näkyvät asiakkaille, mikä parantaa heidän asiakaskokemusta ja siten mahdollistaa myös asenteiden muuttumisen pidemmällä aikavälillä.

Suomen Yrittäjät ja Elo näki, että yrittäjien asenteiden lisäksi heidän eläkevakuuttamiseen vaikuttaa paljon eläkeyhtiön ja sen kumppanien asenteet vakuutuksista tiedottamiseen ja opastamiseen. Monet yrittäjät luottavat eläkevakuutusta kauppaavan myyjän mielipiteeseen ja YEL-työtulo voidaan määrittää alhaiselle tasolle esimerkiksi yksilöllisten sijoitusvakuutuksen myynnin varjolla (Järnefelt 2011b). Olisikin ensiarvoisen tärkeää, että lakisääteinen eläkevakuuttaminen olisi samassa asemassa yksilöllisten sijoitusvakuutusten kanssa myynnistä saatavien provisioiden suhteen, jolloin myyntitapahtumassa palkkioperusteet eivät olisi työtulon tasoon vaikuttava tekijä.

Sosiaali- ja terveysministeriö näki asenteiden huomioon ottamisen tärkeänä, mutta ei kuitenkaan pitänyt niitä lainsäädännössä ratkaisevana asiana. Ministeriö korostikin, että tuleva eläkeuudistus on nähty luottamusta lisäävänä huolimatta siitä, ettei siinä ole suoria keinoja luottamuksen ja asenteiden parantamiseksi. Ministeriön mukaan asennekasvatus tapahtuu lainsäädännön ulkopuolella. Parantuvilla asenteilla ja luottamuksella on positiivinen vaikutus koko eläkejärjestelmään ja siten myös tuleviin uudistamistarpeisiin, minkä vuoksi olisikin suotavaa,

että asennekysymyksiä pohdittaisiin jo eläkeuudistusneuvotteluissa. Näin voitaisiin ainakin välttää luottamusta heikentävien muutosten teko.

6 YHTEENVETO

6.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset koostuivat kahdesta päätutkimuskysymyksestä ja ensimmäisen päätutkimuskysymyksen kolmesta alatutkimuskysymyksestä. Tutkimuksessa käsittelyn painoarvo oli vahvasti ensimmäisen päätutkimuskysymyksen ympärillä, jota lähestyttiin sen kolmen alateeman kautta. Toinen päätutkimuskysymys nähtiin olennaiseksi tutkimuksen aiheen kannalta ja sen mukana pitäminen oli näin perustelua vähäisemmästä huomiosta huolimatta. Tutkimuskysymykset olivat:

Miten eri intressitahot näkevät työeläkeuudistuksen vaikutukset yrittäjien lakisääteiseen eläkevakuuttamiseen?

Kuinka tarpeellisina ja onnistuneina työeläkeuudistukset nähdään?

Millaisella tasolla yrittäjien eläkevakuuttaminen on uudistuksen jälkeen?

Miten työeläkeuudistukset noudattavat eläkepoliittisia tavoitteita?

Mitä kehitettävää yrittäjien eläkevakuuttamisessa on uudistuksen jälkeen?

Intressitahojen näkemykset työeläkeuudistuksesta olivat laajalti yhtenäiset uudistuksesta laaditun hallituksen esityksen kanssa, jonka mukaan nykyinen työeläkelainsäädäntö oli osoittautunut monin tavoin riittämättömäksi turvaamaan tulevaisuuden eläketasot, hillitsemään eläkemenoja ja pitämään työssäkäyvien ja eläkeläisten toimeentulon suhde vakaana. Työeläkeuudistus nähtiin tämän vuoksi ensiarvoisen tärkeänä turvaamaan eläkejärjestelmän rahoituksellinen kestävyys myös tulevaisuudessa. Myöhennetyllä eläkkeellesiirtymisiällä ja eläkekarttumien tasoittamisella tasataan merkittävästi vakuutusmaksun nousupaineita ja kavennetaan nykyistä työikäisten ja eläkeläisten huoltosuhdetta. Eläkeiän nosto on välttämätöntä erityisesti

yrittäjien kohdalla, koska juuri heidän eläkkeelle siirtymisen pitkittäminen yli alimman eläkeiän on ollut hyvin harvinaista.

Näkemykset yrittäjien eläkevakuuttamisen erityistarpeiden huomioimisesta jakoivat intressitahojen mielipiteet. Mitä lähempänä haastateltava taho oli yrittäjäkenttää, sitä enemmän yrittäjien tarpeille olisi haluttu antaa tilaa uudistuksessa. Elo ja Suomen Yrittäjät kokivat myös harmillisena yrittäjäedustuksen puuttumisen eläkeneuvotteluista, minkä vuoksi yrittäjien asema lakisääteisen eläkevakuuttamisen kontekstissa voidaan uudistuksen jälkeenkin nähdä olevan työntekijöitä heikompi. Kokonaisuudessaan eläkeuudistus nähtiin kuitenkin sopivan yrittäjille sellaisenaan lukuun ottamatta pieniä yksityiskohtia.

Työntekijän ja yrittäjän eläkelain harmonisointi vahvistui tulevassa työeläkeuudistuksessa, kun esimerkiksi työntekijän eläkevakuutusmaksun vähentämisestä eläkkeen perusteena olevasta tulosta luovuttiin. Tämän nähtiin hyödyttävän vain työntekijöitä ja heidän eläkkeiden tasoja, mutta tästä huolimatta uudistusta ei koettu haitallisena yrittäjien eläkevakuutuksen suhteen. YEL:n eläkemenojen on arvioitu jopa laskevan suhteellisesti TyEL:n eläkemenoja enemmän.

Kaikki intressitahot näkivät yrittäjän mahdollisuuden jatkaa toimintaansa vanhuuseläkkeellä ilman vakuuttamisvelvollisuutta tärkeänä, koska yrittäjän eläkevakuutuksen perusteena usein oleva matala työtulo johtaa pieneen eläkkeeseen. Yrittäjätoiminnan jatkamisella taataan heille mahdollisuus tulotason säilyttämiseen vanhuuseläkkeen aikana ilman vakuuttamispakkoa. Eläkevakuutuksen voi näin nähdä tukevan yrittäjyyttä, kun eläkkeen saamiseksi ei edellytetä toiminnan lopettamisesta.

Yrittäjän eläkevakuutuksen joustomahdollisuuksien säilyttäminen koettiin myös onnistuneeksi ratkaisuksi. Lähempi tarkastelu tosin todisti joustojen vähäisen käytön, minkä vuoksi sille ei voidakaan asettaa laajempaa merkittävyyttä yrittäjän eläkevakuuttamisen suhteen. Suurempien eläkekattumaprosenttien poistumista ei puolestaan koettu merkittävänä asiana yrittäjien eläkevakuuttamisessa. Intressitahot kantoivat kuitenkin huolta matalista YEL-työtuloista ja niiden vaikutuksesta eläkkeiden tasoihin. Keskeisimmiksi syiksi pienille YEL-työtuloille intressitahot asettivat korkeat maksut, tietämättömyyden ja/tai välinpitämättömyyden eläkevakuutusta kohtaan sekä pienituloisten yrittäjien kannustinloukun. Yrittäjän eläkevakuuttamisen nähtiin pohjautuvan usein yrittäjien hyvin lyhytnäköiseen ajatteluun eikä esimerkiksi työky-

vyttömyyden tai sairauden riskiä ole osattu huomioida. Osasyitä matalista YEL-työtuloista vieritettiin myös eläkeyhtiöille ja heidän kumppaneilleen.

Eläkeuudistuksen vaikutuksia yrittäjien eläkkeisiin on vaikea arvioida irrallisena kokonaisuutena, koska suurimman osan yrittäjien työurasta muodostaa usein palkansaaaja-aika. Lisäksi yrittäjäksi ryhdytään yleensä vasta myöhemmällä iällä. Yrittäjäura ei myöskään ole yhtäjaksoinen vaan voi koostua eripituisista jaksoista eri ikävuosina ja eri työtuloilla. Tästä monimuotoisuudesta johtuen esimerkiksi eläkelajien vaikutusten arviointi yrittäjien eläkevakuuttamisen suhteen onkin haasteellista. Myös liian läheinen tarkastelu voidaan nähdä olevan vielä tässä vaiheessa epämielekäästä.

Työuraeläke nähtiin sopivan yrittäjille työntekijöitä heikommin ja kyseenomainen eläkelaji sai osakseen kovaakin kritiikkiä. Huolimatta, että siinä on pyritty huomioimaan samalla tavalla yrittäjien ja työntekijöiden tekemä raskas työ, eläkkeen hakemiskriteerit nähtiin eriarvoistavan heitä liikaa. Keskeisiä ongelmia työuraeläkkeiden hakemisessa ja niiden myöntämisessä yrittäjille saattaa aiheuttaa erityisesti työterveyshuollon puuttuminen, raskaan työn näyttövelvollisuus ja yrittäjäriskin tuoman stressin kuluttavuus. Eläkkeen vaatimuksena oleva 38 vuoden työura kuluttavassa ja raskaassa työssä on lähtökohtaisesti hyvin korkea verrattuna esimerkiksi nykyisten keskimääräisten työurien keston. Siksi on luultavaa, ettei työuraeläkkeitä tulla myöntämään yrittäjille ainakaan lähivuosien aikana siinä määrin kuin kyseenomaiselle eläkkeelle olisi kysyntää heidän keskuudessaan. Näin ollen eläkelajia voidaan pitää työntekijäkeskeisenä ja miettiä olisiko se saanut eri muodon, jos yrittäjänäkökulma olisi ollut edustettuna eläkeneuvotteluissa työmarkkinajärjestöjen ohella.

Osittainen varhennettu vanhuuseläke nähtiin nimeä lukuun ottamatta onnistuneena eläkelajitulokkaana. Se nähtiin selkeämpänä ja hallinnollisesti kevyempänä kuin sen tieltä väistytävä osa-aikaeläke. Uusi eläkelaji on arvioitu olevan lisäksi menoneutraali osa-aikaeläkkeen kanssa, jos eläkkeiden lukumäärissä ei tapahdu muutoksia. Uuden eläkelajin suosion osoittautuessa suuremmaksi myös sen menot nousevat, mikä saattaa aiheuttaa eläkelajiin tiukennuksia jo nopeallakin aikataululla. Intressitahot näkivätkin, että mahdollisuus nostaa osittainen eläke ulos ilman työteon rajoittamista voi kasvattaa eläkelajin suosiota huomattavasti. Suosion kasvua tukevat myös muiden maiden eläkejärjestelmien vastaavat muutokset ja niiden suosion runsas lisääntyminen.

Osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen, työuraeläkkeen, työkyvyttömyyseläkkeen ja vanhuuseläkkeen ikärajojen vertailussa huomattiin niiden olevan osittain hyvinkin lähellä toisiaan. Voidaan siis pohtia, mikä rooli työuraeläkkeellä jää, jos samaan aikaan yrittäjällä on mahdollisuus jäädä osittaiselle varhennetulle vanhuuseläkkeelle? Entä onko yrittäjän helpompi hakea suoraan työkyvyttömyyseläkettä työuraeläkkeen sijasta, jos hänen työkykynsä on alentunut normaalista tasostaan? Jää nähtäväksi, antavatko eläkeyhtiöt eläkettä hakiessa enemmän painoarvoa työkyvyttömyyden tunnuspiirteille vai yrittäjän selvityksille raskaasta työurasta. Huomioitava on, ettei yrittäjillä ole myöskään rahallista kannustinta hakea työuraeläkettä työkyvyttömyyseläkkeen sijasta toisin kuin työnantajilla.

Aiemmissa eläkeuudistuksissa keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää on pyritty nostamaan ja eläkemenoja laskemaan karsimalla varhaiseläkereittejä ja tiukentamalla niiden ikärajoja. Uudistuksessa on kuitenkin tuotu työuraeläke uutena varhaiseläkemahdollisuutena eläkejärjestelmään vanhuuseläkeiän noston varjolla. Voidaankin miettiä, parantaako eläkeiän nosto riittävästi eläkejärjestelmän huoltosuhdetta, jotta varhaiseläkemahdollisuuksia voidaan taas lisätä? Entä onko työuraeläkkeellä tarkoitus vähentää työkyvyttömyyseläkkeiden määriä ja siten keventää järjestelmän eläkemenoja? Työkyvyttömyyseläkehakemusten hylkäykset ovat omalta osaltaan myös kasvattaneet eläkejärjestelmään kohdistuvaa epäluottamusta ja negatiivisuutta. Työuraeläke voi tuoda onnistuneena eläkelajina kaivatun parannuksen edellä mainittuihin asioihin.

Yrittäjien eläkevakuuttaminen voidaan nähdä olevan hieman paremmalla tasolla uudistuksen jälkeen kuin mitä se olisi ollut nykyisin valossa. Pitkällä aikavälillä yrittäjien työtulosummat ja eläkkeet kasvavat samalla kun työtulojen ja eläkemenojen välinen suhde kaventuu. Uudistuksen vaikutukset yrittäjien eläkeikään ja työurien pitenemiseen arvioidaan jäävän lyhyellä aikavälillä työntekijöiden vaikutuksia vähäisemmiksi. Tämä johtuu lähinnä yrittäjien korkeammasta ikäjakaumasta, aikaisemmasta eläkkeelle jäämisestä ja alhaisemmista eläkekarttumisista. Uudistuksen jälkeen yrittäjien eläkkeiden tasoja parantavat oikeastaan vain työurien pidentyminen ja eläkevakuutusmaksun pysyminen myös tulevaisuudessa samalla tasolla.

Yrittäjien eläkkeet voivat jäädä hyvin alhaisiksi, jos he tekevät koko työuransa tai suurimman osan siitä YEL:n piiriin kuuluvana yrittäjinä. Tämä johtuu pääosin runsaasta alivakuuttamisesta, joten työuran pitenemisellä tai työtulojen ja eläkemenojen suhteen kaventumisella ei ole juuri tähän vaikutusta. Intressitahot näkivätkin, ettei eläkeuudistus tuo merkittävässä määrin

parannuksia yrittäjien eläketasoihin. Eläkkeiden jäädessä alhaisiksi yrittäjät alkavat nostaa eläkettään mitä todennäköisimmin alimmassa vanhuuseläkeiässä. Tämä puolestaan hidastaa uudistuksessa tavoiteltua työurien pidentymistä. Lisäksi tulee huomioida, että työurien pidentymisessä keskeistä on myös eläkeuudistuksen ulkopuolelle jäävät asiat, kuten panostukset työhyvinvointiin ja työssä jaksamiseen.

Yrittäjien eläkevakuuttamisen keskiössä olevat YEL-työtulot jäivät kokonaan eläkeuudistuksen ulkopuolelle. Työtulorajoja nostamalla tai työtulon määrittystapaa muuttamalla voitaisiin nostaa yrittäjien eläketasoa lyhyelläkin aikavälillä huomattavasti. Alhaisilla työtuloilla esiintyy lisäksi kannustinloukkua, joka houkuttaa ottamaan hyödyn irti eläkejärjestelmästä ilman omaa kunnollista panostusta. Työtulorajoja nostamalla voitaisiin parantaa sekä eläketasoa että vähentää valtion kustantamia eläkkeiden menoja. Tämä lisäisi myös yrittäjäksi lähtemisen kannusteita ja tukisi näin hallituksen monivuotisia pyrkimyksiä yrittäjyyden lisäämiseksi ja tukemiseksi. Työtulorajojen noston voisi nähdä lisäävän myös oikeudenmukaisuutta, jos tosiasiallisesti pientä yritystoimintaa harjoittavien henkilöiden ei tarvitsisi maksaa suuria eläkevakuutusmaksuja. Intressitahojen näkemykset työtulorajojen nostamisesta nykyisestään poikkesivat toisistaan, mutta tästä huolimatta nykyinen työtulon määrittystapa nähtiin yhteisesti parhaaksi ehdotetuksi vaihtoehdoksi. Esille nousi myös, että vaikka työtulorajojen nosto olisi-kin intressitahojen mielestä ja eläkejärjestelmän näkökulmasta perusteltua, ei se ole saanut välttämättä julkista kannatusta. Pelkona on ollut menettää YEL-maksutuloa ja laskea oman maineen lisäksi myös yrittäjien luottamusta eläkejärjestelmää kohtaan.

Yrittäjien eläketasoa voitaisiin parantaa myös rahastoinnin avulla. Kaikki intressitahot näkivät kuitenkin tämän ajatuksen mahdottomana, eikä tämän vuoksi sitä ole julkisesti edes ehdotettu. Rahastoinnin mukaan tuominen kasvattaisi YEL:n huoltosuhdetta ja sukupolvien välistä solidaarisuuseroa kestävämmäksi. Lisäksi on hyvä huomioida, että YEL-vakuutuksen eläkemenot ovat aina olleet maksutuloja suuremmat, minkä vuoksi valtio otti alun perin eläkemenojen ja vakuutusmaksujen välisen erotuksen vastuulleen.

Koska yrittäjien eläkkeet jäävät usein alhaisiksi johtuen YEL-työtulo-ohjeistuksen tietoisesta ja tiedostamattomasta kiertämisestä, aiheuttaa se ongelmia myös eläkepoliittisten tavoitteiden saavuttamisessa. Eläkkeen aikainen köyhtymisvaara ei välttämättä vähene, vaikka yrittäjän todelliset tulot kasvaisivatkin. Toisaalta on arvioitu, että pidemmistä työurista johtuen sekä yrittäjien eläkkeiden tasot nousevat että työikäisten ja eläkeläisten toimeentulon suhde kaven-

tuu, mikä tukee omalta osaltaan eläkepoliittisten tavoitteiden saavuttamista ja vähentää köyhtymisvaaraa.

Keskimääräisillä eläkkeillä mitattuna suomalaiset ovat köyhyysrajan yläpuolella. Yrittäjillä köyhtymisvaara voidaan nähdä olevan huomattavasti merkittävämmässä asemassa verrattuna työntekijöihin, koska heidän eläkkeensä perusteena olevat tulot jäävät keskimääräisesti alle 60 prosenttiin palkansaajien ansiotulosta. Lisäksi yrittäjien keskimääräiset työtulot ovat olleet tasolla, jossa monet heistä jäävät kansaneläkkeen tai jopa takuueläkkeen varaan. Riski kasvaa sitä suuremmaksi, mitä kauemmin henkilö on toiminut yrittäjänä ja mitä alhaisemmalle tasolle työtulot ovat jääneet. Ottaen tämän ohella myös huomioon, että yrittäjyys on monella matalapalkkaisella alalla nykypäivänä vakiintunut käytäntö, on perusteltua esittää huoli heidän toimeentulosta. Eläkeuudistus ei sisällä sellaisia keinoja, joilla eläkevakuutusmaksujen ja eläkekattumien suhde kaventuisi tai työtulotasot nousisivat. Tämän vuoksi YEL:n alaista eläkettä saaviin henkilöihin kohdistuu jatkossa myös huomattava köyhtymisvaara ja köyhyysriski. Eläkeaikainen köyhtymisvaara ja köyhyysriski voi olla myös tietoinen riskinotto.

On huomioitava, että yrittäjillä on useasti karttunut eläkettä työntekijänä ja tämä muodostaa-kin suuremman osan heidän kokonaiseläkkeestä. Tästä johtuen YEL:n alainen eläke voidaan tietyissä tapauksissa nähdä lisänä TyEL:n alaisen eläkkeen päälle. Kuitenkin yrittäjän eläkelain ei ole tarkoitus olla vain työntekijän eläkelain täydentäjä vaan tasavertainen tämän kanssa. Tällä hetkellä yleinen käytäntö on, että yrittäjät jatkavat työskentelyään vanhuuseläkkeen rinnalla, jolloin voivat kompensoida pientä eläkettään. Eläkejärjestelmän tavoite on kuitenkin taata riittävä eläketaso ilman työskentelyn jatkamista. Tämän vuoksi olisi tärkeää kohdistaa riittäviä uudistuksia juuri yrittäjien eläkelakiin.

Yrittäjien korkeamman ikärakenteen vuoksi heitä jää suhteellisesti enemmän eläkkeelle palkansaajiin verrattuna seuraavan vuosikymmenen kuluessa. Yrittäjien eläkejärjestelmä tarvitseekin uusia yrittäjiä ja erityisesti sellaisia, jotka tuovat maksutuloa pidemmän ajanjakson ajan. Huomioitava on, etteivät uudet yrittäjät tarkoita välttämättä nuoria yrittäjiä, eikä iällä ole loppujen lopuksi merkitystä, jos YEL:n alainen yrittäjäaika ja työtulot kasvavat. Yrittäjien lukumäärän säilyttämällä turvataan omalta osaltaan YEL:n rahoituksellinen kestävyys ja valtion roolin matalana pitäminen.

On pohdittu, kuinka paljon vapauksia yrittäjille voidaan antaa, jotta eläkelaki säilyttää vielä sille asetetut eläkepoliittiset tavoitteet. Intressitahot olivat yhteisesti sitä mieltä, ettei vakuuttaminen voi olla täysin vapaaehtoista, koska silloin suurin osa yrittäjistä jättäisi vakuuttamatta itsensä, mikä johtaisi järjestelmän rahoituksellisten ongelmien lisäksi myös laajempiin yhteiskunnallisiin ongelmiin esimerkiksi työkyvyttömyyden kohdatessa. Jos YEL-karttuma olisi pieni suhteessa suoritettuihin maksuihin, hyvätuloiset eivät tällöin turvautuisi yrittäjien eläkevakuutukseen vaan sijoittaisivat varansa eläkettään varten toisella tavalla. Tämä johtaisi ihmisten eriarvoistumiseen ja nykyinen yrittäjien eläkevakuutus jäisi ainoastaan ”köyhien” järjestelmäksi. Nykyinen järjestelmä takaa samat pelisäännöt kaikille ja lakisääteisellä eläkkeellä on suurin ja pääasiallinen rooli työuran jälkeisessä toimeentulossa. Intressitahot näkivät, että tämä asetelma on hyvä säilyttää myös tulevaisuudessa.

Eläkevakuuttamisen rajat tulisi asettaa lisäksi sellaisiksi, että niistä olisi hyötyä yrittäjille. Tulisikin pohtia, mikä rooli pienillä työtuloilla on? Onko niistä karttuva eläke ja perittävät maksut järjestelmän tai yrittäjän edun mukaista? He harvoin kuitenkaan tekevät koko työuransa yrittäjinä ja jos tekevät, ei heille tule karttumaan takuueläkettä suurempaa eläketurvaa. Eläkejärjestelmässä heidän rooli voidaankin tästä johtuen nähdä olevan lähinnä vakuutusmaksujen maksajana ja eläkeläisten työeläkkeiden rahoittajana. Kansaneläkkeen ylittävää turvaa heille ei kerry omasta vakuuttamisestaan uudistuksen jälkeenkään.

Intressitahot toivat myös esille, että yrittäjien väärät uskomukset ja tiedot eläkevakuuttamisesta vaikuttavat paljon heidän vakuutuskäyttäytymiseen. Tästä syystä on hyvä asettaa rajat vakuuttamiselle, mutta yrittäjävapautta tukien säilyttää mahdollisuudet joustaa siinä tietyin keinoin. Keinoja voidaan muuttaa tulevaisuudessa ja niitä on syytäkin pohtia, koska esimerkiksi maksujoustopon hyödyntäminen on ollut erittäin vähäistä huolimatta sen hyvistä mahdollisuuksista.

Väärät uskomukset ja tiedot heijastuvat lisäksi yrittäjien asenteissa. Monet yrittäjät ovat nähneet lakisääteisen eläkevakuuttaminen pakollisena pahana ja valtion harjoittamana ”ryöstönä”. Huonot asenteet heijastuvat heikkona luottamuksena eläkejärjestelmää kohtaan. Intressitahot painottivat, että eläkejärjestelmän tarkoitus on välttää vapaamatkustamista, mutta matalien työtulojen kannustinloukku yhdessä alhaisen luottamuksen kanssa heikentää kuitenkin kollektiivista eläkevakuuttamisen tasoa. Vielä ei ole varmuutta, paraneeko yrittäjien luottamus eläkejärjestelmään uudistuksen jälkeen, mutta tätä voi epäillä, koska uudistus ei tuonut tätä sel-

västi parantavia muutoksia. Heikko luottamus ja negatiiviset asenteet heijastuvat yrittäjien kohdalla ensisijaisesti matalina YEL-työtuloina ja aikaisena vanhuuseläkkeen nostona, jotka vaikeuttavat puolestaan eläkeuudistuksen tavoitteiden saavuttamista. Asenteihin panostamalla on mahdollista parantaa yrittäjien eläkevakuutusten ja luottamuksen tasoa.

Asenteiden huomioon ottaminen eläkeuudistuksissa ja eläkevakuuttamisen muutoksissa jakoi intressitahojen mielipiteet. Tuotiin esille, etteivät asenteet saa olla ne, jotka määräävät lakisääteisen eläkevakuuttamisen suunnan ja että tähänastisilla asennekasvatuksella on ollut yleisesti vain vähän vaikutusta. Tästä huolimatta yrittäjien asennekasvatukseen tulisi panostaa, koska heidän eläkevakuutuskäyttäytyminen ei muutu, jos heidän mielipiteet sivuutetaan tai niitä ei yritetä oikaista.

6.2 Tutkimuksen arviointi

Tutkimuskysymyksiin vastaamisen lisäksi on myös tärkeää arvioida tutkimustuloksia niiden luotettavuuden kautta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa voidaan tarkastella tutkimuksen tarjoaman tiedon totuutta ja objektiivisuutta. Tarkastelussa on kuitenkin syytä muistaa, ettei laadullisessa tutkimuksessa ole olemassa täysin objektiivista tietoa, koska kaikki tieto on jollain tavalla sidonnaista tutkimustilanteeseen. Totuuden tarkastelussa on hyvä erottaa toisistaan myös havaintojen luotettavuus ja puolueettomuus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134–135)

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli tuoda esille eri intressitahojen näkemyksiä uudistuksen vaikutuksista yrittäjien lakisääteiseen eläkevakuuttamiseen ja näin lisätä tietoa työeläkeuudistuksen vaikutuksista yrittäjän eläkevakuutukseen. Tutkimusta voidaan pitää aiheensa vuoksi hyvin ajankohtaisena ja tarpeellisena, koska työeläkeuudistus astuu voimaan ensi vuoden alusta eikä sen kaikkia vaikutuksia ole pystytty vielä arvioimaan. Työeläkeuudistusta ei ole aikaisemmissa tutkimuksissa myöskään käsitelty laajasti yrittäjän eläkevakuuttamisen kannalta. Lisäksi yhteiskunnassa on käyty keskusteluja yrittäjien aseman parantamisesta ja yrittäjyyden kannusteiden lisäämisestä, mikä omalta osaltaan toi aiheelliseksi tutkia eläkevakuuttamista juuri yrittäjien asemasta.

Tutkimuksen ideoinnin ja suunnittelun aloittaminen ajoittui loppusyksyyn 2014, jonka aikana tehtiin alustavat suunnitelmat tutkimuksen aihealueesta ja tutkimukselle asetettujen tavoitteiden suuntaviivoista. Vuoden 2015 alkuvuodesta tutkimuksen aihe tarkentui ja varsinainen tutkimus- ja kirjoitusprosessi alkoi maalis-huhtikuussa 2015. Tutkimussuunnitelma esitettiin toukokuussa 2015. Tutkimuksen teoriaosuuden työstämistä jatkettiin eläkeneuvotteluiden aikana kesällä ja neuvotteluiden päätyttyä aloitettiin empiriaosuuden tiedon kerääminen. Haastattelut toteutettiin elo-syyskuun 2015 aikana. Tutkimuksen empiriaosuuden analysointi ajoittui lokakuusta 2015 aina helmikuun 2016 alkuun, jolloin tutkimuksen alustava versio valmistui. Lopullinen tutkimus valmistui reilu kuukausi myöhemmin ja noin vuosi varsinaisen tutkimus- ja kirjoitusprosessin alkamisesta. Tutkimus on vaatinut pitkäjänteistä työtä ja tutkimusprosessin aikaisen uuden tiedon omaksumista. Tutkimusta ei haluttu tehdä hätiköidysti ja pitkäjänteisellä prosessilla haluttiinkin osaltaan varmistaa tutkimuksen luotettavuus. Tutkimus säilytti myös ajankohtaisuutensa koko tutkimusprosessin ajan.

Tutkimuksen aiheen uutuuden ja ajankohtaisuuden vuoksi oli perusteltua käyttää tutkimusmetodina laadullista lähestymistapaa. Koska lakisääteinen eläkevakuuttaminen ja työeläkeuudistus ovat hyvin laajoja kokonaisuuksia, tiedonkeruumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu haastattelu, joka antoi mahdollisuuden hedelmälliselle keskustelulle ja tiedon keräämiselle. Sisällönanalyysi soveltui hyvin saadun haastatteluaineiston käsittelytavaksi. Sen avulla runsas haastatteluaineisto saatiin jäsenneltyä tutkimuskysymysten ympärille tiiviimmiksi kokonaisuuksiksi ja pystyttiin vertaamaan haastateltavien vastauksia keskenään. Tutkimuksen havainnot perustuivat sekä asiantuntijoiden ja heidän edustamien organisaatioiden näkemyksiin että riippumattomaan tutkimustietoon. Haastatteluilla kerättyjä näkemyksiä pyrittiin analysoimaan objektiivisesti ja puolueettomasti ja analyysivaiheessa tutkimuksen ulkopuolelle jäikin haastateltavien henkilökohtaisia ja tutkimuskysymyksistä irrallisia näkemyksiä. Empiriaosuudessa esitettyjen näkemysten tueksi tai niiden kumoamiseksi pyrittiin aina esittämään tuoretta tutkimus- ja tilastotietoa. Tutkimuksen tiedon totuus pohja voidaan näistä syistä nähdä olevan vahva ja riittävän objektiivinen. Tutkimuksen tarkoitus oli lähestyä aihetta yrittäjien näkökulmasta, mistä johtuen empiriaosuudessa yrittäjien asema korostuukin. Tämän vuoksi tietoa ei voida pitää täysin puolueettomana. Puolueellisuus ei kuitenkaan korostu liiaksi, koska tietoa ei ole vääristelty tai yrittäjiä suosittu esittämällä heidän asema todellisuudesta poikkeavassa valossa.

Tutkimuksessa käytetty kirjallinen aineisto kerättiin pääosin lakisääteistä eläkevakuuttamista ja yrittäjyyttä käsittelevistä tutkimuksista ja tilastoista. Lähteinä käytettiin muun muassa ETK:n tuottamia tutkimuksia, hallitusten esityksiä, eläkelakeja, virallista ja puolueetonta tilastotietoa, jotka saatiin Tilastokeskuksen ja ETK:n tietokannoista. Näiden lisäksi aineiston keruu pohjautui kolmeen asiantuntijahaastatteluun. Asiantuntijoiden halukkuutta osallistua tutkimukseen tiedusteltiin joko sähköpostikyselyllä tai puhelimitse. Kaikki asiantuntijat olivat olleet mukana joko eläkeuudistukseen ja/tai yrittäjien eläkevakuuttamiseen liittyvissä työryhmissä ja toimeksiannoissa, mikä olikin vaatimuksena haastattelijoiden valinnassa. Heille lähetettiin ennen haastattelua tutkimuksen aihealue ja tavoitteet sekä käsiteltävät teemakokonaisuudet. Ennakkotiedolla pyrittiin siihen, että haastateltavalla oli mahdollisuus valmistautua haastatteluun. Haastattelut perustuivat vapaaseen keskusteluun, minkä vuoksi ei haluttu, että haastateltavat olisivat miettineet vastauksensa etukäteen liian valmiiksi. Tutkimusta varten tehtyjen haastattelujen määrää voidaan pitää suhteellisen vähäisenä, mutta kuten Eskola ja Suoranta (1998, 68) ovat todenneet, kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston koko ei ole olennainen asia, vaan enemmän merkitsee sen laatu ja kattavuus. Haastattelujen toteuttamista voidaan pitää kokonaisuutena onnistuneena ja niistä saatua aineistoa luotettavana ja tutkimuksen tavoitteet täyttävänä, minkä vuoksi ei jäänyt tarvetta kasvattaa haastattelumäärää alkupe-
räisestä.

Tutkimuksen luotettavuutta on yleisesti arvioitu myös validiteetin ja reliabiliteetin kautta. Validiteetilla tarkoitetaan, että tutkimuksessa on tutkittu sitä mitä on luvattu ja reliabiliteetilla tutkimuksen toistettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa näiden käsitteiden käyttöä on kuitenkin kritisoitu, koska ne nähdään soveltuman lähtökohtaisesti määrällisen tutkimuksen tarpeisiin. Laadullisen tutkimuksen kirjallisuudessa onkin ehdotettu edellä mainittujen käsitteiden poistamisesta ja niiden korvaajiksi on esitetty useita eri vaihtoehtoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009. 136–137)

Tutkimuksen validiteetti voidaan nähdä toteutuvan, koska tutkimukselle asetetut tavoitteet toteutuivat. Tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia, joita voidaan pitää riittävinä, luotettavina ja totuudenmukaisina. Tutkimuksen avulla kartoitettiin tietoa työeläkeuudistuksen ja yrittäjän eläkevakuutuksen suhteesta ja yrittäjien eläkevakuuttamisen tulevaisuudesta, ja mikä kuvailtiin tutkimuksessa objektiivisesti ja tiivistetysti. Koska tutkimuksen toteutus oli laadullisesta tutkimusmenetelmästä ja aiheen ajankohtaisuudesta johtuen ainutlaatuinen, ei sitä ole mahdollista toteuttaa täysin samanlaisena toista kertaa. Tutkimuksen reliabiliteettia ei voida

siis asettaa samalle tasolle kuin esimerkiksi määrällisessä tutkimuksessa, mutta tästä huolimatta tutkimustulosten voidaan nähdä edustavan luotettavaa ja totuudenmukaista linjaa, mistä johtuen tutkimuksen tietoa voidaan pitää yleistettävänä. Haastattelutieto pohjautuu aina osakseen haastateltavien subjektiivisiin aika- ja paikkasidonnaisiin näkemyksiin, jotka voivat muuttua myöhemmin esimerkiksi tiedon lisääntyessä. Tämän vuoksi samanlaisia haastatteluita on mahdoton toteuttaa uudestaan ja tutkimuksen arvioinnin kannalta tuleekin huomioda, että haastatteluissa esiin tulleet näkemykset perustuvat syksyllä 2015 vallitsevaan tietoon työeläkeuudistuksesta ja yrittäjien eläkevakuuttamisesta. Näkemykset analysoitiin kuitenkin luotettavalla tavalla ja niitä tarkasteltiin riittävän objektiivisesti, jotta reliabiliteetti voidaan kuitenkin nähdä toteutuvan tutkimuksessa.

6.3 Tulevaisuuden näkymät ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Yrittäjän eläkevakuutuksen tulevaisuuden suhteen olisi keskeistä myös saada yrittäjäpuoli pysyväksi tahoksi eläkeneuvotteluihin. Hallitusohjelmien keinot yrittäjyyden parantamiseksi voidaankin nähdä osittain puutteellisiksi ja riittämättömiksi, jos yrittäjien eläkevakuuttamista ei uudisteta tulevaisuudessa vastaamaan nykyaikaisia yrittäjyyden muotoja ja tarpeita. Yksi parhaista keinoista edesauttaa uudistuksia olisikin antaa yrittäjille oma edustus tuleviin eläkeneuvotteluihin. Tällä hetkellä voidaan nähdä, etteivät työntekijä- ja työnantajajärjestöjen mielenkiinnon kohteet ole niinkään yrittäjissä vaan heidän oman järjestön jäsenissä, minkä vuoksi panostukset yrittäjien eläkevakuuttamiseen jäävät tarvetta vähäisimmiksi.

Eläkeuudistuksen on arvioitu riittävän pitkäksi ajaksi eteenpäin. Tulevaisuuden epävarmuudesta johtuen heilahtelut työllisten määrässä, maksutulossa tai kokonaiseläkemenossa sekä taloustilanteen muuttuminen entistä huonommaksi saattavat olla kuitenkin syy uusille eläkeneuvotteluille jo lähitulevaisuudessa. Muutokset vakuuttamisvelvollisten yrittäjien määrässä huonompaan suuntaan saattavat lisätä myös painetta irrottaa yrittäjän eläkevakuutusmaksu työntekijän eläkevakuutusmaksun tasosta, jos halutaan välttyä liian suurelta valtion kustannusten kasvulta. Kuten historian tarkastelu osoittaa, lakisääteisiä eläkevakuutuksia on muutettu viimeisten vuosien aikana varsin tiheästi huolimatta vuoden 2005 laajasta kokonaisuudistuksesta. Tästä syystä voidaankin olettaa, ettei vuoden 2017 työeläkeuudistus tule säilyttämään eläkejärjestelmää vuosikymmentä pidempään muuttumattomana. Tämän hetken arvioi-

den perusteella järjestelmän kestävyys saadaan turvattua eläkeiän nostolla, mutta eri asia on, voidaanko vakuutusmaksutaso säilyttää nykyisellään tai onko tarpeen tehdä esimerkiksi heikennyksiä osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen ehtoihin, jos eläkelajin suosio yllättää ennakkoarviot. Yrittäjien eläkevakuuttaminen perustuu jakojärjestelmään, joten eläkerahastoissa olevat varat eivät vaikuta siihen suorasti, eikä niillä voida turvata yrittäjien eläkkeiden tai vakuutusmaksujen tasoa. Rahastojen vaikutus YEL:iin on vakuutusmaksutasosidonnaisuudesta johtuen kuitenkin epäsuora TyEL:n kautta, mutta kuten viimeaikaisesta keskustelusta (kts. esim. Kautto 2016) on huomattu, ettei eläkkeitä tai maksutasojen säilymistä haluta turvata rahastojen osittaisella purkamisella. Tämän perusteella voidaankin olettaa, että muutoksia kohdistetaan tarpeen vaatiessa ennemmin maksutasojen korotuksiin kuin, että lievennettäisiin korotuspaineita järjestelmään kertyneillä sijoitusvaroilla.

Tutkimuksessa käsiteltiin vuoden 2017 työeläkeuudistusta yrittäjän eläkevakuuttamisen näkökulmasta. Koska eläkeuudistus astuu voimaan ensi vuoden alusta, ei sen todellisia vaikutuksia yrittäjiin voida vielä varmuudella tietää, joten niiden arvioiminen jää seuraavien tutkimusten aiheeksi. Yrittäjän eläkevakuuttamisen tutkimusta voidaan myös syventää paneutumalla tarkemmin esimerkiksi työtulorajan noston vaikutuksiin ja mitä tämä tekisi YEL:n kokonaistyötulosummille ja -eläkemenolle. Mielenkiintoisia tutkimusmahdollisuuksia olisi myös siinä, miten työtulorajan nostaminen vaikuttaisi yrittäjien määrään ja kannustaisi lisäämään sivutoimista tai muuten pienimuotoista yrittäjätoimintaa. Ylipäätään tulevaisuudessa pitäisi pohtia laajemmin onko lakisääteisen eläkevakuuttamisen syytä koskea sellaista palkkatyötä tai yrittäjätoimintaa, josta karttunut eläke tai vakuutuksen kautta myönnetty sosiaaliturva jää edunsaajan näkökulmasta hyvin pieneksi ja merkityksettömäksi.. Tämä tutkimus antaa lisäksi mahdollisuuden tutkia jatkossa laajemmin yrittäjien köyhtymisvaaraa ja köyhyysriskiä ja niiden suhdetta kaikkiin eläkkeensaajiin. Mielenkiintoista olisi tutkia myös, miten yrittäjien asenteet muuttuvat työeläkeuudistuksen vaikutuksesta ja kasvaako heidän luottamus eläkejärjestelmään.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus:

Andersen, Torben M., Holmström, Bengt, Honkapohja, Seppo, Korkman, Sixten, Söderström, Hans Tson & Vartiainen, Juhana. 2007. The Nordic Model – Embracing globalization and sharing risks. Helsinki: Yliopistopaino.

Ambachtsheer, Keith. 2013. The pension system in Finland: Institutional structure and governance. Evaluation of Finnish Pension System, Part 2. Vaasa: Eläketurvakeskus.

Barr, Nicholas. 2013. The pension system in Finland: Adequacy, sustainability and system design. Evaluation of Finnish Pension System, Part 1. Vaasa: Eläketurvakeskus.

EAPN-Fin. 2014. Sironen, Jiri ja Saastamoinen, Ulla (toim.) Köyhyys – Syitä ja seurauksia. Helsinki: Fram Oy.

Elon vuosikertomus 2014. (verkkajulkaisu) Saatavilla:
(www.elo.fi/tietoa-elosta/tulostiedot-ja-vuosikertomukset)

Eläketurvakeskus (ETK). 2013. Suomen eläkejärjestelmän sopeutuminen eliniän pitenemiseen. Eläkekysymysten asiantuntijatyöryhmän raportti. Eläketurvakeskus. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Eläketurvakeskus (ETK). 2015. Työntekijän ja yrittäjän eläketurva. Eläketurvakeskuksen esitteitä. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Finanssialan Keskusliitto. 2009. Vakuutus Suomessa. Finanssialan Keskusliiton julkaisuja. (verkkajulkaisu) Saatavilla:
(www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Vakuutus_Suomessa.pdf)

Haga, Oddbjörn. 2015. Alderspensjon etter reforma – når kjem innsparinga? Arbeid og velferd 1/2015. 50–60.

Hannikainen, Matti. 2012. Teollistuvan agraariyhteiskunnan sosiaaliturva. Teoksessa: Hannikainen, Matti & Vauhkonen Jussi (toim.) Ansioiden mukaan – Yksityisalojen työeläkkeiden historia. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 13-42.

Hannikainen, Matti. 2012. Eläkkeiden taso ja eläkejärjestelmän koordinointi. Teoksessa: Hannikainen, Matti & Vauhkonen Jussi (toim.) Ansioiden mukaan – Yksityisalojen työeläkkeiden historia. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 139–190.

Hannikainen, Matti. 2012. Joustava eläkeikä. Teoksessa: Hannikainen, Matti & Vauhkonen Jussi (toim.) *Ansioiden mukaan – Yksityisalojen työeläkkeiden historia*. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 197–236.

Hietaniemi, Marjukka & Ritola, Suvi (toim.). 2007. *Suomen eläkejärjestelmä*. Eläketurvakeskuksen käsikirjoja 2007:5. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2011. *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 1997. *Tutki ja kirjoita*. 15.-16. painos. Vantaa: Kirjayhtymä Oy. 2010.

Holzmann, Robert, Hinz, Richard Paul & Dorfman, Mark. 2008. *Pension Systems and Reform Conceptual Framework*. SP Discussion Paper. No 0824. Social protection & Labor. World Bank.

Hyrkkänen, Raili. 1995. *Yrittäjän eläketurva ja sukupolven vaihdokset*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Hyrkkänen, Raili. 2009. *Onko yrittäjien eläkevakuutus kohdillaan. YEL-työtulon tasotarkastelua eri näkökulmista*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

ILO 2010. *World Social Security Report 2010/11: Providing coverage in times of crisis and beyond*. International Labour Office. Genova: ILO.

Järnefelt, Noora. 2011a. *Ikääntyneiden yrittäjyys on lisääntynyt*. Hyvinvointikatsaus 4/2011. Tilastokeskus.

Järnefelt, Satu. 2011b. *Miksi yrittäjien eläkevakuuttaminen ei ole kohdallaan*. Tutkimus työtulon tason valintaan vaikuttavista syistä behavioraalisen taloustieteen näkökulmasta. *Topsos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus*. Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto.

Järnefelt, Noora, Nivalainen, Satu, Salokangas Sampsa ja Uusitalo Hannu. 2014. *Sosioekonomiset erot – työurat, eläkkeelle siirtyminen ja eläkejärjestelmä*. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2014. Helsinki: Eläketurvakeskus

Kangas, Olli. 2006. *Finland: labor markets against politics*. Teoksessa Anderson, Karen M., Immergut, Ellen M. & Schulze, Isabelle (toim.) *The Handbook of West European Pension Politics*. New York: Oxford University Press. 248–296.

Kangas, Olli & Niemelä, Mikko. 2012. *Riskit, vakuutus ja sosiaalivakuutus*. Teoksessa Havakka, Pauliina, Niemelä, Mikko ja Uusitalo, Hannu (toim.) *Sosiaalivakuutus*. Helsinki: Finnanssi- ja vakuutuskustannus Oy FINVA. 10–49.

Kahma, Nina & Takala, Mervi. 2012. *Luottamus eläketurvaan*. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2012. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Kautto, Mikko ja Risku Ismo. (toim.) 2014. Alustava vaikutusarvio vuoden 2017 eläkeuudistusta koskevasta neuvottelutuloksesta. Eläketurvakeskuksen raportteja 09/2014. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Kautto, Mikko & Risku Ismo. (toim.) 2015. Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raportteja 02/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Kilponen, Juha, Kinnunen, Helvi & Mäki-Fränti, Petri. 2014. Suomen pitkän aikavälin kasvunäkymät heikentyneet. Teoksessa: Euro ja talous 5/2014. Helsinki: Suomen Pankki. 67–78.

Knuuti, Juha & Ritola, Suvi. 2016. Kokonaiseläke 2016. Katsaus työeläkkeen, kansaneläkkeen ja verotuksen määräytymiseen. Eläketurvakeskuksen katsauksia 01/2016. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Knuuti, Juha & Palomurto, Markus. 2015 Yrittäjän eläkevakuutus käytännössä. Teoksessa: Salonen Janne (toim.) Yrittäjän lakisääteinen eläketurva – työurat, työtulot ja rahoitus. Eläketurvakeskuksen raportteja 10/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus. 103–148.

Kontio, Kimmo 2007. Eläkejärjestelmän historia. Teoksessa: Suomen Eläkejärjestelmä. Hietaniemi, Marjukka & Ritola, Suvi (toim.) Eläketurvakeskuksen käsikirjoja 2007:5. Helsinki: Eläketurvakeskus. Helsinki: Eläketurvakeskus. 133–145.

Korpiluoma, Riitta, Grönlund, Harri, Herrlin, Ove, Kekäläinen, Jaana, Kouvonen, Keijo, Levander, Minna, Lilius, Sonja, Mustonen, Pasi, Määttä, Mikko, Perälehto-Virkkala, Anne, Takanen, Maijaliisa & Tuomikoski, Jaakko. 2011. Työeläke. Porvoo: Finanssi- ja vakuutuskestannus Oy FINVA.

Lassila, Jukka, Määttänen, Niku & Valkonen Tarmo. 2013. Eläkeiän sitominen elinaikaan – miten käy työurien ja tulonjaon? Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2013 & Etla B 258. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Lindell, Christina. 2004. Longevity is increasing – what about retirement age? Finnish Centre for Pensions Working Papers 6. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Louekoski, Matti. 2005. Työeläkevakuutusyhtiön uudistamistarpeet. Selvityshenkilön väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2005:15. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki University Press: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lundell, Susanna, Luukkonen Ritva & Visuri, Susanna. 2014. Hyvinvointibarometri 2014. Helsinki: Suomen Yrittäjät.

Maailmanpankki. 1994. Averting the Old Age Crisis. Policies to protect Old and Promote Growth. A World Bank Policy Research Report. New York: Oxford University Press.

Metsämuuronen, Jari. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Merton, Robert King, Fiske, Marjorie & Kendall, Patricia L. 1956. The Focused Interview. A Manual of Problems and Procedures. Glencoe, IL: Free Press.

Nyman, Heidi & Kiviniemi Marja. 2015. Katsaus eläketurvaan vuonna 2014. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 04/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Poutiainen, Eeva. 2015. Yrittäjän eläkevakuutus käytännössä. Teoksessa: Salonen Janne (toim.) Yrittäjän lakisääteinen eläketurva – työurat, työtulot ja rahoitus. Eläketurvakeskuksen raportteja 10/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus. 35–66.

Poutiainen, Eeva, Vidlund, Mika, Väänänen, Niko & Lampi Jukka. Eläkekattoa koskeva muistio. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 01/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Puro, Kari. 2008. Tapaus Suomi. Draft Speaking Notes for an Oral Presentation in the OECD Working Party on Social Policy on 5th November 2008: “Selling pensions reform: why do some countries do better than others”.

Rantala, Jukka & Kivisaari, Esko. 2014. Vakuutusoppi. 12 uudistettu painos. Vantaa: Finanssi- ja vakuutuskustannus Oy FINVA.

Reipas, Kaarlo & Sankala, Mikko. 2015. Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista – Hallituksen esitykseen perustuvat arviot. Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Risku, Ismo, Appelqvist, Jukka, Sankala, Mikko, Sihvonen, Hannu, Tikanmäki, Heikki & Vaittinen, Risto. 2013. Lakisääteiset eläkkeet: pitkän aikavälin laskelmat 2013. Eläketurvakeskuksen raportteja 4/2013. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Salonen, Janne & Lampi, Jukka. 2015 Yrittäjien työurat ja eläketurva. Teoksessa: Salonen Janne (toim.) Yrittäjän lakisääteinen eläketurva – työurat, työtulot ja rahoitus. Eläketurvakeskuksen raportteja 10/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus. 67–102.

Sievänen, Monika. 2001. Työntekosuhteen määrittely työeläkelakien soveltamisessa. Teoksessa Tuominen, Eila. (toim.) Muuttuva työ ja eläketurva. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Sipilä, Arvo. 1943. Työsuhde työoikeuden kannalta katsottuna. 115–126.

Sopimus vuoden 2017 eläkeuudistuksesta. Työmarkkinoiden keskusjärjestöjen sopimus 26.9.2014.

Sosiaalitulo. 2009. Työmarkkinajärjestöjen eläkepolitiikkaa ja työttömyysturvaa koskevat esitykset vuosille 2009 – 2014.

Syrjälä, Leena, Ahonen, Sirkka, Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo. 1994 Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjapaino Westpoint Oy, Kirjayhtymä Oy.

Takala, Mervi. 2015. Luottamus eläketurvaan vuosina 2011 ja 2014. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2015. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Tilastokeskus. 2015. Työvoimatutkimus – Työllisyys ja työttömyys 2014. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2012. 2013. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2013. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos.

Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2013. 2014. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2014. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos.

Tulonjakotilasto 2013. 2015. Tulot ja kulutus 2015. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.10. uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM). 2012. Yrittäjyyskatsaus 2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 46/2012. Helsinki: työ- ja elinkeinoministeriö

Työmarkkinajärjestöjen sopimus marraskuussa 2001. Sosiaalipaketti, Neuvottelutulos 12.11.2001.

Täydennys sopimus syyskuussa 2002. Eläkkeiden laskutavasta sopimus – Työeläkkeiden rahoitukseen lisää kestävyyttä. 5.9.2002.

Uusitalo, Roope & Nivalainen, Satu. 2013. Vuoden 2005 eläkeuudistuksen vaikutus eläkkeellesiirtymisikään. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 5/2013.

Willmore, Larry. 2000. Three Pillars of Pensions? A Proposal to End Mandatory Contributions. DESA Discussion Paper No. 13. United Nations, Department of Economic and Social Affairs.

Yrittäjätöryhmän muistio 1994:3. Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita. 1994. Helsinki.

Yrittäjän sosiaaliturva 2004 – työryhmän raportti. 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2005:12. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö.

Yrittäjien sosiaaliturvan kehittäminen. Yrittäjät 2009 työryhmän muistio. 2009. verkkojulkaisu: sosiaali- ja terveysministeriö.

Oikeudelliset lähteet:

Suomen perustuslaki (11.6.1999/731).

Maatalousyrittäjien eläkelaki (22.12.2006/1280).

Yrittäjän eläkelaki (22.12.2006/1272).

Työntekijän eläkelaki (19.5.2006/395).

Työsopimuslaki (26.1.2001/55).

Hallituksen esitys eduskunnalle työntekijäin eläkemaksua koskevaksi lainsäädännöksi (230/1991).

Hallituksen esitys eduskunnalle yksityisalojen työeläkejärjestelmän uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi (118/1995).

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työntekijän eläkelain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (68/2009 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle työeläkejärjestelmää koskevan lainsäädännön muuttamiseksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (16/2015 vp).

Kataisen hallitusohjelma. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Valtioneuvoston kanslia.

Stubbin hallitusohjelma. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 24.6.2014 nimitetyn pääministeri Alexander Stubbin hallituksen ohjelmasta. Valtioneuvoston kanslia.

Sipilän hallitusohjelma. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Valtioneuvoston kanslia.

Vanhanen I. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. Valtioneuvoston kanslia.

Vanhanen II. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007. Valtioneuvoston kanslia.

Internet-lähteet:

ETK:n tilastotietokanta. Saatavilla:
<www.tilastot.etk.fi>.

Kautto, Mikko. 2016. Onko meillä liikaa eläkevaroja? Eläketutka. Asiantuntijatietoa eläketurvasta. (25.3.2016) Saatavilla:
<<http://elaketutka.fi/2016/02/29/onko-meilla-liikaa-elakevaroja/#more-390>>.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2014a. Yrittäjä ja yrittäjäperheenjäsenet. Tilastokeskus. StatFin-tietokanta, Yrittäjät ja yrittäjäperheenjäsenet (26.1.2016) Saatavilla:
<http://pxwebapi2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tym__tyti/020_tyti_tau_104.px/?rxid=e7053847-bef3-4cd5-85a6-5bcf36b34714>.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2014b. Tulot ja kulutus. Tilastokeskus (26.1.2016) Saatavilla: <http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_tulot.html>.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2014c. Yksityisen sektorin kuukausipalkat. Tilastokeskus (26.1.2016) Saatavilla:
<http://www.stat.fi/til/yskp/2014/yskp_2014_2015-08-20_tie_001_fi.html>.

YEL:n soveltamisohjeet. Eläketurvakeskus. (24.2.2013) Saatavilla:
<http://tyoelakelakipalvelu.etk.fi/fi/soveltamisohje/?asiakirjanumero=7541&_navi=ohjeisto&_avaa_koko_ohjeisto=754>.

Yrittäjän työtulo-opas. 2016. Eläketurvakeskuksen ohjeet yrittäjän työtulon määrittämiseksi. Saatavilla sähköisesti: <https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/yrittajantyotulo-opas_2016>.

www.eläkeuudistus.fi 2016

Eläkelajien ikäraajat eri syntymävuosilla (25.1.2016) Saatavilla:
<<http://www.eläkeuudistus.fi/uudistuksen-sisalto/osittainen-eläke.html>>.

www.etk.fi 2015a

Työeläkevakuutusyhtiöt. (22.5.2015) Saatavilla:
<<http://www.etk.fi/fi/service/työeläkevakuutusyhtiöt/290/työeläkevakuutusyhtiöt>>.

www.etk.fi 2015d

Lyhyen aikavälin eläkemeno- ja maksutasoennusteet (28.5.2015) Saatavilla:
<http://www.etk.fi/fi/service/lyhyen_aikavälin_eläkemeno-_ja_maksutasoennusteet/508/lyhyen_aikavälin_eläkemeno-_ja_maksutasoennusteet>.

www.etk.fi 2015e

Merkittäviä lainmuutoksia ja niiden taustoja (12.8.2015) Saatavilla:
<http://www.etk.fi/fi/service/lainmuutosten_taustoja/301/lainmuutosten_taustoja>.

www.etk.fi 2016a

Eläketurvan kattavuus ja vakuuttaminen – palkansaajat (4.2.2016) Saatavilla:
< <http://www.etk.fi/fi/service/palkansaajat/236/palkansaajat>>.

www.etk.fi 2016b

Eläkekassat. (23.2.2016) Saatavilla:
< <http://www.etk.fi/fi/service/eläkekassat/291/eläkekassat>>.

www.etk.fi 2016c

Eläkesäätiöt. (23.2.2016) Saatavilla:
<<http://www.etk.fi/fi/service/eläkesäätiöt/292/eläkesäätiöt>>.

www.stm.fi 2016

Vuoden 2016 vahvistetut työeläkemaksut (4.2.2016) Saatavilla:
<http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vuoden-2016-tyoelakemaksut-vahvistettu>.

www.tela.fi 2014

Eläkeuudistuksen vaikutukset sukupolvittain (11.10.2015) Saatavilla sähköisesti:
<http://www.tela.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/tela/embeds/telawwwstructure/17567_Tela_Elakeuudistuksen_vaikutukset_sukupolvittain.pdf>.

www.tela.fi 2015a

Eläkeuudistus (20.3.2015) Saatavilla:
<<http://www.tela.fi/eläkeuudistus>>.

www.tela.fi 2015b

Työeläkemaksun määräytyminen (27.5.2015) Saatavilla:
< http://www.tela.fi/tyoelakemaksun_maaraytyminen>.

www.tyoelakelakipalvelu.fi 2015

Palkattoman ajan etuudet (28.5.2015) Saatavilla:
<http://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=300018>.

www.tyoelakelakipalvelu.fi 2016

Osakeyhtiön välillinen omistus ja vakuuttaminen (23.2.2016) Saatavilla:
<http://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=300512>.

Henkilölähteet:

Lepomäki-Lahtinen, Tuulikki. Johdon erityisasiantuntija ja eläkepoliittisen työryhmän sihteeri, Elo Keskinäinen Työeläkevakuutusyhtiö, Haastattelu 2.9.2015.

Hassinen, Inka. Hallitussihteeri. Sosiaali- ja terveysministeriö. Haastattelu 26.8.2015.

Hellstén, Harri. Työmarkkina-asioiden päällikkö. Suomen Yrittäjät. Haastattelu 28.9.2015.

LIITE 1: HAASTATTELURUNKO

NÄKEMYKSIÄ ELÄKEUUDISTUKSEN VAIKUTUKSISTA YRITTÄJÄN ELÄKEVAKUUTUKSEEN

1. TUTKIMUKSEN JA HAASTATTELUN TAVOITTEET

2. MITEN UUDISTUS NÄHDÄÄN TARPEELLISENA JA ONNISTUNEENA?

- Yleisellä tasolla ja tarkemmin yrittäjien eläkevakuuttamisen suhteen. Voidaanko onnistuminen kokonaisuuden kannalta nähdä myös onnistumisena yrittäjien kohdalla?
- TyEL:n ja YEL:n kulkeminen käsikkäin vaikka työntekijät ja yrittäjät erilaisia. Näkeekö, että jotain pitäisi esimerkiksi tehdä toisin yrittäjien kohdalla?
- Eläkekattumien tasoittuminen ja superkattumien poistamisen vaikutukset. Olisiko suuremmat kattumat voitu nähdä positiivisena kannustimena ja alivakuuttamisilmiön lieventäjänä, kun tiedossa, että yrittäjät heräävät pieneen eläkekattumaansa usein myöhään? Yrittäjät ovat tähän asti voineet korottaa YEL-työtulojaan ja parantaa suurempien kattumien turvin eläkkeen määräänsä eläkeiän lähestyessä.
- Yrittäjät keskimääräisesti vanhempia kuin palkansaajat. Miten tämä on mahdollisesti huomioitu eläkeneuvotteluissa ja eläkeuudistuksessa? Painottuvatko yrittäjien korkeamman ikärakenteen vuoksi tietyt muutokset työntekijöitä enemmän heidän eläkevakuuttamisessa? Eroaako yrittäjien keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä työntekijöiden eläkkeellesiirtymisiäst?
- Työuraeläkkeen asema uutena eläkelajina. Voidaanko nähdä ratkaisuna yrittäjien tapauksessa ja onko tarkoitus tuoda helpotuksia työkyvyttömyyseläkkeiden kuluihin ja myöntöprosessiin?
- Osa-aikaeläkkeen lopettaminen ja sen korvaaminen osittaisella varhennetulla vanhuuseläkkeellä. Miten tarpeellisenä ja onnistuneena muutos nähdään?
- Perhe-eläkkeen jääminen ulkopuolelle. Olisiko pitänyt tai olisiko ollut mahdollista huomioida jo tässä uudistuksessa?

3. MINKÄLAISELLA POHJALLA YRITTÄJIEN ELÄKEVAKUUTTAMINEN ON UUDISTUKSEN JÄLKEEN?

- Onko nykylaissa ollut havaittavissa epäkohtia tai hankaluuksia ja miten mahdollisesti yrittäjät ovat niihin suhtautuneet ja muut sidosryhmät niitä hoitaneet?
- Onko tiedossa eroavaisuuksia TyEL:n ja YEL:n uudistusten suhteen joidenkin uudistuksen yksityiskohtien perusteella?

- Uudistuksen vaikutukset yrittäjiin ja heidän eläkevakuuttamiseensa. Ovatko ne tarpeellisia, riittäviä ja kestäviä? Joutuiko neuvotteluissa tekemään kompromisseja YEL:n suhteen? Olisiko YEL:ssa ollut uudistamistarvetta joidenkin sellaisten asioiden varalta jota TyEL:ssa ei muutettu? Onko ylipäätään tyypillistä, että tällaisia muutoksia mietitään ja/tai tehdään? Onko yrittäjissä havaittavissa voittajia ja häviäjiä esimerkiksi ikäryhmien tai tulotasojen suhteen?
- Uudistuksen toimesta on arvioitu, että YEL:n eläkemenojen ja työtulojen suhde pienenee pysyvästi. YEL:ssa ei kuitenkaan mukana rahoitusta, joten lopputulos on viime kädessä ainoastaan riippuvainen eläkeiän noston vaikutuksista eläkkeelle-siirtymiseen ja vanhuuseläkeläisten sekä työkyvyttömyyseläkeläisten määrän vähentymisestä ja toisaalta työvoiman määrän kasvusta. Valtion rooli kustannuksista myös pienenee.
- Maksut suuria ja eläkkeen määrä pieni. Pienillä työtuloilla havaittavissa kannustinloukku, koska saman eläkkeen voi saada valtion tuella osallistumatta ollenkaan maksuihin. Miten tämä asia nähdään?
- Miten YEL-työtulo toimii käsitteenä ja onko vaihtoehtoja?
- Miksi luovuttu osa-aikaeläkkeestä? Oliko liian raskas ylläpidettäväksi? Tuoko korvaava eläkelaji kevennystä työeläkemenoihin tai hallintokuluihin?
- Työuraeläke ja yrittäjästressin läsnäolo. Mikä fyysisen ja henkisen työn suhde yrittäjillä? Kuinka valmis tämä eläkemuo to ylipäätänsä on?

4. MITEN TYÖELÄKEUUDISTUS NOUDATTAA ELÄKEPOLIITTISIA TAVOITTEITA?

- Suomen eläkepolitiikan tavoitteena on ollut eläkeläisten kohtuullinen kulutustason turvaaminen, pitäen samalla eläkeläisten ja työssäkäyvien toimeentulon suhde vakana sekä eläkeläisten köyhtymisvaara alhaisena. Miten uudistus voidaan nähdä noudattavan näitä tavoitteita ja päteekö myös yrittäjien eläkevakuuttamisessa?
- Työeläkejärjestelmän rahoitus. Miksi YEL:ssa ainoastaan jakojärjestelmä? Miten YEL:ssa on hillittävässä vakuutusmaksutason korotuspaineita? Olisiko rahoitusjärjestelmää mahdollista harkita myös YEL:iin? Rahastoinnilla voisi nähdä olevan mahdollista keventää paineita maksukorotuksille pitkällä aikavälillä.
- Miten rahoitukselliset muutokset tukevat järjestelmän kestävyttä ja eläkkeiden riittävyyttä?
- Riittävä eläketurva ja köyhtymisvaara/ köyhyysriski?
- Yrittäjillä eläkeuudistuksen eläkkeiden tasoa korottava vaikutus toteutuu vain osittain johtuen alivakuuttamisesta. Eläkeiän noustessa eläkkeen määrä ei välttämättä siis parane, ainakaan samassa suhteessa kuin työntekijöillä. Olisiko pitänyt huomioida neuvotteluissa/ eläkeuudistuksessa?

- Köyhyysriskin olemassaolo yrittäjillä? YEL-työtulo vain noin 50–60 % TyEL:n alaisesta keskipalkasta ja noin 60 % yrittäjien todellisista työtuloista?
- YEL-minimin alarajan nosto?

5. MITÄ KEHITETTÄVÄÄ YRITTÄJIEN ELÄKEVAKUUTTAMISEEN JÄÄ UUDISTUKSEN JÄLKEEN?

- Miten pitkälle vuoden 2017 uudistus riittää?
- Yrittäjätoiminnan osa-aikaisuus. Voisiko olla vapaaehtoista vakuuttamisesta nykyisen pakollisen vakuuttamisen sijaan?
- Voisiko yrittäjätoiminta olla kokonaan vapaaehtoiseen eläkevakuuttamiseen perustuvaa?
- Onko yrittäjän vapaaehtoiseen vakuuttamiseen tulossa muutoksia?
- Kuinka paljon yrittäjien asenteilla on vaikutusta lainsäädäntöön ja voidaan-ko/onko sitä otettu huomioon?